

วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒน์

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE PANYAPAT

ISSN 2773-9805 (Online)

ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2564

Vol.3 No.2 July - December 2021



JSSP

Journal of Social Science Panyapat

ปีที่ 3 ฉบับที่ 2
ก.ค. – ธ.ค. 2564

วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา

ISSN: 2773-9805 (Online)

วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา

3/1273 ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40000

โทร. 080-224-1454, อีเมล: prasirorot@gmail.com



วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2564

ISSN : 2773-9805 (Online)

เจ้าของ:วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา

3/1273 ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40000

บรรณาธิการ:

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประยูร แสงใส

กองบรรณาธิการ:

ศาสตราจารย์ ดร. วัชร งามจิตรเจริญ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศาสตราจารย์ ดร. กนกอร สมปราชญ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร. พุทธิรักษ์ ปราบนอก

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อริยา คูหา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรรพรรณ ศรีโสมพันธ์

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มานะ ลักษณะมีอรุณทัย

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชัยณรงค์ ศรีมันตะ

มหาวิทยาลัยบูรพา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประยุทธ์ ชูสอน

มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อภินิษฐา นาเลาห์

มหาวิทยาลัยนครพนม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อนันต์ศักดิ์ พลแก้วเกษ

มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

ฝ่ายสนับสนุนวารสาร:

นางสาวศิริรัตน์ ประศรี

กำหนดออกเผยแพร่วารสาร:

วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา มีกำหนดวงรอบการเผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ ดังนี้

ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม

การส่งบทความพิจารณาตีพิมพ์:

ผู้เขียนเตรียมต้นฉบับบทความตามเกณฑ์เงื่อนไขของวารสารและส่งในระบบที่เว็บไซต์วารสาร <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JSSP/about> เปิดรับพิจารณาบทความเพื่อตีพิมพ์ตลอดทั้งปี

เกี่ยวกับวารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา

วัตถุประสงค์และขอบเขตของวารสาร

วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะสนับสนุน ส่งเสริมให้อาจารย์ นักวิจัย นิสิต/นักศึกษา และผู้สนใจ ได้เสนอและเผยแพร่บทความบทความวิจัย บทความวิชาการ และบทวิจารณ์หนังสือที่ได้มาตรฐานสู่สาธารณชน รวมทั้งยกระดับผลงานทางวิชาการให้ได้รับการยอมรับในระดับชาติและนานาชาติ ด้วยหวังให้เป็นตลาดแห่งองค์ความรู้ที่สามารถค้นคว้า ถ้อยทอด และแลกเปลี่ยนความรู้ในด้านต่างๆ อย่างหลากหลาย ทั้งนี้ เป้ารับบทความที่มุ่งเน้นทางด้านพระพุทธศาสนา การศึกษา เศรษฐศาสตร์ และสหวิทยาการทางสังคมศาสตร์ โดยมีกำหนดการเผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ ทั้งนี้บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 3 ท่าน บทความที่ส่งมาตีพิมพ์จะต้องเป็นบทความภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ

ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร

- บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่นำเสนอผลการค้นคว้าวิจัย เกี่ยวกับสาขาพระพุทธศาสนา การศึกษา เศรษฐศาสตร์ และสหวิทยาการทางด้านสังคมศาสตร์
- บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความวิเคราะห์ วิจารณ์หรือเสนอแนวคิดใหม่
- บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) เป็นบทความในลักษณะวิจารณ์หรืออธิบายเหตุผลสนับสนุนในประเด็นที่เห็นด้วย และ มีความเห็นแตกต่างในมุมมองวิชาการ

บทบรรณาธิการ

วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา เป็นวารสารทางด้านสังคมศาสตร์ วารสารเปิดรับบทความวิชาการ บทความวิจัย บทความปริทรรศน์ และบทความวิจารณ์หนังสือ ซึ่งแต่ละบทความที่ส่งเข้ามายังวารสาร จะได้รับการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (peer review) ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับบทความนั้นๆ อย่างน้อย 3 ท่าน วารสารฉบับนี้เป็นวารสารปีที่ 3 ฉบับที่ 2 ซึ่งตีพิมพ์บทความทั้งสิ้นจำนวน 4 บทความครอบคลุมเนื้อหาทางด้านสังคมศาสตร์ ทางวารสารขอขอบคุณทุกท่านที่สนใจส่งบทความมาตีพิมพ์กับทางวารสาร และหวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านอีกครั้งในการตีพิมพ์บทความในฉบับต่อไป ขอขอบคุณทุกท่านที่ส่งบทความมาตีพิมพ์กับทางวารสารของเรา เราเชื่อมั่นว่าจะเป็นสื่อกลางของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาการให้กับทุกท่านและพร้อมจะพัฒนางานวิชาการพร้อมกับทุกๆ ท่านต่อไป ไว้เจอกันใหม่ฉบับหน้าครับ

ประยูร แสงใส
บรรณาธิการวารสาร

สารบัญ

บทความวิจัย

การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 ประภาภรณ์ ภูขาว	1
ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อดัชนีราคาหลักทรัพย์ หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ กันต์สุดา อินทรสุวรรณ	15
ศึกษาการส่งเสริมสุขภาพจิตของคนไทยด้วยหลักไตรลักษณ์ ศิริลักษณ์ วรไวย	25

บทความวิชาการ

บทวิเคราะห์ว่าด้วยจารีตและมนุษยธรรมในปรัชญาของขงจื้อ เด่นพงษ์ แสนคำ	35
--	----

คำแนะนำผู้พิมพ์บทความ

53

การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

THE SCHOOL ADMINISTRATION BASED ON THE THREEFOLD TRAINING IN THE INTEGRATION OF SCHOOL ADMINISTRATORS UNDER KHON KAEN PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 1

ประภาภรณ์ ภูขาว¹

Praphaphon Phukhao¹

¹รองผู้อำนวยการ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

¹Deputy Director Khon Kaen Primary Educational Service Area Office 1

Corresponding author e-mail: pra.pha.phon@hotmail.com

Received: 28 October 2021; Revised: 30 December 2021; Accepted: 30 December 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 และ 2) ศึกษาแนวทางการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา จำนวน 113 ตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แบบสอบถาม นำเสนอผลการวิจัยด้วยการใช้สถิติ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน มาวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการศึกษาพบว่า สภาพการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการบริหารงบประมาณ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.06 ด้านการบริหารงานวิชาการ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.05 ด้านการบริหารงานทั่วไป ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.04 ด้านการบริหารงานบุคคล ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.03 ตามลำดับ

แนวทางการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 พบว่า สามารถบูรณาการหลักไตรสิกขาได้หลายด้าน คือ 1) ด้านทรัพยากรทางการบริหาร เช่น บุคลากร ระบบบริหาร อาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม หลักสูตร สื่อและแหล่งการเรียนรู้ อุปกรณ์การศึกษา สาธารณูปโภคพื้นฐานสวัสดิการ และงบประมาณ 2) ด้านกระบวนการบริหาร เช่น การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การวินิจฉัยสั่งการ การประสานงาน การรายงาน และการงบประมาณ 3) ด้านผลลัพธ์ เช่น ด้านปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ และด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการ และ 4) ด้านผลกระทบ เช่น ผลสะท้อนกลับจากบุคคลผู้เกี่ยวข้องและมีส่วนได้เสียกับสถานศึกษา

คำสำคัญ:

การบริหาร
สถานศึกษา,
หลักไตรสิกขา,
การบูรณาการ

2 การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

ABSTRACT

The objectives of this research article were: 1) to study the state of educational institute administration according to the Tri-sikkha principles in educational institutions under Khon Kaen Primary Educational Service Area Office 1 and 2) to study the school administration according to the Tri-sikkha principles in an integrated manner. This research is a quantitative research. The sample group used in the study consisted of 113 samples. The instruments used in the study were questionnaires. The results were presented using statistics such as mean and standard deviation. to analyze the data.

The result of the study found that: The condition of educational institution administration according to the Tri-sikkha principles in educational institutions under the Office of Khon Kaen Primary Educational Service Area 1 found that it was at a high level in all aspects. Sorted from most to least, namely, budget management. The mean was 4.06 in academic administration. The mean was 4.05 in general administration. The mean was 4.04 in personnel management. The mean was 4.03 respectively.

In the integrated management of educational institutions according to the Tri-sikkha principles, it was found that the Tri-sikkha principles could be integrated with 1) administrative resources such as personnel, administrative systems, buildings and environments, curricula, media and learning resources. educational equipment basic utilities, welfare and budget; 2) administrative processes such as planning, organization personnel management 3) The outcome aspect, such as the factors of right-mindedness and school administration according to the Tri-sikkha principles, and 4) the impact aspect, such as the feedback from the people involved and having interests in the school.

Keywords:

*The School
Administration,
The Threefold
Training,
Integration*

บทนำ

ปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีผลทำให้การบริหารจัดการบ้านเมืองที่ใช้อยู่ต้องปรับเปลี่ยนให้ทันสมัย ประเทศไทยมีการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการหลายประการ หนึ่งในนั้นคือเรื่องของการบริหารการศึกษา (Education Administration) ในช่วงระยะ 6-8 ปีที่ผ่านมากระแสปฏิรูปการศึกษาได้ไหลหรือเคลื่อนเข้าไปในทุกวงการ เนื่องจากได้ปลุกกระแสการปฏิรูปการศึกษาควบคู่กับกระแสปฏิรูปการเมือง และทำให้เป็นประเด็นทางการเมืองนำไปสู่การออกกฎหมายและรัฐบาลนำมากำหนดเป็นวาระแห่งชาติ นั่นคือประชาชนทุกคน จะต้องมีส่วนร่วมสำคัญในการขับเคลื่อนเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา จนสามารถพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศได้ ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญของการพัฒนาประเทศโดยใช้ความรู้เป็นฐานและนำสู่

เป้าหมายสูงสุดของประเทศ คือ การพัฒนาที่ต่อเนื่องและยั่งยืน (พระครูสังฆรักษ์ไชยรัตน์ ขยรัตน์, 2558, น. 320) การบริหารจัดการตามอำนาจหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากจะดำเนินการตามหลักการและแนวปฏิรูปการศึกษาแล้ว ยังต้องยึดหลักการดำเนินการตามหลักบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ซึ่งประกอบด้วยหลักการสำคัญ 6 ประการ ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ หลักความคุ้มค่า (พาทิพย์ ชมคำ, 2552, 11-13)

ไตรสิกขาเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากเนื่องจากมีความหมายครอบคลุมการปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่นำมาใช้สำหรับจัดการศึกษาและพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งทางด้านกาย สังคม จิตใจ และปัญญา หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาจึงได้ให้ความสำคัญกับคำว่า “สิกขา” หรือ ที่เรามักเรียกกันว่า “ศึกษา” เป็นอย่างมาก จนกล่าวได้ว่าเรื่องของการศึกษาเป็นเรื่องพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2532, น. 70-71) สำหรับในคัมภีร์พระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าได้ตรัสเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของไตรสิกขานี้ว่า “ภิกษุผู้ที่มีความเพียรเอาใจใส่ปฏิบัติตามหลักสิกขา 3 ประการ คือ ประพฤติศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา อยู่เป็นนิจบ้นตติย้อมเรียกภิกษุเช่นนั้นว่า เป็นนักศึกษา เป็นนักปฏิบัติ มีความประพฤติบริสุทธิ์ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบ เป็นนักปราชญ์ เป็นผู้ถึงที่สุดแห่งการปฏิบัติในโลก เป็นผู้ประกอบด้วยวิมุตติอันเป็นที่สันติคณา ย่อมมีจิตหลุดพ้นจากสังขารธรรมเพราะวิญญานดับสนิท เหมือนความดับแห่งประทีป เป็นต้น (อง.ตัก. (ไทย) 20/91/32)

พุทธพจน์ที่ยกมานี้ทำให้เห็นได้ว่าไตรสิกขาเป็นหลักธรรมภาคปฏิบัติที่ได้รวมเอาแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมดในพระพุทธศาสนาเข้าไว้ด้วย ดังนั้นไตรสิกขาจึงเป็นหลักธรรมที่มีลักษณะเด่นเป็นพิเศษดังต่อไปนี้ คือ (1) ไตรสิกขาเป็นที่หลอมรวมสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ คือ พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ภิกษุศึกษาในหลักไตรสิกขาแทนการฟังหรือการสวดปาฏิโมกข์ในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือนได้ (อง.ตัก. (ไทย) 20/85/310-311) (2) ไตรสิกขาเป็นสิกขาบทเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ คือ พระพุทธเจ้าตรัสถึงการที่ภิกษุที่มีศีล สมาธิ ปัญญาบริบูรณ์ แม้จะละเมิดสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง แต่สมทานศึกษาในสิกขาบทที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์อย่างมั่นคง ทำเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติให้แจ้ง สันติอาสวะกิเลสด้วยปัญญาจึงเข้าถึงปรินิพพานในปัจจุบัน (อง.ตัก. (ไทย) 20/91/319-32) (3) ไตรสิกขามีอิทธิพลต่อคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ คัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในภายหลังคัมภีร์พระไตรปิฎกก็ได้ให้ความสำคัญกับไตรสิกขานี้เป็นอย่างมาก เช่น คัมภีร์วิมุตติมรรค ที่แต่งขึ้นโดยพระอุปติสสเถระ ชาวศรีลังกา คัมภีร์วิมุตติมรรคนี้ จัดอยู่ในประเภทปกรณ์พิเศษที่นำเอาหลักไตรสิกขาในคัมภีร์พระไตรปิฎก คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มาแต่งอธิบายขยายความได้อย่างละเอียด และ คัมภีร์วิสุทธิมรรค ที่แต่งขึ้นโดย พระพุทธโฆสาจารย์ คัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้จัดอยู่ในประเภทปกรณ์พิเศษ เช่น เดียวกันกับคัมภีร์วิมุตติมรรคที่นำเอาหลักไตรสิกขาในคัมภีร์พระไตรปิฎก คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มาแต่งอธิบายขยายความได้อย่างละเอียดและพิสดารเป็นอย่างมาก ไตรสิกขาในคัมภีร์วิมุตติมรรคและคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ได้มีความสำคัญต่อการศึกษาและการปฏิบัติธรรมของชาวพุทธที่นับถือพระพุทธศาสนาในภายเณรวาทในประเทศต่างๆ เป็นอย่างมาก (4) ไตรสิกขาเป็นที่หลอมรวมหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา คือ หลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนาจัดเข้ารวมอยู่ในหลักไตรสิกขานี้ทั้งสิ้น

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2542, น. 601) ได้ให้ทัศนะว่า ไตรสิกขานี้บ่งชี้ถึงความเป็นระบบการปฏิบัติธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ มีขอบเขตครอบคลุมมรรคทั้งหมด และเป็นการนำเอาเนื้อหาของมรรคไปใช้อย่างหมดสิ้นสมบูรณ์ จึงเป็นหมวดธรรมมาตรฐานสำหรับแสดงการปฏิบัติธรรม และมักใช้เป็นแม่บทในการบรรยายวิธีการปฏิบัติธรรม” เป็นต้น แนวคิดการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาเชิงบูรณาการ เป็นการนำเอาหลักไตรสิกขา ที่มีอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาปรับใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง เพราะไตรสิกขานี้สามารถนำไปใช้เป็นหลักในการกำหนด ปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ หลักสูตร นโยบาย

4 การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

เป้าหมาย และกลยุทธ์ในการบริหารสถานศึกษาได้ การนำเอาหลักไตรสิกขามาใช้บูรณาการเข้ากับการบริหารสถานศึกษาในด้านต่างๆ เช่น ด้านบุคลากร ระบบบริหาร อาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม หลักสูตร สื่อและแหล่งการเรียนรู้ อุปกรณ์การศึกษา สาธารณูปโภคพื้นฐาน สวัสดิการ งบประมาณ บรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นต้น ก็จะทำให้การบริหารสถานศึกษาประสบผลสำเร็จสอดคล้องกับ ปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ หลักสูตร นโยบาย เป้าหมาย และกลยุทธ์ ของสถานศึกษาที่กำหนดไว้ได้ ดังนั้น ไตรสิกขาจึงจัดว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในทางพระพุทธศาสนา หากได้นำแนวคิดนี้มาใช้ในการบริหารสถานศึกษาเชิงบูรณาการ ให้ครอบคลุมการดำเนินการทุกด้าน ก็จะทำให้สถานศึกษาดำเนินก้าวหน้าไปสู่ผลสำเร็จที่สมบูรณ์ได้

ในอดีต รัฐบาลของ นายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร ได้มีเจตนารมณ์ ที่จะนำการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาเข้ามาไว้ในโรงเรียนในรูปแบบที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น จึงได้จัดประชุมปฏิบัติการ การจัดการศึกษาที่มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2545 ภายหลังจากประชุมในครั้งนั้นแล้ว ท่านนายกรัฐมนตรีได้มอบให้กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนวิถีพุทธขึ้น ใน พ.ศ. 2545 ซึ่งโรงเรียนวิถีพุทธนี้ หมายถึงโรงเรียนระบบปกติทั่วไปแต่เน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารและพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาชีวิตโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงหาปัญญาและมีเมตตาเป็นฐานในการดำเนินชีวิต โรงเรียนวิถีพุทธจึงเป็นโรงเรียนที่นำวิถีวัฒนธรรมของชาวไทยส่วนใหญ่แต่เดิมมาใช้ โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจชีวิตอย่างแท้จริงและสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมโดยอาศัยระบบการศึกษาตามหลักไตรสิกขามาใช้ในการฝึกอบรมให้ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้าน โดยหวังว่าจะทำให้การจัดการศึกษาเข้าสู่การพัฒนาที่สมบูรณ์ได้ แต่เหตุการณ์ปรากฏต่อมาว่า การเข้าร่วมโครงการของโรงเรียนวิถีพุทธที่ผ่านมาก็ได้ประสบปัญหาในลักษณะเดียวกัน คือ ยังขาดความเข้าใจในแนวทางการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาเชิงบูรณาการ (มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547, น. 2) ผู้วิจัยเห็นว่าหากได้มีการทำการวิจัยในเรื่องนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ในการแก้ปัญหาเรื่องนี้ได้ ผู้วิจัยได้มองเห็นถึงประโยชน์และความสำคัญที่จะได้รับดังกล่าวจึงได้ทำการวิจัยในเรื่องนี้ โดยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1
2. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

วิธีการดำเนินวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 จำนวน 157 คน การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างโดยคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (Sample) โดยใช้สูตรทาโร ยามานะ (Taro Yamane, 1973, pp. 727-728) ดังนี้

$$\text{สูตร } n = \frac{N}{(1 + N(e^2))}$$

โดย n คือ ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N คือ ขนาดของประชากร (จำนวนทั้งหมด 157 คน)

e คือ ความคลาดเคลื่อนในการสุ่มตัวอย่าง (Sampling Error) โดยในการวิจัยครั้งนี้กำหนดให้เท่ากับ .05 หรือภายใต้ความเชื่อมั่นที่ 95 %

$$\text{แทนค่าลงในสูตร} \quad n = \frac{157}{(1 + 157(0.05^2))}$$

$$n = 112.75$$

จากการคำนวณของขนาดกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวข้างต้น จะได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 112.75 เพื่อให้เกิดความแม่นยำ งานวิจัยครั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสุ่มตัวอย่างจำนวน 113 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ดังนี้

2.1) การสร้างเครื่องมือ

โดยผู้วิจัยได้นำเน้นการสร้างแบบสอบถามในการวิจัยโดยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ได้แก่

- ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากแนวคิดทฤษฎี หนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดขอบเขตในการศึกษาวิจัย และเพื่อใช้เป็นแนวทางการสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ตรงกับวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้

- นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามากำหนดกรอบโครงสร้างของคำถาม โดยกำหนดขอบเขตข้อคำถามให้ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ และตามกรอบแนวคิดของการวิจัยครั้งนี้

- สร้างแบบสอบถามตามวัตถุประสงค์และนิยามศัพท์เฉพาะที่กำหนดไว้

2.2) ลักษณะเครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยได้แบ่งลักษณะแบบสอบถาม (Questionnaire) ออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามที่ใช้วัดระดับการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 จังหวัดขอนแก่น จำนวน 32 ข้อ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามแนวทางการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open ended Questionnaire) จำนวน 4 ข้อ

โดยคำตอบเป็นแบบประเมินค่า Rating Scale ซึ่งเป็นการสร้างคำตอบตามแนวหลักของลิเคิร์ต (Likert) โดยมีคำตอบให้เลือก 5 ระดับ และมีหลักเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

5	หมายถึง	การจัดกิจกรรมอยู่ในระดับ	มากที่สุด
4	หมายถึง	การจัดกิจกรรมอยู่ในระดับ	มาก
3	หมายถึง	การจัดกิจกรรมอยู่ในระดับ	ปานกลาง
2	หมายถึง	การจัดกิจกรรมอยู่ในระดับ	น้อย
1	หมายถึง	การจัดกิจกรรมอยู่ในระดับ	น้อยที่สุด

ดังนั้น ข้อมูลที่วิเคราะห์จากแบบสอบถามที่เป็นมาตรฐานประมาณค่าโดยแปลผลจากค่าเฉลี่ย โดยกำหนดช่วงคะแนน (Class interval) ดังนี้

6 การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

โดยเกณฑ์การแปลผลค่าเฉลี่ย โดยกำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์ตามหลักแนวคิดของ เบสท์ (Best) ดังนี้ (ประคอง กรรณสูตร, 2542, น. 108)

ค่าเฉลี่ย	4.50 – 5.00	แปลว่า	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ย	3.50 – 4.49	แปลว่า	มาก
ค่าเฉลี่ย	2.50 – 3.49	แปลว่า	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	1.50 – 2.49	แปลว่า	น้อย
ค่าเฉลี่ย	1.00 – 1.49	แปลว่า	น้อยที่สุด

2.3 การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือการวิจัย เรื่องการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 มีการตรวจสอบเครื่องมือวิจัยโดยมีขั้นตอน ดังนี้

- ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว มาตรวจทาน แก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้องและชัดเจนเหมาะสมทั้งเนื้อหาสาระและการใช้ถ้อยคำสำนวนภาษา แล้วนำมาจัดทำเป็นแบบสอบถาม

- นำเครื่องมือที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบหรือปรับปรุงแก้ไขความถูกต้องสมบูรณ์ของเนื้อหา เพื่อให้ได้แบบสอบถามที่มีความตรงตามเนื้อหาและความเหมาะสมของคำถามในการวิจัย เพื่อตรวจสอบหรือปรับปรุงแก้ไขความถูกต้องสมบูรณ์ของเนื้อหา เพื่อให้ได้แบบสอบถามที่มีความตรงตามเนื้อหา และโครงสร้าง (Content Validity) รวมทั้งความเหมาะสมของคำถาม โดยใช้แบบวัดดัชนีความสอดคล้อง (Index of consistency: IOC) ทั้งนี้ผู้วิจัยเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC มากกว่า .5 มาใช้เป็นข้อคำถาม จากการตรวจสอบของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่าน ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามระหว่าง 1.00 แบบสอบถามทุกข้อมีความเที่ยงตรงของเนื้อหาและครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย

- เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิได้ตรวจสอบความถูกต้องเสร็จแล้ว นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดสอบ (Try - out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แต่มีคุณลักษณะคล้ายกันกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้ จำนวน 30 คน จากนั้นจึงนำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์ นำข้อมูลที่ได้ไปทดสอบวัดความเชื่อมั่น โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Coefficient Alpha) ของ ครอนบัค (Cronbach) ค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ .830

- ผู้วิจัยได้แก้ไขและปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะที่ได้จากการทดลองใช้พร้อมจัดพิมพ์เป็นแบบสอบถามฉบับจริงเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองกับประชากรกลุ่มตัวอย่าง ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

3.1 การรวบรวมเอกสารโดยผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัยและเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการ

3.2 การขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ และส่งหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลถึงผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 จังหวัดขอนแก่น นำมาประมวลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อนำไปใช้วิเคราะห์กับแบบสอบถามโดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามเกี่ยวกับการวัดระดับการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ตอนที่ 2 ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับแนวทางการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 แล้วรวบรวมข้อมูลตามประเด็นนำมาเรียบเรียงนำเสนอแบบบรรยาย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. ผลวิเคราะห์สภาพการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 โดยรวมและในแต่ละด้าน

(n = 113)

ข้อคำถามในแต่ละด้าน	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S. D.	แปลผล
การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ด้านการบริหารงานทั่วไป	4.04	.262	มาก
การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ด้านการบริหารงานบุคคล	4.03	.239	มาก
การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ด้านการบริหารงานวิชาการ	4.05	.240	มาก
การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ด้านการบริหารงบประมาณ	4.06	.234	มาก
รวม	4.04	.136	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = .136) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ด้านการบริหารงบประมาณ ($\bar{X} = 4.06$, S.D. = .234) การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ด้านการบริหารงานวิชาการ ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = .240) การบริหารสถานศึกษาตามหลัก

8 การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

ไตรสิกขา ด้านการบริหารงานทั่วไป ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = .262) การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ด้านการบริหารงานบุคคล ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .239) ตามลำดับ

ตารางที่ 2 ระดับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 ด้านการบริหารงานทั่วไป

(n = 113)

ข้อความคำถามด้านการบริหารงานทั่วไป	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S. D.	แปลผล
กระตุ้นให้เกิดการปรับปรุง และสร้างความตระหนักให้เกิดกับผู้ที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง	4.11	.660	มาก
มีการกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรม และค่านิยมในการ บริหารงาน	4.08	.746	มาก
มีการฝึกอบรมการเรียนรู้ ค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมตามกฎระเบียบ และประเพณีทางสังคม	4.05	.766	มาก
โรงเรียนเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ รักศักดิ์ศรี มีจริยธรรม และปฏิบัติตาม กฎระเบียบและประเพณีทางสังคม	4.04	.784	มาก
เห็นความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้สะอาด สะดวกสบาย เป็นระเบียบเรียบร้อย	4.04	.767	มาก
ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ รักศักดิ์ศรี มีจริยธรรม และปฏิบัติตามกฎระเบียบ และประเพณีทางสังคม	4.01	.688	มาก
มีวัฒนธรรมและค่านิยมในการบริหารงานเป็นไปในแนวเดียวกัน	4.00	.768	มาก
ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ วัฒนธรรมและค่านิยม ที่มุ่งปรับเปลี่ยนวัฒนธรรม การทำงานและทัศนคติของผู้บริหาร	3.98	.756	มาก
รวม	4.04	.262	มาก

ระดับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 ด้านการบริหารงานทั่วไป โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = .262) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กระตุ้นให้เกิดการปรับปรุง และสร้างความตระหนักให้เกิดกับผู้ที่เกี่ยวข้องต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.11$, S.D. = .660) รองลงมา มีการกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรม และค่านิยมในการบริหารงาน ($\bar{X} = 4.08$, S.D. = .746) มีการฝึกอบรมการเรียนรู้ ค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมตามกฎระเบียบและประเพณีทางสังคม ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = .766) โรงเรียนเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ รักศักดิ์ศรี มีจริยธรรม และปฏิบัติตามกฎระเบียบและประเพณีทางสังคม ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = .784) เห็นความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้สะอาด สะดวกสบาย เป็นระเบียบเรียบร้อย ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = .767) ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ รักศักดิ์ศรี มีจริยธรรม และปฏิบัติตามกฎระเบียบและประเพณีทางสังคม ($\bar{X} = 4.01$, S.D. = .688) มีวัฒนธรรมและค่านิยมในการบริหารงานเป็นไปในแนวเดียวกัน ($\bar{X} = 4.00$, S.D. = .768) และ ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ วัฒนธรรมและค่านิยม ที่มุ่งปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการทำงานและทัศนคติของผู้บริหาร ($\bar{X} = 3.98$, S.D. = .756) ตามลำดับ

ตารางที่ 3 ระดับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 ด้านการบริหารงานบุคคล

(n = 113)

ข้อความคำถามด้านการบริหารงานบุคคล	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S. D.	แปลผล
ให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันแก่บุคลากรทางการศึกษา	4.11	.673	มาก
ส่งเสริมให้บุคลากรใช้ความรู้ความสามารถพัฒนาองค์กร	4.11	.660	มาก
ผู้บริหารยึดหลักการปกครองที่เป็นธรรม เป็นกัลยาณมิตรและยุติธรรม	4.10	.719	มาก
ส่งเสริมและพัฒนาบุคลากร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานเหมาะสมอย่างสม่ำเสมอ	4.01	.726	มาก
ติดตามและประเมินผลศักยภาพในการปฏิบัติหน้าที่การทำงานของบุคลากร	4.00	.707	มาก
มีการส่งเสริมความก้าวหน้าในการปฏิบัติงานโดยบริสุทธิ์ ยุติธรรม	3.99	.675	มาก
ประสานงานที่ดีกับทุกฝ่ายในองค์กรและภาคส่วนในการบริหารงาน	3.97	.784	มาก
อบรมให้ความรู้ คำปรึกษา และแนะนำที่เหมาะสมแก่ครูและบุคลากรในการปฏิบัติงาน	3.93	.753	มาก
รวม	4.03	.239	มาก

ระดับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 ด้านการบริหารงานบุคคล โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .239) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันแก่บุคลากรทางการศึกษา มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.11$, S.D. = .673) รองลงมา ส่งเสริมให้บุคลากรใช้ความรู้ความสามารถพัฒนาองค์กร ($\bar{X} = 4.11$, S.D. = .660) ผู้บริหารยึดหลักการปกครองที่เป็นธรรม เป็นกัลยาณมิตรและยุติธรรม ($\bar{X} = 4.10$, S.D. = .719) ส่งเสริมและพัฒนาบุคลากร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานเหมาะสมอย่างสม่ำเสมอ ($\bar{X} = 4.01$, S.D. = .726) ติดตามและประเมินผลศักยภาพในการปฏิบัติหน้าที่การทำงานของบุคลากร ($\bar{X} = 4.00$, S.D. = .707) มีการส่งเสริมความก้าวหน้าในการปฏิบัติงานโดยบริสุทธิ์ ยุติธรรม ($\bar{X} = 3.99$, S.D. = .675) ประสานงานที่ดีกับทุกฝ่ายในองค์กรและภาคส่วนในการบริหารงาน ($\bar{X} = 3.97$, S.D. = .784) และ อบรมให้ความรู้ คำปรึกษา และแนะนำที่เหมาะสมแก่ครูและบุคลากรในการปฏิบัติงาน ($\bar{X} = 3.93$, S.D. = .753) ตามลำดับ

ตารางที่ 4 ระดับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 ด้านการบริหารงานวิชาการ

(n = 113)

ข้อความคำถามด้านการบริหารงานวิชาการ	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S. D.	แปลผล
มีการติดตามการปฏิบัติงานของหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้	4.11	.712	มาก
ส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการเรียนรู้ ตามสาระการเรียนรู้ โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	4.10	.681	มาก
มีการติดตามประเมินผลการนำหลักสูตรไปใช้ในแต่ละวิชา	4.05	.766	มาก
มีการกำหนดวิธีการ และรับผิดชอบในการประเมินผลการเรียน	4.05	.754	มาก
จัดกระบวนการเรียนรู้ โดยจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมที่สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน	4.04	.712	มาก

10 การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

ข้อความคำถามด้านการบริหารงานวิชาการ	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S. D.	แปลผล
มีการจัดทำโครงการหลักสูตรสาระต่าง ๆ ภารกิจ เป้าหมาย และคุณลักษณะที่พึงประสงค์	4.04	.673	มาก
การจัดครูเข้าสอนตามชั้นเรียน โดยคำนึงถึงความรู้ ความสามารถ และความเหมาะสม	4.00	.707	มาก
การเก็บรวบรวมหลักฐาน การวัดประเมินผลของครูเป็นระบบที่ตรวจสอบได้	3.96	.719	มาก
รวม	4.05	.240	มาก

ระดับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 ด้านการบริหารงานวิชาการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = .240) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีการติดตามการปฏิบัติงานของหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.11$, S.D. = .712) รองลงมา ส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการเรียนรู้ ตามสาระการเรียนรู้ โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ($\bar{X} = 4.10$, S.D. = .681) มีการติดตามประเมินผลการนำหลักสูตรไปใช้ในแต่ละวิชา ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = .766) มีการกำหนดวิธีการ และรับผิดชอบในการประเมินผลการเรียน ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = .754) จัดกระบวนการเรียนรู้ โดยจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมที่สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = .712) มีการจัดทำโครงการหลักสูตรสาระต่าง ๆ ภารกิจ เป้าหมาย และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = .673) การจัดครูเข้าสอนตามชั้นเรียน โดยคำนึงถึงความรู้ ความสามารถ และความเหมาะสม ($\bar{X} = 4.00$, S.D. = .707) และ การเก็บรวบรวมหลักฐาน การวัดประเมินผลของครูเป็นระบบที่ตรวจสอบได้ ($\bar{X} = 3.96$, S.D. = .719) ตามลำดับ

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 ด้านการบริหารงบประมาณ

(n = 113)

ข้อความคำถามการบริหารงบประมาณ	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S. D.	แปลผล
มีระบบตรวจสอบภายใน โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบ	4.11	.772	มาก
หน่วยงานที่รับผิดชอบใช้จ่ายงบประมาณถูกต้องตามวัตถุประสงค์และคัมค่า	4.09	.786	มาก
การเบิกจ่ายครอบคลุมทั่วถึงทุกแผนกและทุกสาระการเรียนรู้	4.07	.704	มาก
มีการปรับปรุงงบประมาณให้สอดคล้องในแต่ละแผนกและทุกสาระการเรียนรู้	4.05	.754	มาก
การเบิกจ่ายงบประมาณตรงตามวัตถุประสงค์และคัมค่า	4.04	.784	มาก
บุคลากรมีความซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ตามหลักธรรมทางศาสนา และกฎหมาย	4.04	.743	มาก
มีการวางแผนติดตามและตรวจสอบการเบิกจ่ายงบประมาณถูกต้องตามวัตถุประสงค์และคัมค่า	4.04	.737	มาก
มีการวางแผนใช้จ่ายงบประมาณที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ในการพัฒนาองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม	3.98	.790	มาก
รวม	4.06	.234	มาก

ระดับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 ด้านการบริหารงบประมาณ โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.06$, S.D. = .234) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า มีระบบตรวจสอบภายใน โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.11$, S.D. = .772) รองลงมา หน่วยงานที่รับผิดชอบใช้จ่ายงบประมาณถูกต้องตามวัตถุประสงค์และคุ่มค่า ($\bar{X} = 4.09$, S.D. = .786) การเบิกจ่ายครอบคลุมทั่วถึงทุกแผนกและทุกสาระการเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.07$, S.D. = .704) มีการปรับปรุงงบประมาณให้สอดคล้องในแต่ละแผนกและทุกสาระการเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = .754) การเบิกจ่ายงบประมาณตรงตามวัตถุประสงค์และคุ่มค่า ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = .784) บุคลากรมีความซื่อสัตย์สุจริต ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ตามหลักธรรมทางศาสนาและกฎหมาย ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = .743) มีการวางแผนติดตามและตรวจสอบการเบิกจ่ายงบประมาณถูกต้องตามวัตถุประสงค์และคุ่มค่า ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = .737) และ มีการวางแผนใช้จ่ายงบประมาณที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ในการพัฒนาองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม ($\bar{X} = 3.98$, S.D. = .790) ตามลำดับ

2. ศึกษาแนวทางการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

ด้านทรัพยากรทางการบริหาร (Input) หมายถึง สิ่งที่น่ามาใช้ในการบริหารสถานศึกษา และถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องจัดหาและจัดเตรียมไว้ให้พร้อม ได้แก่ ด้านบุคลากร ด้านระบบบริหาร ด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ด้านหลักสูตร ด้านสื่อและแหล่งการเรียนรู้ ด้านอุปกรณ์การศึกษา ด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานและสวัสดิการ และด้านงบประมาณ เป็นต้น ตามหลักไตรสิกขา เรียกทรัพยากรทางการบริหารเหล่านี้ว่า “ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ” หากได้มีการบูรณาการหลักไตรสิกขาสำหรับพัฒนาด้านทรัพยากรทางการบริหารก็จะทำให้ได้ทรัพยากรทางการบริหารที่มีความสมบูรณ์ และมีความเป็นกัลยาณมิตรเพิ่มมากขึ้น

ด้านกระบวนการบริหาร (process) หมายถึง กลุ่มภารกิจของการบริหารที่แต่ละสถานศึกษาจัดวางไว้ แบ่งได้เป็น 7 ประการ คือ 1) การวางแผน คือ การตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไรในอนาคต ซึ่งแผนงานที่จะทำในอนาคตก็คือกลุ่มกิจกรรมที่ถูกจัดไว้แล้วอย่างเป็นระบบ 2) การจัดองค์การ คือ ศูนย์รวมกลุ่มบุคคลหรือกิจการที่ประกอบกันขึ้นเป็นหน่วยงานเดียวกัน เพื่อดำเนินกิจการตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในกฎหมายหรือตราสารจัดตั้ง 3) การบริหารงานบุคคล คือ การจัดหาบุคคลมาปฏิบัติงาน สามารถปฏิบัติงานเพื่อตอบสนองภารกิจของสถานศึกษา ให้เกิดความคล่องตัว อิสระภายใต้กฎหมาย ระเบียบ ที่กำหนด 4) การวินิจฉัยสั่งการ คือ การออกคำสั่ง การนิเทศงาน และการควบคุมงาน 5) การประสานงาน คือ การประสานความร่วมมือของบุคลากรในองค์กรให้ทำงานประสานเชื่อมโยงถึงกันและกันอย่างกลมกลืนที่จะทำให้ทุกภาคส่วนในองค์กรขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ 6) การรายงาน คือ การรายงานผลของการปฏิบัติงานให้ผู้บริหารระดับสูงได้รับทราบ อาจทำได้หลายวิธี เช่น การแจ้งให้ทราบด้วยวาจา การเสนอเป็นบันทึกรายงาน การเสนอเป็นสรุปรายงานประจำปี หรือ การเสนอเป็นรายงานการวิจัย เป็นต้น 7) การงบประมาณ คือ งานวางแผนงานงบประมาณประจำปี เช่น การจัดทำและเสนอของบประมาณ การจัดสรรงบประมาณ การตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการใช้เงินและผลการดำเนินงาน การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา การบริหารการเงิน การบริหารบัญชี การบริหารพัสดุและทรัพย์สิน เป็นต้น หากมีการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการ ทุกด้านก็จะทำให้สถานศึกษาสามารถปฏิบัติงานเพื่อตอบสนองภารกิจของสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้

12 การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

ด้านผลลัพธ์ (Output) หมายถึง สถานศึกษาได้มีสิ่งต่อไปเกิดขึ้น ได้แก่ 1) ด้านปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ คือ ปรีตโฆสะและโยนิโสมนสิการที่ดี เช่น ด้านบุคลากร ด้านระบบบริหาร ด้านอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ด้านหลักสูตร ด้านสื่อและแหล่งการเรียนรู้ ด้านอุปกรณ์การศึกษา ด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานและสวัสดิการ ด้านงบประมาณ เหล่านี้จัดให้มีความเป็นกัลยาณมิตร มีพอเพียง พร้อมใช้งานได้เต็มศักยภาพและทำได้อย่างถูกวิธี มีระเบียบ มีเหตุผล อย่างฉลาด 2) ด้านการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการ เช่น การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การวินิจัยสั่งการ การประสานงาน การรายงาน และการงบประมาณ เป็นไปตามหลักของ ศีล สมาธิ และปัญญา

ด้านผลกระทบ (Impact) หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นภายหลังจากผลลัพธ์ ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งที่คาดหวังหรือไม่เคยคิดมาก่อนว่าจะเกิดขึ้นก็ได้ เช่น ผลที่เกิดกับชุมชน ซึ่งเป็นผลสะท้อนกลับมาจากสถาบันทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน ตามหลักแนวคิดของ “บวร” มีอยู่ 3 ประการ ได้แก่ 1) บ้านหรือสถานประกอบการ 2) วัดหรือสถาบันทางศาสนา และ 3) ราชการหรือหน่วยงานของรัฐ

อภิปรายผล

สภาพการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 พบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = .136) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการบริหารงบประมาณ ($\bar{X} = 4.06$, S.D. = .234) ด้านการบริหารงานวิชาการ ($\bar{X} = 4.05$, S.D. = .240) ด้านการบริหารงานทั่วไป ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = .262) และ ด้านการบริหารงานบุคคล ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .239) ตามลำดับ ทั้งนี้เพราะผู้บริหารสถานศึกษา สังกัด สพป. ขอนแก่น เขต 1 มีการบริหารสถานศึกษาโดยบูรณาการตามหลักไตรสิกขา ซึ่งสอดคล้องกับ พระอริการสกายแลบ ธมมธโร (นามโท) (2561, น. ก) ศึกษาการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1 พบว่า โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.87$, S.D. = .49) และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด คือ ด้านการบริหารงานทั่วไปตามหลักไตรสิกขา ($\bar{X} = 4.19$, S.D. = .36) รองลงมา คือ ด้านการบริหารงานวิชาการตามหลักไตรสิกขา ($\bar{X} = 3.84$, S.D. = .65) และด้านการบริหารงานบุคคลตามหลักไตรสิกขา ($\bar{X} = 3.73$, S.D. = .60) ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย ที่สุด คือ ด้านการบริหารงบประมาณตามหลักไตรสิกขา ($\bar{X} = 3.71$, S.D. = .67)

แนวทางการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1 พบว่า สามารถบูรณาการหลักไตรสิกขาได้กับ 1) ด้านทรัพยากรทางการบริหาร เช่น บุคลากร ระบบบริหาร อาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม หลักสูตร สื่อและแหล่งการเรียนรู้ อุปกรณ์การศึกษา สาธารณูปโภคพื้นฐานสวัสดิการ และงบประมาณ 2) ด้านกระบวนการบริหาร เช่น การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การวินิจัยสั่งการ การประสานงาน การรายงาน และการงบประมาณ 3) ด้านผลลัพธ์ เช่น ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิและการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา และ 4) ด้านผลกระทบ เช่น ผลสะท้อนกลับจากบุคคลผู้เกี่ยวข้องและมีส่วนได้เสียกับสถานศึกษา อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารสถานศึกษาได้รับการพัฒนาในการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาจึงนำมาบูรณาการ ซึ่งสอดคล้องกับ พระจักรพันธ์ ปญญะโร (แช่เตียว) (2553, น. ก) ได้ทำการ

วิจัย เรื่อง “การบริหารการเรียนการสอน โรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานวิชาการถือว่าเป็นงานที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะจุดมุ่งหมายของการบริหารวิชาการอยู่ที่การสร้างนักเรียนให้มีคุณภาพ มีความรู้ มีจริยธรรม และมีคุณสมบัติตามที่ต้องการงานวิชาการเป็น ตัวบ่งชี้คุณภาพ และความสำเร็จของโรงเรียน ความสำคัญของโรงเรียนมักจะพิจารณาจากคุณภาพของผลผลิต คือ ตัวนักเรียน ดังนั้น คุณภาพของผลผลิตจึงขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการดำเนินงานด้านวิชาการของโรงเรียน จึงเป็นงานที่สำคัญของผู้บริหารที่จะต้องรับผิดชอบในการใช้หลักการบริหารงานด้านนี้อย่างมีประสิทธิภาพ และยิ่งสอดคล้องกับ พระชนกร วชิรธโม (โพธิ์วัน) (2554, น. ก) ทำการวิจัยเรื่องการบริหารงานบุคลากรการศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาเขตบางกอกใหญ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า ด้านการวางแผนบุคลากร ด้านการสรรหาบุคลากร ด้านการประเมินผลการปฏิบัติงาน และด้านการพัฒนาบุคลากร มีสภาพการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ทำให้ได้แนวทางในการบริหารบุคลากรว่า ควรมีการวางแผนบุคลากรให้เหมาะสมกับตำแหน่งงาน เปิดโอกาสให้ครูมีส่วนร่วมในการสรรหาบุคลากร มีการส่งเสริมด้านการฝึกอบรมสัมมนาทางวิชาการ ส่งเสริมด้านคุณธรรม จริยธรรมและการปฏิบัติธรรม และให้มีการประเมินผลการปฏิบัติงานตาม ความสามารถของแต่ละบุคคลอย่างมีความยุติธรรม

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

สภาพการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น เขต 1 พบว่า ระดับความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น เขต 1 โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{x} = 4.04$, S.D. = .136) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น เขต 1 อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ด้านการบริหารงบประมาณ ($\bar{x} = 4.06$, S.D. = .234) การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ด้านการบริหารงานวิชาการ ($\bar{x} = 4.05$, S.D. = .240) การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ด้านการบริหารงานทั่วไป ($\bar{x} = 4.04$, S.D. = .262) การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ด้านการบริหารงานบุคคล ($\bar{x} = 4.03$, S.D. = .239) ตามลำดับ

แนวทางการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น เขต 1 พบว่า สามารถบูรณาการหลักไตรสิกขาได้กับ 1) ด้านทรัพยากรทางการบริหาร เช่น บุคลากร ระบบบริหาร อาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม หลักสูตร สื่อ และแหล่งการเรียนรู้ อุปกรณ์การศึกษา สาธารณูปโภคพื้นฐานสวัสดิการ และงบประมาณ 2) ด้านกระบวนการบริหาร เช่น การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การวินิจฉัยสั่งการ การประสานงาน การรายงาน และการงบประมาณ 3) ด้านผลลัพธ์ เช่น ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิและการบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา และ 4) ด้านผลกระทบ เช่น ผลสะท้อนกลับจากบุคคลผู้เกี่ยวข้องและมีส่วนได้เสียกับสถานศึกษา

- 14 การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขาในเชิงบูรณาการของผู้บริหารสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ผู้บริหารควรนำหลักพุทธธรรมอื่นๆ ที่สอดคล้องกับการบริหารสถานศึกษามาประยุกต์ใช้ในการบริหาร
2. ผู้บริหารสถานศึกษาควรเลือกเฟ้นหลักธรรมที่เหมาะสมกับการบริหารสถานศึกษาในแต่ละด้าน

2.2 ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยทัศนคติของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักปาปนิกุสตร (จักขุมา, วิทุโร, นิสสยสัมปันโน) ที่ส่งผลต่อการพัฒนาสถานศึกษา
2. ควรศึกษาการบริหารงานด้านบุคคลของผู้อำนวยการสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 1

เอกสารอ้างอิง

- ประคอง กรณสูตร. (2542). สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ด้านสุทธา-การพิมพ์.
- พระครูสังฆรักษ์ไชยรัตน์ ชยรัตน์. (2558). การบริหารการศึกษา. วารสารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, 4(2), 320-325.
- พระจักรพันธ์ ปญฺญโร (แซ่เตียว). (2553). การบริหารการเรียนการสอนโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2532). การศึกษาที่สาละวนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พระธนากร วชิรธมโม (โพธิ์วัน). (2554). การบริหารงานบุคลากรการศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาเขตบางกอกใหญ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2542). พุทธธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอธิการสกล แผลบ ธรรมโร (นามโท). (2561) การบริหารสถานศึกษาตามหลักไตรสิกขา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พาทิพย์ ชมคำ. (2552). การมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนขนาดเล็กของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครสวรรค์. (การศึกษาค้นคว้าอิสระครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์).
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2547). โรงเรียนวิถิพุทธ. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Taro Yamane. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. (3rd Ed.). New York: Harper and Row.

ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อดัชนีราคาหลักทรัพย์ หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ ECONOMIC FACTORS THAT AFFECT THE STOCK PRICE INDEX TRANSPORT AND LOGISTICS

กันต์สุตา อินทรสุวรรณ์¹

Kunsuda Intarasuwan¹

¹หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

¹ Master of Business Administration, National Institute of Development Administration (NIDA)

Corresponding author e-mail: ikunsuda@gmail.com

Received: 14 November 2021; Revised: 30 December 2021; Accepted: 30 December 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อดัชนีราคาหลักทรัพย์ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ โดยระยะเวลาที่ทำการศึกษา เริ่มตั้งแต่ เดือนมกราคม พ.ศ. 2552 ถึง เดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 จำนวนทั้งหมด 132 เดือน ด้วยการวิเคราะห์ในรูปสมการถดถอยพหุคูณเชิงเส้น (Multiple Linear Regression)

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อดัชนีราคาหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ได้แก่ ดัชนีราคาหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (SET) ดัชนีมูลค่าค้าปลีกทั่วประเทศ (RE) มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกัน แต่ราคาน้ำมันดิบ (OIL) ดัชนีราคาผู้บริโภค (CPI) ในทิศทางตรงข้าม และ ดัชนีค่าระวางเรือ (BDI) ดัชนีความเชื่อมั่นผู้บริโภค (CCI) มูลค่านำเข้า (IMPORT) มูลค่าส่งออก (EXPORT) อัตราแลกเปลี่ยน (EXCHANGE) ไม่มีความสัมพันธ์กับดัชนีราคาหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

คำสำคัญ:

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ,
ดัชนีราคาหลักทรัพย์,
หมวดขนส่งและ
โลจิสติกส์

ABSTRACT

The objectives of this research article were to study the economic factors affecting the stock price index in the Stock Exchange of Thailand in the category of transportation and logistics. The study period started from January 2009 to December 2019, totaling 132 months, by analyzing the complex regression equations using the Multiple Linear Regression method.

The result of the study found that Factors affecting the transport and logistics stock index at a significant level of 0.05 were the Stock Exchange of Thailand (SET), the nationwide retail value index (RE). relationship in the same direction However, crude oil import prices (OIL) and the consumer price index (CPI) in the opposite direction, and the Shipping Cost Index (BDI), Consumer Confidence Index (CCI), Import Value (IMPORT), Export Value (EXPORT), Exchange Rate (EXCHANGE) do not correlate with. Statistically significant indices of transportation and logistics stocks.

Keywords:

Economic Factors, The Stock Price Index, Transport and Logistics

บทนำ

การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศและของโลกในปัจจุบันขึ้นอยู่กับความสามารถในการแข่งขันในหลายมิติ โดยธุรกิจการค้ามีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ตามสถานะการเติบโตของเศรษฐกิจ สังคม และการติดต่อทางธุรกิจมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้นเมื่อการสื่อสาร และโทรคมนาคมมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดความสามารถในการสื่อสารกันได้อย่างไร้พรมแดนและส่งผลให้การแข่งขันทางการค้าทวีความรุนแรงมากขึ้น ปัจจุบันมีนักลงทุนที่สนใจลงทุนในตลาดหุ้นเป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นนักลงทุนรายใหญ่และรายย่อย เพื่อนำเงินออมที่ตนเองมีอยู่ ทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งการลงทุนผู้ลงทุนจำเป็นต้องศึกษาข้อมูลก่อนการลงทุน และใช้ความรู้ที่มีอยู่จัดสรรเงินลงทุนให้เกิดความคุ้มค่า และอยู่ในระดับความเสี่ยงที่ตัวเองรับได้ นักลงทุนในตลาดหุ้นหวังผลตอบแทนอย่างน้อยให้ได้มากกว่าผลตอบแทนของพันธบัตรรัฐบาล ตราสารหนี้ หรือเงินฝากธนาคาร และเพื่อต้องการเอาชนะเงินเฟ้อที่มากขึ้นทุกปี (นิธิมา ปรีชาวัน, 2557, น. 1)

ปัจจุบันหุ้นกลุ่มบริการขึ้นมาเป็นสัดส่วนใหญ่อันดับหนึ่งของตลาดหุ้นไทย ด้วยมูลค่าหลักทรัพย์ตามราคาตลาดประมาณ 4.38 ล้านล้านบาท หรือ 25.6% ของมูลค่าตลาดรวม 17 ล้านล้านบาท ขณะที่สัดส่วนของกลุ่มพลังงานและธนาคารพาณิชย์ลดลงไปเหลือประมาณ 23.3% การขึ้นมานำตลาดของหุ้นกลุ่มบริการสอดคล้องไปกับการขยายตัวของสังคมเมือง และการเชื่อมโยงกันของโลก ขณะเดียวกันธุรกิจที่อยู่ในกลุ่มบริการเองก็มีความหลากหลายไม่ว่าจะเป็นหมวดค้าปลีก โลจิสติกส์ ท่องเที่ยว โรงแรม และสุขภาพ ซึ่งประเทศไทยเป็นศูนย์กลางของภูมิภาค และมีจุดเด่นในเรื่องของการท่องเที่ยว เมื่อพิจารณาจากสัดส่วนจีดีพีของไทยภาคบริการ ก็เป็นสัดส่วนใหญ่ที่สุด ขณะเดียวกันธุรกิจพลังงานเองก็ชะลอตัวลงในช่วงที่ผ่านมา ซึ่งหากดูจากเทรนด์ของโลกแล้ว ธุรกิจบริการน่าจะเป็นกลุ่มมีความสำคัญกับตลาดต่อไปหลังจากนี้ การเติบโตของกลุ่มบริการในช่วง 3-4 ปี ที่ผ่านมา ได้แรงหนุนสำคัญจากหมวดหลัก 2 หมวด คือ ขนส่งและโลจิสติกส์ซึ่งมีหุ้นที่เติบโตอย่างโดดเด่น คือ ท่าอากาศยานไทย (AOT) บีทีเอส (BTS) ทางด่วนและรถไฟฟ้ากรุงเทพ (BEM)

และหมวดพาณิชย์ซึ่งมีหุ้นเติบโตอย่าง ซีพีออลล์ (CPALL) โทมัสโปร (HMPRO) และเบอร์ลี่เยอร์ (BJC) (ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย, 2563, ออนไลน์)

การลงทุนในหลักทรัพย์กลุ่มในอุตสาหกรรมบริการ หมวดธุรกิจขนส่ง เป็นอีกทางเลือกที่น่าสนใจสำหรับการลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ เพราะธุรกิจขนส่งและโลจิสติกส์เป็นอุตสาหกรรมบริการชนิดหนึ่งที่คัญมากต่อการดำรงชีวิตประจำวันและธุรกิจทุกแขนง และการขนส่งเป็นกิจกรรมสำคัญในกระบวนการโลจิสติกส์ เพราะมูลค่าโลจิสติกส์ที่สำคัญที่สุด คือ กิจกรรมการขนส่ง ดังนั้น ปัจจุบันการขนส่ง มีบทบาทสำคัญกับทุกอุตสาหกรรมทั้งในระดับประเทศและระดับโลก และแนวโน้มการขนส่งของไทยคาดว่าจะปรับตัวในทิศทางที่ดีขึ้น จากแรงหนุนของการฟื้นตัวในภาคการส่งออก ซึ่งกิจกรรมโลจิสติกส์และการขนส่งได้กลายเป็นมิติที่สำคัญของการดำเนินธุรกิจ (นิธิตา ปรีชาวัน, 2557, น. 1)

จากรายงานของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในรายงานโลจิสติกส์ของประเทศไทยประจำปี 2561 พบว่า ในปี 2560 ต้นทุนโลจิสติกส์ของประเทศไทยมีมูลค่ารวม 2,106.5 พันล้านบาท หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 13.6 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ณ ราคา ประจำปี (Nominal GDP) ลดลงจากร้อยละ 13.8 ต่อ GDP ในปี 2559 โดยมูลค่ารวมของต้นทุนโลจิสติกส์ขยายตัวในอัตราที่สูงขึ้นตามการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศในภาพรวม เนื่องจากการขยายตัวของส่งออกและอุปสงค์ภายในประเทศ ประกอบกับการขยายตัวของการบริโภคและการลงทุนภาคเอกชน โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ และการท่องเที่ยว ในขณะที่สัดส่วนต้นทุนโลจิสติกส์ต่อ GDP ปรับลดลงจากการลดลงของสัดส่วนต้นทุนการเก็บรักษาสินค้าคงคลังและต้นทุนการบริหารจัดการด้านโลจิสติกส์ เนื่องจากผู้ประกอบการมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารจัดการได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ในขณะที่สัดส่วนต้นทุนค่าขนส่งสินค้ายังอยู่ในระดับคงที่ เนื่องจากผู้ประกอบการยังคงเลือกใช้การขนส่งทางถนนที่มีต้นทุนค่าขนส่งต่อหน่วยสูงเป็นหลัก ประกอบกับปริมาณการขนส่งสินค้าที่เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ภาพรวมภาวะเศรษฐกิจไทยปี 2561 ยังคงปรับตัวดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีปัจจัยสนับสนุนจากการบริโภคและการลงทุนของภาคเอกชนเป็นหลัก รวมทั้งปริมาณการขนส่งสินค้าที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้ภาพรวมภาคการขนส่งและโลจิสติกส์ของไทยยังคงขยายตัว อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของการส่งออกในช่วงครึ่งปีหลังมีการชะลอตัวซึ่งสอดคล้องกับทิศทางการขยายตัวของเศรษฐกิจประเทศคู่ค้า และปริมาณการค้าโลกที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งทางการค้าระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีน และยังคงต้องพิจารณาปัจจัยเสี่ยงที่มีผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจโลกที่มีความไม่แน่นอน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561, น. 4)

ในส่วนของธุรกิจโลจิสติกส์ประเทศไทยมีคะแนนอยู่ที่ 3.41 เป็นอันดับที่ 32 ของโลกและอันดับที่ 2 ของอาเซียน โดยมีเกณฑ์ชี้วัดที่มีพัฒนาการด้านอันดับมากที่สุด คือ ด้านความตรงต่อเวลาของการบริการ มีอันดับดีขึ้น 24 อันดับ มาอยู่ที่อันดับที่ 28 จากอันดับที่ 52 ในปี 2559 รองลงมา คือ ด้านสมรรถนะผู้ให้บริการโลจิสติกส์ทั้งภาครัฐและธุรกิจ (Logistics quality and competence) ดีขึ้น 17 อันดับ มาอยู่ที่อันดับที่ 32 จากอันดับที่ 49 ในปี 2559 และด้านระบบติดตามและตรวจสอบสินค้า (Tracking & Tracing) ดีขึ้น 17 อันดับ มาอยู่ที่อันดับที่ 33 จากอันดับที่ 50 ในปี 2559 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561, น. 4-5)

จากความน่าสนใจของหุ้นกลุ่มธุรกิจบริการทางด้านบริการขนส่งและโลจิสติกส์ ทำให้นักวิจัยเรื่องนี้วัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อดัชนีราคาหลักทรัพย์ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย กลุ่มธุรกิจขนส่งและโลจิสติกส์ โดยอาศัยข้อมูลระหว่างดัชนีค่าระวางเรือ (Baltic Dry Index : BDI) ดัชนีความเชื่อมั่นผู้บริโภค (Consumer Confidence Index : CCI) ดัชนีราคาผู้บริโภค (consumer price index : CPI) อัตราแลกเปลี่ยน(Exchange Rate : Exchange) มูลค่าการส่งออก (Exports) มูลค่าการ

นำเข้า (Imports) ราคานำเข้าน้ำมันดิบ (Crude Oil Price : Oil) ดัชนีค้าปลีกทั่วประเทศ (Retail index : RE) ดัชนีราคาหุ้นตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (SET index : SET) ซึ่งมีอิทธิพลกับราคาหลักทรัพย์ในกลุ่มอุตสาหกรรมบริการหมวดขนส่งและโลจิสติกส์ โดยจะมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบรายเดือน (Monthly Data) ครอบคลุมช่วงระยะเวลาระหว่างเดือนมกราคม 2552 ถึงเดือนธันวาคม 2562 รวมระยะเวลา 132 เดือน เพื่อเป็นประโยชน์กับนักลงทุนและผู้มีความสนใจที่จะเข้ามาลงทุนหลักทรัพย์ในธุรกิจบริการกลุ่มขนส่งและโลจิสติกส์เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการลงทุน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีผลกระทบต่อดัชนีราคาหลักทรัพย์ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย หมวดขนส่งและโลจิสติกส์

วิธีการดำเนินวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษารั้ครั้งนี้เป็นข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) รวบรวมจากข้อมูลสถิติย้อนหลังของดัชนีราคาหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ (Trans Index) และตัวแปรอื่นๆ ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2552 ถึง เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2562 เป็นจำนวนทั้งหมด 132 เดือน โดยมีที่มาของข้อมูลดังนี้

- ดัชนีราคาหลักทรัพย์ หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ (Trans Index), ดัชนีค่าระวางเรือ (BDI), ราคานำเข้าน้ำมันดิบ (Oil) และดัชนีราคาหุ้นตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (SET) รวบรวมข้อมูล จาก Thomson Reuters

- ดัชนีราคาผู้บริโภค (CPI) มูลค่าการส่งออก (Exports) มูลค่าการนำเข้า (Imports) รวบรวมข้อมูลจากกระทรวงพาณิชย์

- ดัชนีความเชื่อมั่นผู้บริโภค (CCI) รวบรวมข้อมูลจากหอการค้าไทย (UTCC) อัตราแลกเปลี่ยน (Exchange) ดัชนีมูลค่าค้าปลีกทั่วประเทศ (RE) รวบรวมข้อมูลจากธนาคารแห่งประเทศไทย

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการศึกษาการวิเคราะห์การถดถอยเชิงซ้อน (Multiple Regression) เพื่อหาความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ ที่คาดว่าจะมีผลกระทบต่อดัชนีราคาหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ (Trans Index) ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลจะประกอบด้วย

ขั้นที่ 1 จัดผลทางฤดูกาล (Seasonally Adjusted) นำข้อมูลทุติยภูมิทั้งหมดที่เก็บรวบรวมได้ทั้งตัวแปรอิสระและตัวแปรตามมาจัดผลทาง ฤดูกาล เพราะผลทางฤดูกาลจะทำให้ข้อมูลในบางช่วงเวลาสูงหรือต่ำกว่าปกติ ก็จะทำให้การข้อมูลในรูปแบบนี้ไม่สามารถสะท้อนภาวะที่แท้จริง

ขั้นที่ 2 การทดสอบความนิ่งของข้อมูล (Unit Root Test) จะต้องตรวจสอบปัญหา Unit Root เพราะหากข้อมูลมีความไม่นิ่ง จะทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลไม่สะท้อนความจริง โดยการทดสอบ Unit Root จะนำตัวแปรทั้งตัวแปรอิสระและตัวแปรตามมาเปรียบเทียบค่า Prob. ที่คำนวณได้ หากค่า Prob. มีค่าน้อยกว่าระดับความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95 แสดงว่า ข้อมูลมีความนิ่ง

ขั้นที่ 3 การทดสอบความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงของตัวแปรต้น (Multicollinearity)

- ทดสอบโดยใช้ Correlation Matrix ในการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ เพื่อไม่ให้เกิดปัญหา Multicollinearity ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการที่ตัวแปรอิสระมีความสัมพันธ์กันเองในกลุ่ม

สูง โดยหาค่าสัมประสิทธิ์คูใดมีค่ามากกว่า 0.8 จะถือว่าเกิดปัญหา Multicollinearity ซึ่งข้อสมมติฐานของการประมาณค่าสัมประสิทธิ์ด้วยวิธีการกำลังสองน้อยที่สุดตัวแปรอิสระแต่ละตัวต้องเป็นอิสระต่อกัน

- ทดสอบสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์วิธี Variance Inflation Factors (VIF) เป็นการทดสอบเพื่อแสดงว่าตัวแปรอิสระที่นำมาวิเคราะห์ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างกันเอง โดยนำตัวแปรอิสระทุกตัวมาวิเคราะห์การถดถอยเชิงเส้นอย่างง่าย (Simple Linear Regression) และ นำค่า R-squared มาทำการทดสอบด้วยสมการข้างท้ายนี้

$$VIF = \frac{1}{1-R^2}$$

หากค่า VIF น้อยกว่า 10 แสดงว่า ตัวแปรอิสระแต่ละตัวที่นำมาทดสอบไม่มีปัญหา Multicollinearity

ขั้นที่ 4 การทดสอบวิเคราะห์ค่าสมการถดถอยพหุคูณ (Multiple Regressions Analysis) เป็นการหาระดับความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม โดยใช้ (R-squared) ในการสร้างสมการเพื่อหาความสัมพันธ์ของตัวแปรดังสมการต่อไปนี้

$$\text{TRANS Index} = \alpha + \beta_1 \text{BDI} + \beta_2 \text{CCI} + \beta_3 \text{CPI} + \beta_4 \text{EXCHANGE} + \beta_5 \text{EXPORT} + \beta_6 \text{IMPORT} + \beta_7 \text{OIL} + \beta_8 \text{RE} + \beta_9 \text{SET}$$

โดย หาก R^2 มีค่าใกล้ 1 แสดงว่า ตัวแปรอิสระชุดนั้นมีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามมาก หาก R^2 มีค่าใกล้ 0 แสดงว่า ตัวแปรอิสระชุดนั้นมีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามน้อยหรือไม่มีความสัมพันธ์เลย

ขั้นที่ 5 การทดสอบความสัมพันธ์ของ Error Term (Autocorrelation) จะใช้วิธีการทดสอบสมมติฐานโดยใช้ค่าสถิติ Durbin-Watson เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ในอดีตของตัวแปรตามว่ามีความสัมพันธ์กับตัวเองในอดีตหรือไม่ ซึ่งอาจทำให้ค่าพยากรณ์เกิดความคลาดเคลื่อนสูง เนื่องจากช่วงเวลาที่สัมพันธ์กันสามารถเป็นไปได้ทั้งในทิศทางเดียวกันและทิศทางกันข้าม โดยหากค่า Durbin-Watson (ค่า DL และ DU) หารากตาราง Durbin-Watson) ตกอยู่ในช่วง No Autocorrelation Problem แสดงว่า Error Term ไม่มีความสัมพันธ์กัน แต่หากเกิดปัญหา Autocorrelation จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยมีวิธีการ คือ run regression โดยใส่ AR(1) เพิ่มลงไปในการ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. ผลการทดสอบความนิ่งของข้อมูล (Unit Root Test)

จากผลการทดสอบความนิ่งของข้อมูลด้วยวิธี Augment Dickey-Fuller Test (ADF) พบว่า ตัวแปรที่มีความนิ่งของข้อมูลในระดับ Level I (0) มี 3 ตัวแปร ได้แก่ ดัชนีความเชื่อมั่นผู้บริโภค (CCI), ดัชนีราคาผู้บริโภค (CPI), มูลค่าการนำเข้า (IMPORT) นอกนั้นพบว่า ตัวแปรอื่นมีลักษณะไม่นิ่ง จึงทำการ Difference ข้อมูลเพื่อหาระดับที่ตัวแปรจะมีลักษณะนิ่ง (Stationary) พบว่า โดยตัวแปรที่มีลักษณะนิ่งที่ 1st Difference ได้แก่ ดัชนีราคาหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ (Trans index), ดัชนีค่าระวางเรือ (BDI), อัตราแลกเปลี่ยน (Exchange), มูลค่าการส่งออก (Exports), ดัชนีค่าปลีกทั่วประเทศ (RE) และ ดัชนีราคาหุ้นตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (Set)

2. ผลการทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปร (Multicollinearity)

การทดสอบสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ทั้งสองวิธี พบว่า ตัวแปรอิสระไม่มีความสัมพันธ์กัน มากกว่าที่จะรับได้หรือมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์น้อยกว่า ± 0.8 และ มีค่า VIF ต่ำกว่า 10 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าตัวแปรอิสระไม่เกิดปัญหาภาวะร่วม (Multicollinearity)

3. ผลการทดสอบสมมติฐาน

โดยการศึกษาในครั้งนี้ได้รวบรวมข้อมูลเป็นรายเดือนมีระยะเวลาตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ.2552 ถึง เดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 เป็นเวลา 132 เดือน ใช้วิธีการสมการถดถอยเชิงซ้อน (Multiple Regressions) ด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด (Ordinary Least Squares: OLS) พบว่า ค่า R-Squared เท่ากับ 0.663376 แสดงว่า ตัวแปรอิสระที่ใช้ในสมการสามารถใช้อธิบายตัวแปรตามได้ร้อยละ 66.34 จากการทดสอบ ค่า F-statistic เท่ากับ 26.49460 และ Prob (F-statistic) เท่ากับ 0.0000 ซึ่งมีค่าน้อยกว่า 0.05 จึงสามารถปฏิเสธสมมติฐานหลัก H_0 : ไม่มีตัวแปรอิสระตัวใดมีผลต่อดัชนีราคาหลักทรัพย์ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ (Trans Index) อย่างมีนัยสำคัญและยอมรับสมมติฐานรอง H_1 : มีตัวแปรอิสระอย่างน้อย 1 ตัวที่มีผลต่อดัชนีราคาหลักทรัพย์ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยหมวดขนส่งและโลจิสติกส์ (Trans Index) อย่างมีนัยสำคัญ ณ ระดับความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95

โดยตัวแปรที่มีนัยสำคัญมีทั้งหมด 4 ตัว ซึ่งผ่านที่ระดับนัยสำคัญที่ 0.05 ได้แก่ ดัชนีราคาหุ้นตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (SET INDEX) ดัชนีราคาค้าปลีกทั่วประเทศ (RE) ดัชนีราคาผู้บริโภค (CPI) ราคาใช้น้ำมันดิบ (OIL) และที่ไม่มีนัยสำคัญมีทั้งหมด 5 ตัวแปร ได้แก่ ดัชนีค่าระวางเรือ (BDI) ดัชนีความเชื่อมั่นผู้บริโภค (CCI) มูลค่าการนำเข้า (IMPORTS) มูลค่าการส่งออก (EXPORTS) และอัตราแลกเปลี่ยน (EXCHANGE) โดยสามารถอธิบายค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรที่มีนัยสำคัญ ได้ ดังนี้

ดัชนีราคาผู้บริโภค (CPI) มีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ -0.312012 อธิบายได้ว่า เมื่อดัชนีราคาผู้บริโภคเปลี่ยนแปลง 1 จุด ส่งผลให้ดัชนีราคาหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ (Trans Index) เปลี่ยนแปลง -0.312012 จุด ในทิศทางตรงกันข้าม

ราคาน้ำมันดิบ (OIL) มีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ -0.130744 อธิบายได้ว่า เมื่อดัชนีราคาผู้บริโภคเปลี่ยนแปลง 1 จุด ส่งผลให้ดัชนีราคาหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ (Trans Index) เปลี่ยนแปลง -0.130744 จุด ในทิศทางตรงกันข้าม

ดัชนีค้าปลีกทั่วประเทศ (RE) มีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ 0.270316 อธิบายได้ว่า เมื่อดัชนีราคาผู้บริโภคเปลี่ยนแปลง 1 จุด ส่งผลให้ดัชนีราคาหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ (Trans Index) เปลี่ยนแปลง 0.270316 จุด ในทิศทางเดียวกัน

ดัชนีราคาหุ้นตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (SET Index) มีค่าสัมประสิทธิ์เท่ากับ 1.139965 อธิบายได้ว่า เมื่อดัชนีราคาผู้บริโภคเปลี่ยนแปลง 1 จุด ส่งผลให้ดัชนีราคาหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ (Trans Index) เปลี่ยนแปลง 1.139965 จุด ในทิศทางเดียวกัน

4. ผลการทดสอบปัญหาอัตสหสัมพันธ์ (Autocorrelation)

ค่า Durbin-Watson Statistic มีค่า เท่ากับ 1.928217 ซึ่งเมื่อเปิดตารางสถิติ Durbin Watson ที่ $n = 150$ (n คือ จำนวนตัวอย่างในการวิเคราะห์นี้ตัวอย่างมี $n = 132$) และ $k = 9$ (k คือจำนวนตัวแปรอิสระ ซึ่งในการวิเคราะห์นี้มี $k = 9$ ตัว) จะได้ค่า $dl = 1.608$ และค่า $du = 1.862$ ดังนั้นจะได้ค่า $4-du = 2.138$ และค่า $4-dl = 2.392$ โดย ค่า Durbin-Watson ที่ได้จากการคำนวณมีค่า 1.928217 จะพบว่า ค่า Durbin Watson ตกอยู่ในช่วง No Autocorrelation Problem แสดงว่า Error Term ไม่มีความสัมพันธ์กัน ดังนั้นจึงไม่เกิดปัญหา Autocorrelation

อภิปรายผล

ปัจจัยที่มีผลต่อดัชนีราคาหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ (TRANS) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และมีความสัมพันธ์เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ได้แก่

ดัชนีราคาผู้บริโภค สามารถอธิบายดัชนีราคาหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ (TRANS) ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยมีความสัมพันธ์ทิศทางตรงกันข้ามกับดัชนีราคาหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ (Trans Index) ดัชนีราคาผู้บริโภคเป็นเครื่องวัดการเปลี่ยนแปลงของราคาขายปลีกของสินค้าและบริการที่ผู้บริโภคซื้อ เพื่อการบริโภค ณ ราคาตลาด ในปีใดปีหนึ่ง ในจำนวนและคุณภาพคงที่เปรียบเทียบกับปีฐาน ซึ่งดัชนีราคาผู้บริโภคเพิ่มสูงขึ้นแสดงว่าราคาสินค้าและบริการในท้องตลาดเพิ่มสูงขึ้น แสดงถึงประชากรในประเทศมีการใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้การลงทุนต่าง ๆ ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยลดลง ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ นิพนธ์ เทียวขำ และธิดาทิพย์ ปานโรจน์ (2561, น. 66-67) ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความเคลื่อนไหวดัชนีราคาหลักทรัพย์ กลุ่มขนส่งและโลจิสติกส์ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย พบว่า ดัชนีราคาผู้บริโภค (CPI) ไม่ส่งผลกับดัชนีราคาหลักทรัพย์ของกลุ่มขนส่งและโลจิสติกส์ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เนื่องจากปัจจัยดังกล่าวไม่ได้ส่งผลโดยตรงกับกลุ่มโลจิสติกส์ แต่จะส่งผลกับกลุ่มค้าปลีกค้าส่งมากกว่า

ราคาน้ำมันดิบ สามารถอธิบายดัชนีราคาหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ (Trans Index) ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยมีความสัมพันธ์ทิศทางตรงกันข้ามกับดัชนีราคาหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ (Trans Index) เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อราคาน้ำมันดิบปรับตัวสูงขึ้น ทำให้กิจการที่ประกอบธุรกิจทางด้านขนส่งและโลจิสติกส์ มีต้นทุนค่าน้ำมันที่สูงขึ้น ส่งผลให้กำไรลดต่ำลง ผลตอบแทนที่คาดว่าจะได้รับจากการลงทุนในหลักทรัพย์กลุ่มนี้มีค่าลดลง ซึ่งจะส่งผลให้ราคาหลักทรัพย์ต่ำลงตามไปด้วย สอดคล้องกับทฤษฎีกำไร (Profit Theory) ที่เกิดจากทฤษฎีกำไรที่เกิดจากประสิทธิภาพในการจัดการ (managerial efficiency theories of profit) การที่กิจการจะสามารถเพิ่มกำไรได้ต้องมีการบริหารจัดการต้นทุนที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ นิธิมา ปรีชาวัน (2557, น. 47) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่ออัตราผลตอบแทนของหลักทรัพย์ในกลุ่มธุรกิจบริการทางด้านบริการขนส่งและโลจิสติกส์ มีผลงานวิจัยสรุปว่า อัตราการเปลี่ยนแปลงของราคาน้ำมันในตลาด Brent Crude Oil มีอิทธิพลต่ออัตราผลตอบแทนของหลักทรัพย์กลุ่มบริการขนส่งและโลจิสติกส์ในเชิงบวกอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งไม่ตรงกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ว่าอัตราการเปลี่ยนแปลงของราคาน้ำมันในตลาด Brent Crude Oil มีอิทธิพลในเชิงบวกต่ออัตราผลตอบแทนของหลักทรัพย์กลุ่มบริการขนส่งและโลจิสติกส์ หากพิจารณา เฉพาะทิศทางความสัมพันธ์โดยไม่คำนึงถึงนัยสำคัญทางสถิติจะพบว่า ราคาน้ำมันในตลาด Brent Crude Oil มีความสัมพันธ์กับอัตราผลตอบแทนของหลักทรัพย์กลุ่มบริการขนส่งและโลจิสติกส์

ดัชนีค่าปลีกทั่วประเทศ สามารถอธิบายดัชนีราคาหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ (TRANS INDEX) ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยมีความสัมพันธ์ทิศทางเดียวกันกับดัชนีราคาหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ (Trans Index) เป็นไปตามแนวความคิดการวิเคราะห์ปัจจัยพื้นฐานที่ให้พิจารณาภาวะเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และผลการดำเนินงานของบริษัท โดยดัชนีมูลค่าค่าปลีกทั่วประเทศเป็นหนึ่งในเครื่องชี้การใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคของภาคเอกชน และเป็นดัชนีหนึ่งที่จะช่วยสะท้อนถึงสถานะของธุรกิจค้าปลีกได้หากดัชนีมูลค่าค่าปลีกสูงขึ้น แสดงว่ามูลค่าของธุรกิจค้าปลีกเพิ่มขึ้น เนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของยอดขายและอาจเป็นผลให้กำไรเพิ่มขึ้นด้วย ซึ่งจะส่งผลให้ราคาหลักทรัพย์ปรับตัวสูงขึ้นตามไปด้วย ดังนั้น ดัชนีมูลค่าค่าปลีกทั่วประเทศจึงส่งผลต่อดัชนีราคาหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ (Trans Index) ในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุจิตตา พึ่งแรง (2553, น. 52) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อดัชนีราคา

หลักทรัพย์ หมวดพาณิชย์ โดยพบว่า ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ได้แก่ ดัชนีมูลค่าค้าปลีกทั่วประเทศ และมีความสัมพันธ์เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ดัชนีราคาหุ้นตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย สามารถอธิบายดัชนีราคาหลักทรัพย์ หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ (Trans Index) ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยมีความสัมพันธ์ทิศทางเดียวกับดัชนีราคาหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ (Trans Index) ตามสมมติฐานเป็นไปตามแนวคิดการวิเคราะห์ปัจจัยพื้นฐาน และสอดคล้องกับทฤษฎีปริมาณเงินในรูปแบบของ มิลตัน ฟรีดแมน จากทฤษฎีการวิเคราะห์ปัจจัยพื้นฐาน หากดัชนีราคาหลักทรัพย์ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยปรับตัวเพิ่มสูงขึ้น ทั้งระดับของราคาหลักทรัพย์ และมูลค่าการซื้อ-ขาย จะส่งผลให้ภาคการลงทุนในหมวดธุรกิจอื่นในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยปรับตัวเพิ่มสูงขึ้นด้วย เนื่องจากดัชนีราคาหลักทรัพย์ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยเป็นดัชนีที่สะท้อนความเคลื่อนไหวของราคาหลักทรัพย์ทั้งหมด โดยคำนวณจากหุ้นสามัญจดทะเบียนทุกตัวในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ซึ่งจะรวมหน่วยลงทุนของกองทุนรวมอสังหาริมทรัพย์ที่จดทะเบียนแต่จะยกเว้นหุ้นที่ถูกขึ้นเครื่องหมาย SP (Suspension) เกิน 1 ปี นอกจากนี้ยังนักลงทุนยังคาดหวังอัตราผลตอบแทนที่เพิ่มสูงขึ้น ในด้านจิตวิทยาด้านการลงทุน และด้านการวิเคราะห์เศรษฐกิจว่ามีแนวโน้มปรับตัว จึงส่งผลให้ดัชนีราคาหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ (Trans Index) ปรับตัวเพิ่มสูงขึ้น ด้วยในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ นิธิมา ปรีชาวัน (2557, น. 47) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่ออัตราผลตอบแทนของหลักทรัพย์ในกลุ่มธุรกิจบริการทางด้านบริการขนส่งและโลจิสติกส์ ผลการศึกษาพบว่า อัตราการเปลี่ยนแปลงของดัชนีราคาตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยมีอิทธิพลต่ออัตราผลตอบแทนของหลักทรัพย์กลุ่มบริการขนส่งและโลจิสติกส์ในเชิงบวก ซึ่งตรงกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ว่า อัตราการเปลี่ยนแปลงของดัชนีราคาตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยมีอิทธิพลในเชิงบวกต่ออัตราผลตอบแทนของหลักทรัพย์กลุ่มบริการขนส่งและโลจิสติกส์

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

ปัจจัยที่มีผลต่อดัชนีราคาหลักทรัพย์หมวด ขนส่งและโลจิสติกส์ พบว่า มีตัวแปรอิสระ 4 ตัว คือ ดัชนีราคาผู้บริโภค ดัชนีค้าปลีกทั่วประเทศ ราคาน้ำมันดิบ และดัชนีราคาหุ้นตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย มีผลต่อดัชนีราคาหลักทรัพย์ หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ (TRANS) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 โดย ตัวแปรต้นทั้ง 4 ตัว สามารถเป็นตัวแปรที่อธิบายถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของดัชนีราคาหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ได้ในระดับร้อยละ 66.34 ($R\text{-Squared} = 0.663376$) และอีกร้อยละ 33.66 สามารถอธิบายได้ด้วยปัจจัยอื่นๆ โดยที่มีค่า Durbin-Watson เท่ากับ 1.928217 ซึ่งไม่เกิดปัญหา Autocorrelation

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

สำหรับนักลงทุนที่สนใจลงทุนในหลักทรัพย์ของธุรกิจหมวดขนส่งและโลจิสติกส์ อย่างไรก็ตาม การลงทุนทุกประเภทย่อมมีความเสี่ยง ดังนั้น นักลงทุนควรศึกษาตัวแปรที่มีผลกระทบต่อหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ ประกอบด้วย ดัชนีราคาหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (SET) ดัชนีราคาผู้บริโภค (CPI) ดัชนีมูลค่าค้าปลีกทั่วประเทศ (RE) ราคาน้ำมันดิบ (OIL) อย่างใกล้ชิด เพื่อไปใช้ในการตัดสินใจลงทุน และลดความเสี่ยงในการลงทุนในหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ที่เปลี่ยนแปลงไป และสร้างผลตอบแทนจากการลงทุนในหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์ได้หากปัจจัยข้างต้นมีการเปลี่ยนแปลง

2.2 ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรแยกพิจารณาธุรกิจ เป็นกลุ่มขนส่งทางบก ขนส่งทางเรือ และขนส่งทางอากาศ ซึ่งอยู่ในหมวดขนส่งและโลจิสติกส์ มาทำการวิจัยศึกษา เพื่อพิจารณาปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อการขนส่งรูปแบบที่แตกต่างกัน เพื่อนำไปเปรียบเทียบและประกอบการตัดสินใจเพื่อให้ประสิทธิภาพในการลงทุนในหลักทรัพย์หมวดขนส่งและโลจิสติกส์มากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. (2560). *ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกลุ่มหลักทรัพย์*. สืบค้น 24 กันยายน 2563. จาก https://www.set.or.th/yfs/main/download/YFS2017_YFSCamp_Inv_Reading03.pdf.
- ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. (2563). *หลักทรัพย์กลุ่มอุตสาหกรรมบริการ หมวดขนส่งและโลจิสติกส์*. สืบค้น 24 กันยายน 2563. จาก <https://marketdata.set.or.th>.
- นันทน์ เขียวขำ และจิตาทิพย์ ปานโรจน์. (2561). ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความเคลื่อนไหวดัชนีราคาหลักทรัพย์ กลุ่มขนส่งและโลจิสติกส์ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติ ม.อ. ตรัง วิจัย ประจำปี 2561 สาขาวิชาการบัญชี/การเงิน “วิจัยก้าวใหม่ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”* (น. 59-68). ตรัง: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตตรัง.
- นิธิตา ปรีชาวัน. (2557). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่ออัตราผลตอบแทนของหลักทรัพย์ในกลุ่มธุรกิจบริการทางด้านบริการขนส่งและโลจิสติกส์*. (การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ).
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *รายงานโลจิสติกส์ของ ประเทศไทยประจำปี 2561*. กรุงเทพฯ: กองยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบโลจิสติกส์ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สุจิตตา พึ่งแรง. (2553). *ปัจจัยที่มีผลต่อดัชนีราคาหลักทรัพย์หมวดพาณิชย์*. (การศึกษาค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยหอการค้า).

ศึกษาการส่งเสริมสุขภาพจิตของคนไทยด้วยหลักไตรลักษณ์

A STUDY OF THE MENTAL HEALTH SUPPORT BASED ON THE THREE CHARACTERISTICS

ศิริลักษณ์ วรไวย¹

Sirilak Worawai¹

¹โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลกุดไผ่ จังหวัดมหาสารคาม

¹Kudsaijor Health Promotion Hospital, Maha Sarakham Province

Corresponding author e-mail: sirilak.wor@hotmail.com

Received: 13 November 2021; Revised: 29 December 2021; Accepted: 30 December 2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักไตรลักษณ์และสภาพปัญหาสุขภาพจิตของคนไทยในปัจจุบัน และ 2) ศึกษาวิเคราะห์การนำหลักไตรลักษณ์ไปใช้ส่งเสริมสุขภาพจิตของคนไทยในปัจจุบัน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า ไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนา หมายถึง ลักษณะสามัญ 3 ประการ ของสรรพสิ่งทั้งปวง ซึ่งเป็นกฎความจริงของธรรมชาติ ครอบงำสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ประกอบด้วย 1) อนิจจตา ความไม่คงที่ 2) ทุกขตา ความเป็นทุกข์ของสิ่งทั้งปวง คือ ความทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ 3) อนัตตตา ความไม่เป็นของตัวเอง ไตรลักษณ์เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนรู้จักปล่อยวาง ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต และสามารถทนต่อสภาพนั้นได้อย่างไม่เป็นทุกข์ ปัญหาด้านสุขภาพจิตของคนไทยนับวันจะเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกปี สาเหตุมาจากความต้องการหรือความอยากเพื่อสนองกิเลสตัณหาของตนเมื่อไม่สมหวังก็เป็นทุกข์ จึงทำให้สังคมสับสนวุ่นวาย แ่่งแย่ง และเอารัดเอาเปรียบกัน

การนำหลักไตรลักษณ์สำหรับส่งเสริมสุขภาพจิตของคนไทยในปัจจุบัน มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อสังคมไทย เป็นการมุ่งสู่ความเข้าใจในธรรมชาติความจริงเพื่อเตรียมใจยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยการฝึกอบรมจิตใจด้วยการปฏิบัติกิจกรรมธรรมโอสได้อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ทำให้เกิดปัญญารู้เท่าทันในการแก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิตได้ ทำให้มีสุขภาพจิตที่ดีส่งผลต่อสุขภาพร่างกายทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม ควรส่งเสริมสนับสนุนหลักไตรลักษณ์ไปใช้ส่งเสริมสุขภาพจิตของคนไทยให้ทั่วถึงต่อไป

คำสำคัญ:

การส่งเสริม,
สุขภาพจิต,
หลักไตรลักษณ์

ABSTRACT

The objectives of this research article were: 1) to study the doctrines of the Three Characteristics (Ti-Lakkhana) and the problem of mental health in present Thai society, and 2) to study the implement of the doctrines of Three Characteristic in encounter with the problem of mental health in present Thai society. This research was conducted based on Documentary Research Methodology and concluded with analysis approach.

The result of the study found that: The Three Characteristic or Ti-Lakkhana was the teaching on the law of the universe namely: 1) Anicca: the impermanence, 2) Dukkha: suffering or the unsatisfactoriness, and 3) Anatta: non self or non substance. It guided one to be generated and kind to other fellows as everyone felt into this law. Now, the problem of the mental health was gradually increased in Thai society and the main causes actually emerged from attachment (Upadana), greedy (Lobha), hungry for power and concern on self benefit.

Undoubtedly, the implement of the doctrines of the Ti-Lakkhana in promoting the problem of mental health in present Thai society was very necessary. As this Buddhist principle intended the people to understand and realize the truth of the universe, guiding one not to be careless in lives, be aware of the situation and ready to face with it, and to live peacefully together with culturing the mind. Subsequently, the wisdom will arise and there would be no problem in earning living, good mental health, peaceful and harmonious society could be expected for. Hence, the implementing of the doctrines of the Ti-Lakkhana in promoting the mental health problem of Thai people should be widely promoted.

Keywords:

*Promotion,
Mental health,
The Three
Characteristics*

บทนำ

ปัญหาสุขภาพจิตของคนไทยในปัจจุบันเป็นผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหลายด้านที่เกิดขึ้นอย่างมากมาย อาทิ ความเจริญทางโครงสร้างพื้นฐาน ความเจริญเติบโตทางเทคโนโลยี ค่านิยมด้านวัตถุ ล้วนส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะสิ่งเหล่านี้ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ผลที่เกิดขึ้นตามมาคือทำให้เกิดความเครียด หรือไม่สบายใจ เกิดปัญหาด้านสุขภาพจิตของคนในสังคมตามมา ปัญหากระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งความนิยมวัตถุ ได้พุ่งขึ้นสูงกว่าความเป็นผู้เห็นความสำคัญในด้านความสงบสุข ในด้านจิตใจ เกิดการดิ้นรนแก่งแย่งเพื่อให้ได้มาตามความต้องการของตนเอง ทำให้เกิดปัญหามากมายกับคนในสังคมไทย (พระครูภาวนาโพธิคุณ, 2547, น. 32) เช่น ปัญหาการทะเลาะวิวาททำร้ายร่างกาย ปัญหาฉ้อโกง ปัญหาด้านสุขภาพปัญหายาเสพติด ปัญหาการทำแท้ง ปัญหาสิ่งแวดล้อม

ปัญหาภัยจากคนผู้ไร้ศีลธรรม ปัญหาจากภัยธรรมชาติ ปัญหาทางการเมือง ปัญหาการพัฒนาทักษะชีวิตในยุค โลกาภิวัตน์ (พระมหาสาราณ กมมสุทฺธ, 2555, น. 16) ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่เกิดจากคนเป็นผู้กระทำ ทำให้ส่งผลสะท้อนกลับคืนมวนเวียนเป็นวัฏจักรไปเรื่อย ๆ สิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตของคนไทย แบบไม่รู้ตัว ผลการสำรวจสุขภาพจิตคนไทยระดับชาติในปี 2556 พบคนไทยร้อยละ 14 หรือ 9 ล้านกว่าคน มี ปัญหาสุขภาพจิต และพบว่า คนไทยส่วนใหญ่ยังมีระดับสุขภาพจิตอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน แต่ยังคงต้องระวัง ประชากรอีกเกือบ 1 ใน 5 หรือร้อยละ 17.4 ที่มีระดับสุขภาพจิตต่ำกว่าคนทั่วไปหรือเสี่ยงที่จะมีปัญหา สุขภาพจิต เนื่องจากคนกลุ่มนี้อาจจะไม่ทราบว่าตนเองกำลังเสี่ยงที่จะมีปัญหาสุขภาพจิต และพบว่าผู้ชายมี สุขภาพจิตดีกว่าผู้หญิง ผู้สูงอายุเสี่ยงที่จะมีปัญหาสุขภาพจิตมากที่สุด รองลงมาคือ กลุ่มเยาวชนอายุ 15 – 24 ปี กลุ่มวัยแรงงานมีความเสี่ยงน้อยสุด (อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์ และคณะ, 2553, น. 30) (ร้อยละ 21.6, 17.7 และ 16.3 ตามลำดับ) คนไทยในภาคกลางเสี่ยงที่จะมีปัญหาสุขภาพจิตมากที่สุด (ร้อยละ 20.6) รองลงมาคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองเสี่ยงที่จะมีปัญหาสุขภาพจิตน้อยกว่าประชากรที่ อาศัยอยู่ในเขตชนบท (ร้อยละ 15.5 และ 18.4 ตามลำดับ) กลุ่มประชากรที่มีสถานภาพสมรสเดี่ยวหรือไม่มี สถานภาพสมรส (โสด หม้าย หย่า แยก) เสี่ยงมากกว่ากลุ่มที่มีสถานภาพสมรสคู่ (สมรส) การปฏิบัติตามหลัก คำสอนทางศาสนาเป็นผลดีต่อสุขภาพจิตของประชากร ข้อมูลจากการสำรวจสภาวะทางสังคมและวัฒนธรรม พ.ศ. 2551 ได้แสดงให้เห็นว่า ระดับความเคร่งทางศาสนามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับของสุขภาพจิต กล่าวคือ ระดับความเคร่งทางศาสนาของประชากรที่เพิ่มขึ้นทำให้ความเสี่ยงที่จะมีปัญหาสุขภาพจิตลดลง นอกจากนี้สุขภาพจิตที่ไม่ดียังส่งผลต่อการเกิดโรคต่าง ๆ ได้ เช่น โรคซึมเศร้า เบื่ออาหาร โรคเครียด ความวิตก กังวลสูง โรคจิตเภท โรคทางกาย ได้แก่ โรคกระเพาะ ความดันโลหิตสูง เบาหวาน อัมพฤกษ์อัมพาต โรคหัวใจ และโรคที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตอย่างไร้สติ เช่น โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ โรคเอดส์ การติดยาเสพติด และอุบัติเหตุ (สร้อยญา กุมพล, 2554, น. 1) ปัญหาการถูกทำร้ายในครอบครัวหรือในสังคม ปัญหาการฆ่าตัว ตาย ที่เพิ่มความรุนแรงมากขึ้นในปัจจุบัน เกิดจากสภาพจิตใจที่ไม่ดีขาดสติยับยั้งตนเอง การไม่รู้วิธีจัดการกับ อารมณ์หรือสภาพจิตใจเมื่อเกิดเหตุการณ์หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงทำให้เป็นทุกข์หนัก เศร้าโศกเสียใจ เป็นที่สุดซึ่งตามหลักพุทธศาสนาถือว่าไม่เข้าใจหลักความจริงของธรรมชาติหรือที่เรียกว่าหลักไตรลักษณ์ (พุทธ ทาสภิกขุ, 2541, น. 45)

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาได้อธิบายเรื่องของสุขภาพจิต ภายใต้ปัญหาเหล่านั้นเป็นเรื่องของความ ทุกข์ ดังพุทธพจน์ที่ได้กล่าวว่า “เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ เรามีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้ เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้” (อง.ปญจก. (ไทย) 22/57/99-100) พระพุทธองค์ได้นำหลักไตรลักษณ์มาใช้รักษาสุขภาพจิตใจของคนในครั้งพุทธกาลและก็ได้ผล เช่นกรณีตัวอย่าง นางรูปันหาซึ่งเป็นผู้มีทิฐิในตนเองสูงหลงตนว่ามีความงามเหนือกว่าผู้อื่น เมื่อพระพุทธองค์ ได้ใช้หลักไตรลักษณ์ชี้ให้เห็น ความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เนรมิตให้นางดูรูปของนางตั้งแต่สาวงามไปจน แก่ชรา และตายไปจนศพมีสภาพที่เน่าเปื่อยเสื่อมสลายไป ไม่ควรยึดถือในตัวตน จนนางยอมรับสภาพและได้ บรรลุธรรมในที่สุด (พระมหาสุทนต์ จันทโสภณ, 2546, น. 134) และกรณีของนางกิสาคีที่มีจิตเศร้าโศก เสียใจแสนสาหัสที่บุตรตนได้ตายไปนางอัมมสพถูกไปทุกหนทุกแห่งเพื่อจะรักษาลูกให้ฟื้นคืนจนมาพบพระพุทธ องค์ท่านทรงใช้หลักไตรลักษณ์ คือ ให้นางไปหาเมล็ดพันธุ์ฝักกาดในบ้านที่ไม่เคยมีคนตาย นางก็จนปัญญา เพราะไม่มีบ้านหลังใดเลยที่ไม่มีผู้เคยตาย จนในที่สุดนางก็รู้สึกจรรยาธรรมความจริงของชีวิตว่าความตายเป็นเรื่อง ธรรมดาของคนหรือสิ่งมีชีวิต นางได้ขอบวชและสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด (พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต, 2557, น. 160) พระพุทธองค์ทรงใช้หลักความจริงในการอบรมสั่งสอน ชี้ให้เห็นให้เข้าใจความเป็นจริงที่เกิดขึ้น จึงทำให้เกิดการยอมรับการเปลี่ยนแปลงนั้น และเข้าใจสัจจธรรมความจริงของชีวิตส่งผลให้จิตเกิดกุศลมุ่งทำ

คุณงามความดีในที่สุด หลักไตรลักษณ์เป็นกฎความจริงของธรรมชาติที่มีอยู่แล้ว ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะทรงตรัสรู้ด้วยซ้ำ (ม.ม. (ไทย) 12/45/378) เพียงแต่ท่านได้นำหลักไตรลักษณ์มาเปิดเผย เหมือนหงายของที่คว่ำอยู่ พระองค์ทรงชี้ให้มวลมนุษยที่ยังไม่รู้ได้เข้าใจ ได้รู้ถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับตนเองเพื่อเตรียมพร้อมที่จะรับกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างไม่เป็นทุกข์ทรมาน และเร่งทำคุณงามความดีดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาทแก่สาระสำคัญของไตรลักษณ์นั่นคือ ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ไม่มีอะไรเที่ยงแท้แน่นอนจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง (อนิจจัง) ไม่สามารถคงทนอยู่ในสภาพเดิมได้ตลอดจะต้องแปรสภาพไปจึงทำให้เกิดทุกข์ (ทุกขัง) มีการเสื่อมสลายหรือดับไปในที่สุด (อนัตตา) ซึ่งสภาพทั้งสามอย่างนี้มีความสัมพันธ์กัน เป็นเหตุและผลซึ่งกันและกันซึ่งอยู่ในสภาพที่ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปในที่สุด ทุกชีวิตที่เกิดขึ้นมาในโลกนี้จะหนีไม่พ้นกฎของไตรลักษณ์ไปได้เลยแม้แต่พระองค์เองก็อยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์นี้ (พุทธทาสภิกขุ, 2541, น. 44-45)

การเกิดปัญหาต่าง ๆ ของคนในสังคมไทยก็เพราะคนไทยยังขาดความเข้าใจในหลักไตรลักษณ์ทำให้เกิดทุกข์ใจส่งผลให้สุขภาพจิตไม่ดี มีพฤติกรรมแสดงออกที่ไม่เหมาะสมทำให้สังคมเกิดความวุ่นวายสับสน ทำให้เป็นภาระแก่ครอบครัว สังคม และประเทศชาติแม้รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะหาทางแก้ไขก็ตามแต่ปัญหาดังกล่าวก็ยิ่งเพิ่มความขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะการแก้ปัญหาไม่ตรงจุดหรือแก้ปัญหาที่ปลายเหตุมากกว่า และการแก้ปัญหาอย่างไม่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ถึงแม้การสำรวจสุขภาพจิตของคนไทยในภาพรวมส่วนใหญ่จะอยู่ระดับเกณฑ์มาตรฐานก็ตาม หากแม้ในกลุ่มเสี่ยงนั้นมีสุขภาพจิตที่ไม่ดีเกิดขึ้นแล้วผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อครอบครัว ผู้คนรอบข้าง สังคม นั้นมากมาย ดังนั้นการได้นำหลักไตรลักษณ์มาใช้ในการส่งเสริมสุขภาพจิตของคนไทยจึงเป็นสิ่งที่ดี เหมาะสม เพราะเป็นการแก้ไขปัญหามาตรฐานเหตุ ให้คนไทยได้รู้ได้เข้าใจหลักความเป็นจริงนี้เพื่อเตรียมใจให้พร้อม สามารถดำเนินชีวิตให้ผ่านพ้นปัญหาอุปสรรคไปได้ด้วยจิตใจที่เข้มแข็ง ยอมรับกับสภาพของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ (พระวรรณดี โชติธมโม, 2546, น. 128) เมื่อเกิดการยอมรับในหลักความจริงก็ทำให้มีจิตใจปล่อยวางไม่ยึดมั่นถือมั่นในตนเองมุ่งสร้างคุณงามความดีฝึกฝนจิตใจตนเองเพื่อให้มีพลัง ต่อสู้ ให้พ้นจากความทุกข์ที่เกิดขึ้น การฝึกจิตให้มีพลังทางพระพุทธศาสนาได้แนะนำการปฏิบัติกิจกรรมธรรมโอสธ ได้แก่การรักษาศีล การสวดมนต์ไหว้พระ การฟังธรรม การเจริญสมาธิ และการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเพื่อฝึกจิตใจให้เข้มแข็งและมีพลังเป็นการสร้างบุญบารมีตามแนวพุทธศาสนา (พินิจลาภานันท์, 2556, น. 94) กิจกรรมธรรมโอสธ เป็นกิจกรรมที่ได้พัฒนามาจาก “หลักธรรมโอสธ” หมายถึงธรรมะที่ใช้ดูแลรักษาจิตใจและร่างกายที่พระพุทธเจ้าทรงใช้รักษาโรคมามากแต่ครั้งพุทธกาลซึ่งได้ผลจนเป็นที่ยอมรับทางการแพทย์และนักวิทยาศาสตร์ทั้งในและต่างประเทศ (พระพิเชษฐ์ เขมธมโม, 2552, น. 49) หากปฏิบัติกิจกรรมธรรมโอสธอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ก็จะเป็นการส่งเสริมสุขภาพจิตที่ดี (สร้อยญา กุมพล, 2554, น. ก) ยังเป็นการป้องกันและรักษาโรคทางด้านร่างกายได้อีกด้วย เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคเครียด โรคภูมิแพ้ โรคหัวใจ (พระพิเชษฐ์ เขมธมโม, 2552, น. 23-35)

จากที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการส่งเสริมสุขภาพจิตของคนไทยในปัจจุบันด้วยหลักไตรลักษณ์ เพื่อทราบแนวทางในการดูแลสุขภาพจิต สามารถนำหลักไตรลักษณ์มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนมีสุขภาพจิต สุขภาพกายที่ดีขึ้น อยู่ในสังคมได้ด้วยความปกติสุข โดยการปฏิบัติกิจกรรมธรรมโอสธควบคู่กันไป แนวทางการส่งเสริมสุขภาพจิตด้วยวิธีนี้จะช่วยให้สังคมไทยลดปัญหาที่เกิดขึ้นดังเช่นเป็นอยู่ในปัจจุบันได้มาก เพราะเป็นการแก้ปัญหาที่ตรงสาเหตุ และเป็นรูปธรรมมากที่สุดโดยการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิตของคนไทย ซึ่งจะส่งผลให้คนไทยอยู่กันอย่างสงบสุขมีจิตใจที่เอื้ออาทรต่อกันให้สมกับคำว่าสังคมชาวพุทธโดยแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักไตรลักษณ์และสภาพปัญหาสุขภาพจิตของคนไทยในปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การนำหลักไตรลักษณ์ไปใช้ส่งเสริมสุขภาพจิตของคนไทยในปัจจุบัน

วิธีการดำเนินวิจัย

การทำวิจัยเรื่องการศึกษาหลักไตรลักษณ์สำหรับการดูแลสุขภาพกายสุขภาพจิตนี้ จะเป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพโดยการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยจะเป็นการค้นคว้าหาข้อมูลจากพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 เป็นหลัก และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหลักไตรลักษณ์สำหรับการดูแลสุขภาพกายสุขภาพจิต มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ ศึกษาข้อมูลจาก หลักธรรมของหลักไตรลักษณ์ในพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย พ.ศ. 2539 เล่มที่ 4, 12, 20, 22, 23, และ38 เป็นหลัก ฉบับของมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539

1.2 เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติภูมิ ได้แก่ หนังสือที่ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักธรรมในหลักไตรลักษณ์ได้นิพนธ์และได้รวบรวมไว้ วิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บทความวิชาการและพร้อมทั้งเอกสารอื่น ๆ ที่พิมพ์เผยแพร่และยังไม่ได้พิมพ์เผยแพร่ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องการศึกษาหลักไตรลักษณ์สำหรับการดูแลสุขภาพกายสุขภาพจิต

1.3 นำข้อมูลที่รวบรวมไว้ทั้งข้อมูลปฐมภูมิข้อมูลทุติภูมิ มาจัดลำดับข้อมูลและนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์และใช้ศาสตร์แห่งการตีความเพื่อให้สอดคล้องตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้และสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล เพื่อนำเสนอเผยแพร่เป็นลำดับต่อไป

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักไตรลักษณ์สำหรับการดูแลสุขภาพกายสุขภาพจิต

2.2 วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติภูมิ (Secondary Source) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหลักไตรลักษณ์สำหรับการดูแลสุขภาพกายสุขภาพจิต

การวิเคราะห์ข้อมูลไม่ว่าจะเป็นตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเป็นการใช้การตีความ (interpretations) แล้วนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนา เพื่ออธิบายแนวคิดเกี่ยวกับหลักไตรลักษณ์สำหรับการดูแลสุขภาพกายสุขภาพจิต สรุปผลการวิจัยและแนะนำเสนอผลการวิจัยตามลำดับ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. หลักไตรลักษณ์และสภาพปัญหาสุขภาพจิตของคนไทยในปัจจุบัน

ไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนา หมายถึง ลักษณะสามัญ 3 ประการของสรรพสิ่งทั้งปวง ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติ ครอบง่าสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สามัญลักษณะ ประกอบด้วย 1) อนิจจา ความไม่คงที่ ไม่ถาวร หมายความว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกไม่มีอะไรเที่ยงแท้ สิ่งมีชีวิต เมื่อเกิดแล้วก็มีการเปลี่ยนแปลงตามวัย จากเด็กเติบโตมาเป็นวัยรุ่น วัยหนุ่มสาว วัยชรา และตายไป สิ่งมีชีวิตก็เช่นเดียวกันจะต้องมีการทรมาน ผูกเรือน และเสื่อมโทรมไปในที่สุด 2) ทุกขตา ความเป็นทุกข์ของสิ่งทั้งปวง คือ ความทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ 3) อนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตัวตน ตามปกติคนทั่วไปจะมีการยึดมั่นในเรื่องตัวตน

คือการยึดว่า สิ่งนั้นเป็นของเรา นี่คือเรานี้เป็นเรา แต่ในทางของพระพุทธศาสนาถือว่าไม่ใช่ตัวตน ไม่มีอะไรที่เป็นตัวเราและไม่มีอะไรที่เป็นของเรา

ความสำคัญของหลักไตรลักษณ์ เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนรู้จักปล่อยวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวตน ให้เป็นผู้ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต เตรียมใจเพื่อรับสภาพที่ต้องเผชิญไม่ช้าก็เร็ว และสามารถทนต่อสภาพนั้นได้อย่างไม่เป็นทุกข์ และหากเป็นผู้ใช้ปัญญาพิจารณาในหลักธรรมประกอบกับมีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาก็จะทำให้เป็นผู้มีจิตใจเมตตา กรุณาต่อผู้อื่น มีจิตใจที่ตั้งงาม เร่งทำคุณงามความดีและมีจิตใจที่เป็นกุศล เพราะมองว่าทุกชีวิตเกิดมาจะต้องตายไปในที่สุด **แก่นสาระของหลักไตรลักษณ์** คือ พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นถึงหลักความจริงของธรรมชาติที่สรรพสิ่งทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตจะต้องเป็นไปตามหลักไตรลักษณ์นี้ คือ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วดับไปในที่สุด ทุกสิ่งทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลงไม่คงทน ไม่สามารถบังคับให้อยู่ในสภาพนั้น ๆ ได้ตามที่ใจเราต้องการ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างต้องเสื่อมสลายไปในที่สุด ไม่มีตัวตน ไม่ใช่ของเราจึงไม่ควรเข้าไปยึดมั่นถือมั่นหรือไปยึดติดกับสิ่งนั้นว่าเป็นของเรา ในองค์ประกอบของไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จะมีความเชื่อมโยงเป็นเหตุและปัจจัยต่อกันไปเรื่อย ๆ คือ เกิดดับ ๆ อย่างนี้ เมื่อเราทราบหลักความจริงแล้ว ก็จะทำให้เราได้รู้จักปล่อยวางใจ มีสติควบคุมอารมณ์และใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลก็จะทำให้ตนเองมีความสุข ไม่ทุกข์ใจ **เป้าหมายหลักไตรลักษณ์สำหรับดูแลสุขภาพจิตในทางพระพุทธศาสนา** คือ การมุ่งสู่ความเข้าใจในธรรมชาติของโลก สามารถดำเนินชีวิตด้วยความพอเพียง รู้เท่าทันกับสภาวะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทุกข์ ไม่ยึดมั่นถือมั่นในตนเองรู้จักปล่อยวาง มีปัญญารู้เท่าทันพิจารณาหาเหตุผล ลดความอยากให้น้อยลง ลดสิ่งเร้าและการพึ่งพิงปัจจัยภายนอกทางวัตถุ ซึ่งจะทำให้ ความเครียด กังวล โกรธเกลียด ผิดหวัง ซึมเศร้า หวาดระแวงก้าวร้าว ลดลง จิตใจจะไม่ทุกข์ร้อนทำให้มีสุขภาพจิตที่ดีอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างปกติสุข และทำตัวเป็นประโยชน์กับต่อสังคม

ความสัมพันธ์ของหลักไตรลักษณ์กับการส่งเสริมสุขภาพจิต ไตรลักษณ์เป็นธรรมโอสธที่พระพุทธองค์ใช้ดูแลรักษาสุขภาพจิตใจตั้งแต่ในครั้งพุทธกาล เป็นหลักธรรมที่ชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลง ไม่คงทน ความเป็นทุกข์ และไม่มีตัวตนให้ยึดมั่นถือมั่น ร่างกายและจิตใจมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งสุขภาพจิตใจจะแสดงออกถึงพฤติกรรมของแต่ละบุคคลจะดีหรือเลวก็ขึ้นอยู่กับสภาวะจิตใจของบุคคลนั้น หลักไตรลักษณ์จึงเป็นหลักธรรมที่คอยเป็นเครื่องเตือนใจ และประคับประคองจิตใจของคนในยุคปัจจุบัน ให้เป็นคนมีจิตใจปกติ ให้ความรู้ความเป็นจริงของชีวิต และไม่เกิดทุกข์ใจ **ปัญหาสุขภาพจิตของคนไทย** นับวันจะเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุก ๆ ปี สาเหตุมาจากความต้องการหรือความอยากเพื่อสนองกิเลสตัณหาของตนเมื่อไม่ได้ ไม่สมหวังก็เป็นทุกข์ ตื่นรนเพื่อให้ได้สิ่งที่ตนต้องการโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่นจึงทำให้สังคมสับสนวุ่นวาย แ่งแย่ง เอารัดเอาเปรียบกัน ปัญหาที่เกิดขึ้นได้แก่ ปัญหาการฆ่าตัวตาย ปัญหาภาวะเครียด ปัญหาฉ้อโกงคอร์รัปชัน ปัญหายาเสพติด ปัญหาการข่มขืน เป็นต้น **ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาสุขภาพจิตของคนไทย** ที่สำคัญได้แก่ ปัจจัยทางร่างกาย ปัจจัยทางจิตใจ ปัจจัยสิ่งแวดล้อมภายนอก และความสามารถในการปรับตัวในหลักไตรลักษณ์ของแต่ละคน

แนวทางการนำหลักไตรลักษณ์เพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของคนไทย เป็นการควบคุมดูแลเฝ้าระวังให้มีสุขภาพจิตที่ดี อยู่ในสังคมได้ด้วยความปกติสุข โดยการเผยแพร่หลักหลักความจริงของไตรลักษณ์ให้ชาวไทยได้รู้ได้เข้าใจ ยอมรับ และตระหนักในเห็นความสำคัญ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องด้วยความไม่ประมาท และเตรียมพร้อมด้านจิตใจเพื่อรับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยการรู้เท่าทันอย่างผู้มีสติปัญญา โดยการนำกิจกรรมธรรมโอสธมาปฏิบัติเพื่อเป็นการฝึกฝนจิตใจตนเองให้มีภูมิคุ้มกันต้านทานเข้มแข็ง ได้แก่ กิจกรรม การรักษาศีล การสวดมนต์ให้ว่พระ การฟังธรรม การเจริญสมาธิ และวิปัสสนากรรมฐาน หากคนไทยได้ปฏิบัติกิจกรรมดังกล่าวอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจะเป็นการส่งเสริมสุขภาพจิตที่ดีของคนไทย ทำให้ลดปัญหาต่าง ๆ ในปัจจุบันลง และยังเกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัวและสังคมด้วย

2. วิเคราะห์การนำหลักไตรลักษณ์ไปใช้ส่งเสริมสุขภาพจิตของคนไทยในปัจจุบัน

จากการศึกษาวิเคราะห์การส่งเสริมสุขภาพจิตของคนไทยด้วยหลักไตรลักษณ์ ผลการศึกษาพบว่า การที่คนได้เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต เช่น การเปลี่ยนแปลงในสังขาร การเกิด แก่ เจ็บ ตาย ที่เกิดขึ้นกับตนเองทำให้เกิดการยอมรับการเปลี่ยนแปลงนั้น ลดทิฐิมานะในตนเองลง และเกิดจิตอันเป็นกุศลในที่สุด ซึ่งมีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลที่พระพุทธองค์ได้นำไปอบรมสั่งสอนแก่มวลมนุษย์ การที่สังคมไทยเกิดปัญหาต่าง ๆ มากมายส่วนใหญ่นั้นก็เพราะไม่รู้ไม่เข้าใจในหลักไตรลักษณ์ทำให้มีความทุกข์ใจ ความเศร้าโศกเสียใจต่อการเปลี่ยนแปลงและการสูญเสีย ที่เกิดขึ้นกับชีวิตตนเองส่งผลต่อสภาพจิตใจที่ไม่ดีทำให้เกิดภาวะเครียด ขาดสติ ควบคุมตนเองมีพฤติกรรมที่แสดงออกไม่เหมาะสมก่อปัญหาในสังคมไทยมากมาย การนำหลักความจริงของธรรมชาติคือ หลักไตรลักษณ์มาเผยแพร่ให้ความรู้ ให้เข้าใจชี้ให้เห็นความเป็นจริงของชีวิตแก่คนไทยจึงเป็นสิ่งที่ดี และมีประโยชน์เพราะทำให้คนไทยได้รับรู้ได้เข้าใจ สร้างความตระหนักในสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง เตรียมใจยอมรับกับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา และยังช่วยให้ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท

แนวทางการส่งเสริมสุขภาพจิตโดยใช้หลักไตรลักษณ์ นั้น มุ่งให้ชาวไทยได้รู้ได้เข้าใจในหลักความจริงของชีวิตที่ทุกคนต้องได้พบกับสภาพความจริงเช่นนั้นทุกคน เพื่อเกิดการยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น และส่งเสริมการปฏิบัติกิจกรรมธรรมโอสธ เช่น การรักษาศีล การสวดมนต์ไหว้พระ การเจริญสมาธิ และวิปัสสนากรรมฐานเพื่อสร้างพลังจิตเป็นการฝึกฝนจิตใจตนเองให้มีภูมิต้านทาน เตรียมใจพร้อมรับกับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นทุกรูปแบบ ทั้งก่อนเกิด ขณะเกิด และหลังเกิดเหตุการณ์ จึงถือว่าเป็นแนวทางการส่งเสริมสุขภาพจิตที่เป็นรูปธรรมอย่างแท้จริงที่มีทั้งให้ความรู้และฝึกปฏิบัติควบคู่กันไปซึ่งจะเกิดประสิทธิผลมาก **ผลที่ได้จากการส่งเสริมสุขภาพจิตด้วยหลักไตรลักษณ์** นอกจากจะทำให้คนไทยเข้าใจหลักความจริงของชีวิตแล้ว หากได้ใช้ปัญญาพิจารณาอย่างถ่องแท้ก็จะทำให้จิตปล่อยวางไม่ยึดมั่นถือมั่นในตนเอง เร่งสร้างคุณงามความดี เช่น ปฏิบัติกิจกรรมธรรมโอสธอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอเพื่อเสริมพลังใจฝึกฝนจิตใจตนเองให้มีความพร้อม มีภูมิคุ้มกันที่ดีซึ่งเป็นการส่งเสริมสุขภาพจิตแบบยั่งยืน นอกจากนี้การปฏิบัติกิจกรรมธรรมโอสธยังส่งผลต่อระบบสุขภาพร่างกายที่ดีด้วยสามารถป้องกันและรักษาโรคความเครียด โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคภูมิแพ้ โรคหัวใจ ได้อีกด้วยซึ่งเป็นที่ยอมรับของนักวิจัยและวงการแพทย์ที่ได้พิสูจน์มาแล้ว

การได้ปฏิบัติตามแนวทางของหลักไตรลักษณ์เพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของคนไทย ยังก่อประโยชน์มากมายทั้งต่อตนเอง คือเป็นผู้ที่มีสุขภาพจิตดี ปรับตัวได้ดีกับทุกสถานการณ์ มีสติในการควบคุมตนเองไม่ประมาทในชีวิต มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น เป็นที่รักและเคารพของคนอื่น ต่อครอบครัว เป็นที่พึ่งพิงของครอบครัว สร้างครอบครัวให้อบอุ่นและมั่นคง ประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ ทำให้สังคมน่าอยู่ ลดปัญหาทางสังคม ลดภาระค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาพยาบาล และทำให้ประเทศชาติมั่นคง ดังนั้นจึงควรนำแนวทางดังกล่าวไปส่งเสริมสุขภาพจิตของคนไทยให้ทั่วถึงและครอบคลุมทุกพื้นที่ต่อไป

อภิปรายผล

หลักไตรลักษณ์และสภาพปัญหาสุขภาพจิตของคนไทยในปัจจุบัน พบว่า ไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนา หมายถึง ลักษณะสามัญ 3 ประการของสรรพสิ่งทั้งปวง ซึ่งเป็นกฎความจริงของธรรมชาติ ครอบงำสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ประกอบด้วย 1) อนิจจัง ความไม่คงที่ ไม่ถาวร มีการเปลี่ยนแปลง 2) ทุกขตา ความเป็นทุกข์ของสิ่งทั้งปวง คือ ความทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ผลจากการเปลี่ยนแปลง 3) อนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตัวตน คือการยึดว่า สิ่งนั้นเป็นของเรา แต่ในทางของพระพุทธศาสนาถือว่าไม่ใช่ตัวตน ไม่มีอะไรที่เป็นตัวเราและไม่มีอะไรที่เป็นของเรา ไตรลักษณ์เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนรู้จักปล่อยวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวตน ทำให้เป็นผู้ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต เตรียมใจเพื่อรับสภาพที่ต้องเผชิญไม่ช้าก็เร็ว และสามารถทน

ต่อสภาพนั้นได้อย่างไม่เป็นทุกข์ และหากผู้ใดใช้ปัญญาพิจารณาในหลักธรรมประกอบกับมีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาก็จะทำให้เป็นผู้มีจิตใจเมตตากรุณาต่อผู้อื่น มีจิตใจที่ตั้งงาม เร่งทำคุณงามความดีและมีจิตใจที่เป็นกุศล ไม่เบียดเบียนกัน เพราะมองว่าทุกชีวิตเกิดมาจะต้องมีสภาพความจริงเช่นเดียวกัน ปัญหาด้านสุขภาพจิตของคนไทยนับวันจะเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกปี สาเหตุมาจากความต้องการหรือความอยากเพื่อสนองกิเลสตัณหาของตนเมื่อไม่สมหวังก็เป็นทุกข์ จึงทำให้สังคมสับสนวุ่นวาย แ่งแย่ง และเอาผิดเอาเปรียบกัน ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาสมณันท์ จนทโสภโณ (2549, น. ก) ได้กล่าวถึงหลักไตรลักษณ์ไว้ในงานวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า สิ่งทั้งปวงทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมนั้น ล้วนตกอยู่ภายใต้กฎของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เพราะมีการเกิดขึ้น (อุปทะ) ลูติ (ตั้งอยู่) รั้งคะ (ดับไป) แต่สาเหตุที่ทำให้บุคคลยังไม่เข้าใจในเรื่องของไตรลักษณ์อย่างแท้จริง เพราะมีอวิชชาและสิ่งที่มาปิดบัง คือ ชันธ์ 5 ซึ่งได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

การนำหลักไตรลักษณ์ไปใช้ส่งเสริมสุขภาพจิตของคนไทยในปัจจุบัน พบว่า การนำหลักไตรลักษณ์สำหรับส่งเสริมสุขภาพจิตของคนไทยในปัจจุบัน จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อสังคมไทย เป็นการมุ่งสู่ความเข้าใจในธรรมชาติความจริงเพื่อเตรียมใจยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้ด้วยความเป็นสุข โดยการฝึกอบรมจิตใจด้วยการปฏิบัติกิจกรรมธรรมโอสถอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ทำให้เกิดปัญญารู้เท่าทันในการแก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิตได้ ทำให้มีสุขภาพจิตที่ดีส่งผลต่อสุขภาพร่างกายที่ดีด้วย ทั้งยังเกิดประโยชน์มากมายทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม ควรส่งเสริมสนับสนุนหลักไตรลักษณ์ไปใช้ส่งเสริมสุขภาพจิตของคนไทยให้ครอบคลุมและทั่วถึงต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับ สรัญญา กุมพล (2554, น. ก) ได้ทำการวิจัยหลักธรรมที่สัมพันธ์กับการนำหลักไตรลักษณ์มาประยุกต์ใช้ในการดูแลผู้ป่วยเสนอสารนิพนธ์เรื่อง การศึกษาสมาธิกับการเผชิญความตายอย่างสงบในผู้ป่วยระยะสุดท้ายตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา สรุปได้ว่า ชีวิตมนุษย์ ประกอบไปด้วยชันธ์ 5 ความตาย เป็นการแตกสลายของธาตุชันธ์และการดับลงของจิตโดยไม่มีจิตดวงให้เกิดขึ้นในชาติปัจจุบัน มนุษย์จึงควรเข้าใจความจริงของชีวิต ควรเตรียมพร้อมต่อความตาย และการเผชิญความตายอย่างสงบด้วยการเจริญสมาธิตามหลักพระพุทธศาสนา ในชาติปัจจุบัน มนุษย์จึงควรเข้าใจความจริงของชีวิต ควรเตรียมพร้อมต่อความตาย และการเผชิญความตายอย่างสงบด้วยการเจริญสมาธิตามหลักพระพุทธศาสนา

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

ไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนา หมายถึง ลักษณะสามัญ 3 ประการของสรรพสิ่งทั้งปวง ซึ่งเป็นกฎความจริงของธรรมชาติ ครอบงำสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ประกอบด้วย 1) อนิจจัง ความไม่คงที่ ไม่ถาวร มีการเปลี่ยนแปลง 2) ทุกขตา ความเป็นทุกข์ของสิ่งทั้งปวง คือ ความทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ผลจากการเปลี่ยนแปลง 3) อนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตัวตน คือการยึดว่า สิ่งนั้นเป็นของเรา แต่ในทางของพระพุทธศาสนาถือว่าไม่ใช่ตัวตน ไม่มีอะไรที่เป็นตัวเราและไม่มีอะไรที่เป็นของเรา ไตรลักษณ์เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนรู้จักปล่อยวาง ไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวตน ทำให้เป็นผู้ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต เตรียมใจเพื่อรับสภาพที่ต้องเผชิญไม่ช้าก็เร็ว และสามารถทนต่อสภาพนั้นได้อย่างไม่เป็นทุกข์ และหากผู้ใดใช้ปัญญาพิจารณาในหลักธรรมประกอบกับมีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาก็จะทำให้เป็นผู้มีจิตใจเมตตากรุณาต่อผู้อื่น มีจิตใจที่ตั้งงาม เร่งทำคุณงามความดีและมีจิตใจที่เป็นกุศล ไม่เบียดเบียนกัน เพราะมองว่าทุกชีวิตเกิดมาจะต้องมีสภาพความจริงเช่นเดียวกัน ปัญหาด้านสุขภาพจิตของคนไทยนับวันจะเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกปี สาเหตุมาจาก

ความต้องการหรือความอยากเพื่อสนองกิเลสตัณหาของตนเมื่อไม่สมหวังก็เป็นทุกข์ จึงทำให้สังคมสับสนวุ่นวาย แกร่งแย่ง และเอารัดเอาเปรียบกัน

การนำหลักไตรลักษณ์สำหรับส่งเสริมสุขภาพจิตของคนไทยในปัจจุบัน จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อสังคมไทย เป็นการมุ่งสู่ความเข้าใจในธรรมชาติความจริงเพื่อเตรียมใจยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้ด้วยความเป็นสุข โดยการฝึกอบรมจิตใจด้วยการปฏิบัติกิจกรรมธรรมโอสถอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ทำให้เกิดปัญญารู้เท่าทันในการแก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิตได้ ทำให้มีสุขภาพจิตที่ดีส่งผลต่อสุขภาพร่างกายที่ดีด้วย ทั้งยังเกิดประโยชน์มากมายทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม ควรส่งเสริมสนับสนุนหลักไตรลักษณ์ไปใช้ส่งเสริมสุขภาพจิตของคนไทยให้ครอบคลุมและทั่วถึงต่อไป

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

1. ควรนำหลักไตรลักษณ์มาเผยแพร่แก่ประชาชนชาวพุทธไทยโดยการสื่อความหมายที่เข้าใจง่าย กับสังคมไทยยุคปัจจุบัน จัดทำเป็น แผ่นพับ ซีดี หรือผ่านทางสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์
2. ส่งเสริมและสนับสนุนให้หน่วยงานองค์กรทุกภาคส่วน หน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ เอกชน นำหลักไตรลักษณ์ไปเผยแพร่โดยเฉพาะในโรงเรียนควรปลูกฝังในกลุ่มนักเรียนเพื่อสร้างจิตสำนึกตั้งแต่เยาว์วัย ในโรงพยาบาลทุกระดับควรมีสื่อเผยแพร่หลักไตรลักษณ์เพื่อให้ผู้ป่วยได้เข้าใจหลักธรรมจะทำให้ผู้ป่วยคลายความวิตกกังวลหรือคลายเครียดลงไปได้บ้าง

2.2 ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาวิจัยเรื่องหลักไตรลักษณ์ทำให้ทราบว่ธรรมะที่ควรศึกษาและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับไตรลักษณ์ คือ อริยสัจ 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทำให้คนพ้นทุกข์ เป็นหนทางแห่งการดับทุกข์เมื่อทราบกฎความจริงของธรรมชาติแล้วก็สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง
2. ศึกษาหลักไตรลักษณ์เฉพาะกลุ่มอายุ เช่น กลุ่มวัยเรียน กลุ่มวัยรุ่น วัยทำงาน วัยสูงอายุ ผู้พิการ และกลุ่มผู้ป่วย เพื่อค้นหาปัญหาและทราบแนวทางแก้ไขได้ตรงประเด็น
3. ศึกษาวิจัยในเชิงทดลองโดยการประยุกต์หลักไตรลักษณ์ไปใช้ในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย เพื่อไม่ให้ทุกข์ทรมานทางใจและสิ้นชีวิตด้วยจิตที่สงบ

เอกสารอ้างอิง

- พระครูภาวนาโพธิคุณ. (2547). *การเมืองดีวิถีพุทธ*. ขอนแก่น: หจก. โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา.
- พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต. (2557). *พระพุทธศาสนากับสาธารณสุข*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์น่านวิทยา.
- พระพิเชษฐ์ เขมธมโม. (2552). *ธรรมโอสถ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บริษัทพลัสเพรสจำกัด.
- พระมหาสำราญ กมมสุโท. (2555). *พุทธธรรมกับการพัฒนาทักษะชีวิตในยุคโลกาภิวัตน์*. ใน *รวมบทความประชุมวิชาการทางพระพุทธศาสนานานาชาติ ครั้งที่ 8 เนื่องในวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก*. กรุงเทพฯ: บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด.
- พระมหาสุรินทร์ จนทโสภณ. (2549). *การศึกษาคำสอนเรื่องไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระวรรณดี โชติธมโม. (2546). *การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของไตรลักษณ์ ต่อทัศนคติเกี่ยวกับชีวิตและความตาย: กรณีศึกษาผู้ป่วยในโรงพยาบาลกำแพงจาม ประเทศกัมพูชา*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

- พินิจ ลาภธนานนท์. (2556). *ประเด็นสุขภาพในพระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2541). *คู่มือมนุษย์ฉบับสมบูรณ์*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สุขภาพใจ.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สร้อยญา กุมพล. (2554). *การศึกษาสมถิกกับการเผชิญความตายอย่างสงบในผู้ป่วยระยะสุดท้ายตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- อภิชาติ จำรัสฤทธิ์รักษ์ และคณะ. (2553). *สถานการณ์สุขภาพจิตคนไทย: ภาพสะท้อนสังคม*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

บทวิเคราะห์ว่าด้วยจารีตและมนุษยธรรมในปรัชญาของขงจื๊อ

AN ANALYSIS OF THE TRADITION AND HUMANITY IN CONFUCIUS'S PHILOSOPHY

เด่นพงษ์ แสนคำ¹Denpong Saenkum¹¹มหาวิทยาลัยขอนแก่น¹Khon Kaen University

Corresponding author e-mail: denpong.sankhum@gmail.com

Received: 30 October 2021; Revised: 30 December 2021; Accepted: 31 December 2021

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์คือ วิเคราะห์ทัศนคติว่าด้วยจารีตและมนุษยธรรมในปรัชญาของขงจื๊อ โดยวิธีการศึกษาจากเอกสารสำคัญ คือ คัมภีร์หลุนอี่ว จากการศึกษาพบว่า 1) จารีตในทัศนะของขงจื๊อ คือสิ่งที่ทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์หรือเรียกว่าเป็นผู้มี “มนุษยธรรม” นอกจากนี้จารีตของขงจื๊อยังเป็นกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมในการขัดเกลามนุษย์ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ขงจื๊อปฏิเสธกฎหมายเพราะไม่สามารถขัดเกลามนุษย์ได้ 2) ส่วนของมนุษยธรรมนั้น ขงจื๊ออธิบายว่ามนุษยธรรมแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรซึ่งก็คือ ความกตัญญู บทความนี้เสนอว่าความกตัญญูของขงจื๊อมิใช่ความสัมพันธ์แบบระบบอุปถัมภ์ แต่เป็นความกตัญญูที่ช่วยให้มนุษย์ตระหนักถึงคุณค่าทางศีลธรรมที่มีอยู่ภายใน

คำสำคัญ:

ขงจื๊อ,
ปรัชญาจีน,
จารีต,
มนุษยธรรม

ABSTRACT

This article aims to analysis of concept of tradition and humanity of Confucius' by study methods from important documents is "Analects" (论语). According to study, it has been found that tradition in Confucius' view help human is human perfectly it is also known as "Humanity". In addition, Confucius' tradition is a moral rule that refined humans. So, he rejected the law because the law can't refine humans. That humanity Confucius said is to shows the relationship between humans especially the relationship between parents and children which is gratitude. This article presented that gratitude in the view of Confucius is not relation in patronage system, but it help people to realize the moral value of gratitude in mind.

Keywords:

Confucius,
Chinese
Philosophy,
Tradition,
Humanity

บทนำ

เดิมทีเดียวปรัชญาจีนก่อเกิดขึ้นภายใต้สำนักปรัชญาที่ได้รับการขนานนามว่า “ร้อยสำนักทางความคิด” ซึ่งโดดเด่นด้วยพัฒนาการทางปัญญาและวัฒนธรรมที่สำคัญ (Ebrey, 2010, p. 42) กระนั้นก็ดี สำนักปรัชญาที่หลากหลายเหล่านี้ก็ไม่ได้มีอิทธิพลอย่างจริงจังมากนักกับสังคมจีน ทว่ามีสำนักปรัชญาเพียงไม่กี่สำนักเท่านั้นที่ได้กลับกลายมาเป็นต้นกำเนิดทางปรัชญาจีนและแพร่กระจายไปยังพื้นที่ต่างๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรัชญาของสำนักขงจื๊อ (Confucianism) ก็พัฒนามาจากร้อยสำนักทางความคิดของจีน ซึ่งถูกอธิบายว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นปรัชญา ศาสนา ศาสนาเชิงมนุษยนิยม หรือศาสนาเชิงเหตุผลนิยม ตลอดจนเป็นวิถีของการปกครอง (Yao, 2000, p. 38-47) สุวรรณา สถาอานันท์ (2556, น. 28) ได้ชี้ว่า ถ้าหากเราถือตามนิยามปรัชญาในความหมายของรักในปัญญา เราจะเห็นได้ว่าคงต้องนับขงจื๊อเข้าในกลุ่มนักปรัชญาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเราถือว่า “ปัญญา” นั้นเป็นเรื่องครอบคลุมมิติทางจริยธรรมและการเมือง ปรัชญาของขงจื๊อจึงเป็นปรัชญาสำคัญในประเด็นที่มีความข้องเกี่ยวกับมิติทางด้านสังคมการเมือง ทว่าประเด็นดังกล่าวนี้ขงจื๊อไม่ได้กล่าวอย่างชัดเจนในแง่มุมของรัฐศาสตร์ หากแต่ขงจื๊อชี้ชวนให้เราหันกลับไปพิจารณาประเด็นทางจริยศาสตร์อันเป็นพื้นฐานของปรัชญาสังคมและการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปรัชญาของขงจื๊อ พื้นฐานทางสังคมและการเมืองมาจากปัจเจกเป็นสำคัญ ขงจื๊อจึงเน้นไปที่ตัวมนุษย์ที่เป็นปัจเจกแล้วขยายขอบเขตมาสู่ความเป็นสังคมผ่านความสัมพันธ์กันของมนุษย์ ขงจื๊อถือว่าเป็นหนึ่งในนักปรัชญาตะวันออกและเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมตะวันออก และถ้าในมุมมองของปรัชญาโลก ขงจื๊อ และนักปรัชญาคนอื่น เช่น โสเครตีส พระพุทธเจ้า และพระเยซูได้รับการยกย่องจาก Karl Theodor Jaspers นักปรัชญาชาวเยอรมัน (Jaspers, 1962, p. 6) ในฐานะแนวคิดหลัก 4 กระบวนทัศน์ เนื่องจากอิทธิพลของพวกเขาได้แผ่ขยายผ่านช่วงเวลาในระยะสองพันปีและมีความสำคัญพิเศษสำหรับปรัชญาทั้งหมด (Tsai, 2005, p. 160) สำหรับขงจื๊อ แนวคิดทางจริยศาสตร์มุ่งสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเป็นหลักการเพื่อนำไปสู่แก้ปัญหาสังคมเป็นหลัก

ในบริบททางความคิดของขงจื๊อ การดำรงอยู่ของมนุษย์ (existence) เป็นรากฐานแห่งการแสวงหาความรู้ทางปรัชญา “การดำรงอยู่” ที่ว่านี้ เป็นการดำรงอยู่อย่างเป็นรูปธรรมภายในเครือข่ายความสัมพันธ์ชุดใดชุดหนึ่งเสมอ การมองว่ามนุษย์โดยพื้นฐานแล้วแฝงฝังอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และอยู่ในจุดเชื่อมต่อทางกาลเวลาระหว่างอดีตกับอนาคต เป็นเงื่อนไขที่กำหนดกระบวนการคิดคำนึงทางปรัชญาของขงจื๊อเอง “ปรัชญา” สำหรับขงจื๊อจึงเป็นเรื่อง “ฉันทดำรงอยู่ ฉันทพิงคิดและเรียนรู้” (สุวรรณา สถาอานันท์, 2556, น. 28-29) การดำรงอยู่ของมนุษย์ในปรัชญาของขงจื๊อนั้นมิได้กล่าวถึงการดำรงอยู่ในแง่ที่มนุษย์ดำรงอยู่ในแบบภววิทยา (Ontology) อย่างตรงไปตรงมา หากแต่การดำรงอยู่ของมนุษย์เช่นนี้นำไปสู่การอธิบายทางจริยศาสตร์ของขงจื๊อที่อ้างถึงการดำรงอยู่ของมนุษย์ในสังคม ดังนั้นจริยศาสตร์ของขงจื๊อจึงมีลักษณะอย่างหนึ่งที่เรียกว่าเป็น “มนุษยนิยม” (Juergensmeyer, 2005, p. 70)

อย่างไรก็ตามสำหรับขงจื๊อแล้ว เขาส่งเสริมสิ่งที่เป็นจริยธรรม 5 ประการ อันได้แก่ เหวิน (仁) ซึ่งหมายถึง มนุษยธรรม, อี้ (義) หมายถึง มโนธรรมหรือความยุติธรรม, หลี่ (禮) หมายถึง จารีต ประเพณี, จื่อ (智) หมายถึง ความรู้ และ ซิน (信) หมายถึง ความซื่อสัตย์ สุจริต (Runes, 1983, p. 338) สำหรับขงจื๊อแล้ว เหวิน ถือว่าเป็นแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์ (essence of the human being) ขงจื๊อเชื่อว่ามนุษย์นั้นเป็นผู้ฝึกได้และบรรลุถึงเหวินได้ และวิธีการฝึกของขงจื๊อในการฝึกมนุษย์นั้นขงจื๊อใช้ หลี่ หรือจารีตเป็นเครื่องมือในการฝึกมนุษย์ นอกจาก หลี่ จะเป็นเครื่องมือในการฝึกมนุษย์แล้ว หลี่ ยังเป็นเครื่องเชื่อมร้อยให้มนุษย์ในสังคมเข้าด้วยกัน คำถามคือทำไมขงจื๊อต้องสอนเรื่องการฝึกมนุษย์ คำตอบก็คือว่าขงจื๊อเชื่อว่า

ผู้ปกครองที่ดีนั้นต้องผ่านการฝึกฝนมา และการฝึกฝนเช่นนี้ก็คือสิ่งที่ขงจื๊อเชื่อว่าจะทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เมื่อฝึกฝนให้มีมนุษยธรรมหรือ เจริญนั่นเอง ดังนั้นปรัชญาสังคมของขงจื๊อจึงมุ่งไปที่ความสำคัญของจริยศาสตร์พื้นฐาน ดังบทความนี้จะได้นำเสนอ หลี่ และ เจริญ ของขงจื๊อกับภาพสะท้อนบริบททางสังคม ทั้งนี้ก็เพราะว่าขงจื๊อเห็นว่า หลี่ และ เจริญ นี้เองที่เป็นพื้นฐานทางจริยธรรมที่แฝงฝังอยู่ในตัวมนุษย์

หลี่ (禮) กับการฝึกฝนมนุษย์ของขงจื๊อ

ในการฝึกฝนมนุษย์นั้นขงจื๊อเริ่มต้นด้วยการวางรากฐานเกี่ยวกับความรู้ ซึ่งกล่าวไว้ว่า “ผู้สมควรจะสอนคนอื่นได้ ควรเป็นคนที่ *ทบทวนความรู้เก่า แสวงหาความรู้ใหม่*” (หลุนอี่ว 2:11) ซึ่งหมายถึงการ “ปรับความหมาย” ของความรู้เดิมเพื่อประโยชน์ในการขัดเกลาบุคคลให้สมสมัย การเป็นผู้สืบทอดเช่นนี้ได้ต้องมีความรู้เกี่ยวกับอดีต พร้อมๆ กับต้องมีบทวิเคราะห์ปัญหาพร้อมสมัยที่ชัดเจน มิใช่รู้เพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง ซึ่งอาจจะทำให้ความรู้ขาดช่วงไปหรืออาจทำให้ “ความรู้เก่า” ตายตัว ไม่อาจปรับใช้กับสถานการณ์ใหม่ๆ ได้ การรักษาความสมดุลพอดีระหว่างพลังเก่า-ใหม่ นี้ นับเป็นประเด็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งของปรัชญาและการศึกษาในทุกยุคทุกสมัย (สุวรรณา สถาอานันท์, 2556, น. 40) ในหลุนอี่วมีบทสนทนาระหว่างขงจื๊อกับลูกศิษย์ที่ชื่อว่า จื่อกั๋ง เกี่ยวกับการฝึกฝนมนุษย์ ซึ่งในบทสนทนานั้นจื่อกั๋งได้กล่าวถึงบทกวีจีนบทหนึ่งที่ว่า “*ดั่งตัดและดั่งแต่ง ดั่งสลักและดั่งเงา*” จื่อกั๋งได้ปรับความหมายบทกวีดังกล่าวที่ยกขึ้นมาสนทนากับขงจื๊อมาเข้ากับกระบวนการขัดเกลามนุษย์ตามที่ขงจื๊อเสนอแนะไว้ มนุษย์ที่ยัง “หยาบ” ต้องตัดและตะไบ ส่วนมนุษย์ที่ผ่านการขัดเกลามาบ้างแล้วก็อาจแกะสลักและขัดเงาให้งดงามได้ การรู้จัก ปรับความหมาย จากความรู้เดิมมาอธิบายปรากฏการณ์ร่วมสมัยของจื่อกั๋งทำให้ขงจื๊อผู้เป็นครู รู้สึกพึงพอใจและกล่าวชมจื่อกั๋งว่า สามารถ “ต่อกลอน” กับตนได้ (สุวรรณา สถาอานันท์, 2556, น. 42-43)

จากประเด็นข้างต้นจะเห็นว่าสำหรับขงจื๊อแล้ว มนุษย์เป็นผู้ที่สามารถที่จะฝึกฝนเรียนรู้ได้ คือสามารถตัดแต่งขัดเกลาได้ แต่การฝึกฝนหรือขัดเกลามนุษย์นั้น มนุษย์จะต้องเฝ้าหาความรู้ใหม่มาปรับให้เข้ากับความรู้เก่า ซึ่งก็เท่ากับว่าการเป็นผู้ที่พยายามค้นคว้าหาความรู้อยู่เสมอ คำถามคือการนำเอาความรู้ใหม่มาปรับใช้ให้เข้ากับความรู้เก่าคืออะไร ในเรื่องนี้อาจเชื่อมโยงไปถึงสิ่งที่ขงจื๊อเรียกว่า หลี่ ที่แปลว่าจารีต พิธีกรรม ขงจื๊อเห็นว่าหลี่นี้เองที่จะนำไปสู่เจริญหรือแก่นของความเป็นมนุษย์ ดังนั้นปรัชญาของขงจื๊อให้น้ำหนักไปที่การพัฒนาคุณค่าทางจริยธรรม เช่น ความเป็นมนุษย์ที่มีมนุษยธรรม และความเป็นสุภาพบุรุษที่ได้รับการปลูกฝังผ่านพิธีกรรม หรือ หลี่ เป็นสำคัญ (Evans, 2002, p. 26) หลี่ ไม่เพียงแต่เป็นพิธีกรรมเท่านั้น แต่ทว่า หลี่ เป็นจารีตว่าด้วยบรรทัดฐานของพฤติกรรมทางสังคมที่มีความเหมาะสมในการนำไปสอนผู้อื่นโดยผู้อาวุโสในสังคม และเจ้าหน้าที่ของรัฐ คำสอนเรื่อง หลี่ ของขงจื๊อเป็นเสมือนเครื่องมือในการส่งเสริมความกตัญญูกตเวที ความเป็นพี่น้อง ความชอบธรรม ความเชื่อที่ดี และความจงรักภักดี ซึ่งอิทธิพลของคำสอนเรื่อง หลี่ นี้เอง ได้ชี้นำความคาดหวังของประชาชน เช่น ความรักดีต่อผู้บังคับบัญชา และความเคารพต่อผู้อาวุโสในชุมชน

จะเห็นว่าปรัชญาของขงจื๊อเน้นใช้จารีตหรือ หลี่ ในการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ คำถามคือทำไมต้องเป็น หลี่ ในการพัฒนาขัดเกลามนุษย์ ในหลุนอี่ว 3:17 ขงจื๊อกับจื่อกั๋งสนทนากัน จื่อกั๋งมีความต้องการให้ยกเลิกลัทธิบูชายัญแกะในวันสารท ขงจื๊อตอบว่า “ชื่อ เจ้ารักแกะ เรารัก หลี่” จื่อกั๋งเมตตาสัตว์ อยากให้ยกเลิกการฆ่าสัตว์เพื่อประกอบพิธีบูชายัญแกะ ส่วนขงจื๊อรักการสืบทอดจารีตมากยิ่งขึ้น สุวรรณา สถาอานันท์ (2556, น. 49) ชี้ว่า ทั้งนี้ได้หมายความว่าขงจื๊อไม่ใส่ใจต่อชีวิตสัตว์ แต่ขงจื๊อเห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์นั้น สำคัญกว่าชีวิตแกะ กล่าวได้ว่าการที่ขงจื๊อเน้นไปที่หลี่คงไม่มีอะไรมากไปกว่าการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน แสงสว่าง กิตติสยาม (2547, น. 104) ตั้งข้อสังเกตต่อ หลี่ ในปรัชญาของขงจื๊อไว้ที่น่าสนใจประการหนึ่งกล่าวคือ คงไม่มีใครปฏิเสธว่า “ขงจื๊อสอนให้ปฏิบัติตามขนบจารีต” แต่หากกล่าวว่า “ขงจื๊อสอนว่า ใน

การปฏิบัติใดๆ ต้องปฏิบัติตามขนบจารีต” ก็ไม่แน่ว่าทุกคนจะเห็นด้วย เพราะทั้งสองประโยคนี้เราจะเห็นว่า เป็นประโยคที่สื่อความหมายต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ ในประโยคแรกการปฏิบัติตามจารีตไม่ได้หมายความว่าจารีตในตัวมันเอง และไม่ได้หมายความว่าจารีตเป็นเกณฑ์สูงสุดที่พึงยึดไว้เป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติ แต่ในประโยคที่สองนั้นหมายความว่าจารีตเป็นสิ่งที่ดีในตัวมันเอง จนอาจกล่าวได้ว่าไม่ต้องมีเหตุผลมารองรับในการปฏิบัติตามจารีต และยังหมายความว่า จารีตเป็นเกณฑ์สูงสุดที่ต้องยึดไว้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ แต่เมื่อพิจารณาคำสอนของขงจื๊อทั้งระบบก็จะเห็นว่าขงจื๊อหมายความว่า *หลี่* หรือจารีตน่าจะเป็นไปตามความหมายในประโยคแรกมากกว่า ผู้เขียนเห็นว่าข้อสังเกตดังกล่าวมีความเป็นไปได้ค่อนข้างสูง ทั้งนี้ก็เพราะว่าในหลุนอวี่หลายแห่งขงจื๊อแสดงให้เห็นว่าจารีตไม่ได้ดีในตัวมันเอง อย่างบทสนทนากับจื่อกั๋งก็เช่นกัน ขงจื๊อพยายามชี้ให้เห็นว่าจารีตเป็นสิ่งที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ผ่านพิธีกรรม หากได้เป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติหรือควรกระทำในตัวมันเองโดยไม่ขึ้นกับสิ่งใด หรือแม้แต่ในคัมภีร์ขงจื๊อมีกล่าวเอาไว้ว่า

อาจารย์ไหยกล่าวว่ “ต้องยึดความกลมกลืนเป็นประเด็นสำคัญในการปฏิบัติตามกฎแห่งจารีต เหล่าบุรพหัชตรีย์ได้วางกฎเกณฑ์แห่งขนบจารีตไว้อย่างยอดเยี่ยม เราปฏิบัติตามกฎเหล่านั้นทั้งในหลักการและในรายละเอียด”

“แต่กระนั้นก็ตาม เราไม่ปฏิบัติตามในทุกกรณี ถ้ามีกรณีใดที่แม้รู้ว่าเป็นหลักแห่งความกลมกลืนทางคุณค่ายัง แต่มิได้แจ่มแจ้งให้เป็นกฎเกณฑ์แห่งขนบจารีตก็ไม่มีใครปฏิบัติตามความรู้นี้” (คัมภีร์ขงจื๊อ 1:12)

นอกจากนี้ในหลุนอวี่ 3:4 ยังพบบทสนทนาที่ให้ความสำคัญกับ *หลี่* แต่เป็นการอธิบายที่ให้ความสำคัญในแง่ที่ว่าทำไม *หลี่* สำคัญ และทำไม *หลี่* ชัดเกลามนุษย์ได้

หลินฟ่งถามถึงพื้นฐานแห่งหลี่ (หลุนอวี่ 3:4:1) อาจารย์ตอบว่า “เป็นคำถามประเสริฐยิ่ง หลี่แทนที่จะสُر่ยสُر่าย ย่อมประหยัดดีกว่าฟุ่มเฟือยในพิธีศพ แทนที่จะถืถ้วน ย่อมอาตุรดีกว่า” (หลุนอวี่ 3:4:2)

จะเห็นว่าขงจื๊อได้ยืนยันว่าการกระทำตามจารีตโดยไม่สนใจเหตุผลใดๆ ก็เท่ากับว่าเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสมไม่ควร ครอบครัวที่มีฐานะหากหุงหยาฟุ่มเฟือยก็เป็นการลดฐานะจนอาจสร้างความไม่พึงพอใจแก่ผู้ที่ด้อยกว่าในพิธีศพ หากลูกหลานญาติมิตรมัวแต่ใส่ใจในรายละเอียดขั้นตอนพิธีกรรม ทำตามกฎระเบียบทุกอย่างซึ่งอาจบดบังความรู้สึกเศร้าโศก ในการจากไปของบิดาหรือมารดา วิธีประกอบพิธีกรรมแบบนี้ไม่ได้แสดงออกถึงสิ่งที่สำคัญที่สุด ขงจื๊อให้ความสำคัญและความรู้สึกที่เหมาะสมกับโอกาสเป็นหัวใจแห่งการปฏิบัติพิธีกรรม พิธีกรรมที่มีแต่รูปปรากฏภายนอก (ความหุงหยาฟุ่มเฟือย) แต่ไม่มีมนุษยธรรม (*เหวิน*) หรือปราศจากความรู้สึกอันเหมาะสม มิใช่การแสดงออกซึ่งจารีตระหว่างมนุษย์ (สุวรรณา สถาอานันท์, 2556, น. 55)

ดังนั้นแล้ว จะเห็นว่า *หลี่* ในความหมายของขงจื๊อเป็นการชี้ให้เห็นว่ามนุษย์ควรปฏิบัติ *หลี่* เพราะมันเป็นคุณค่าในการหล่อหลอมชัดเกลามนุษย์ให้มีมนุษยธรรม คุณค่าของมันเกิดจากการตระหนักรู้และใคร่ครวญด้วยเหตุผลและความเหมาะสมดีแล้วจึงก่อให้เกิดผลดีต่อมนุษย์ ดังเช่นบทสนทนาข้างต้นที่เน้นย้ำว่าพิธีกรรมที่มีคุณค่านั้นเกิดจากการที่มนุษย์ตระหนักรู้ว่าควรทำอย่างไรจึงจะเหมาะสม ไม่ใช่ควรทำอย่างไรจึงจะเป็นการปฏิบัติตามพิธีกรรมที่สืบทอดกันมา ในข้อนี้หากยกตัวอย่างให้เห็นได้ชัดเจนต่อการประยุกต์ใช้คงพิจารณาได้จากระบบความเชื่อต่อพิธีกรรมในสังคมไทย เพราะดูเหมือนว่าพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทยล้วนแต่วางอยู่บนข้ออ้างที่ว่าพิธีกรรมที่ดีงาม สืบสานมาจากบรรพบุรุษในอดีต แต่หาว่ามีคนที่จะกล่าวว่าพิธีกรรมควรปรับเปลี่ยนให้เข้ากันกับบริบทของสังคมเพื่อช่วยจรรโลงสังคมมนุษย์ก็หาไม่ ในแง่นี้พิธีกรรมในสังคมไทยจึงเป็นการครอบงำสังคม ตามประโยคที่ว่า “... ในการปฏิบัติใดๆ ต้องปฏิบัติตามขนบจารีต” ซึ่งเป็นสิ่งที่ขงจื๊อไม่เห็นด้วย

นอกจากนี้ *หลี่* ยังชี้ให้เห็นความต่อเนื่องทางความคิดของขงจื๊อได้เป็นอย่างดี กล่าวคือขงจื๊อชี้ว่า ผู้ที่จะสอนคนอื่นได้ต้องรู้จักที่จะ “ปรับความหมาย” ของความรู้เดิมเพื่อประโยชน์ในการขัดเกลาบุคคลให้สมสมัย แนวคิดข้อนี้ของขงจื๊อ ก็ได้นำไปใช้ในคำอธิบายคุณธรรม *หลี่* ของขงจื๊อเอง เพราะคุณธรรม *หลี่* ตามนัยที่ผู้เขียนถอดความหมายออกมาจากแนวคิดของขงจื๊อก็คือว่า *หลี่* เป็นการเชื่อมร้อยมนุษย์เข้าด้วยกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ของมนุษย์ และสร้างมนุษย์ให้มีมนุษย์ธรรมผ่านจารีตพิธีกรรม¹ หากเป็นเพียงการกระทำที่สืบทอดกันมาอย่างไร้ความหมาย แต่ *หลี่* มีความหมายต่อเมื่อมันถูกปรับให้เหมาะสมต่อการสร้างมนุษย์ธรรมนั่นเอง ข้อนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องทางความคิดของขงจื๊อเกี่ยวกับการปรับความรู้เดิมให้สมสมัย กระนั้นก็ดี เมื่อ *หลี่* ทำหน้าที่ขัดเกลามนุษย์ให้รู้จักพื้นฐานของการแยกแยะความเหมาะสม ความดีงามของจารีตแล้วนั้น คำถามก็คือว่าการใช้ *หลี่* ฝึกฝนมนุษย์ของขงจื๊อ นำไปสู่ *เหริน* หรือสภาวะของความเป็นมนุษย์ได้อย่างไร เราจะอภิปรายคำถามนี้ในประเด็นต่อไป

เหริน (仁): การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์

ปรัชญาของขงจื๊อให้ความสำคัญกับเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เป็นอันดับแรกก่อน จึงเรียกปรัชญาของขงจื๊อว่าปรัชญาแบบ “มนุษยนิยม” (Humanism) ทว่าปรัชญาของขงจื๊อแตกต่างไปจากคำจำกัดความของมนุษยนิยมค่อนข้างมาก แต่ก็ยังคงรูปแบบของความเป็นมนุษยนิยมไว้ในแง่ที่ว่า มันเป็นปรัชญาที่มีศูนย์กลางที่ความสามารถของมนุษย์ในการพัฒนาและปรับปรุงคุณธรรม และเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงชุมชนและโลกรอบตัวพวกเขา (Havens, 2013, p. 40) กล่าวได้ว่าขงจื๊อมุ่งพัฒนาศักยภาพในตัวมนุษย์ ซึ่งเป็นการสร้างรากฐานที่สำคัญในจริยศาสตร์ของเขาเอง โดยเฉพาะ *เหริน* หรือ “มนุษยธรรม” ที่เป็นตัวอธิบายในข้อนี้ เหตุที่ขงจื๊อให้ความสำคัญกับมนุษย์เป็นอันดับแรกนั้นมีปรากฏอยู่ในหลุนอวี่ 10:2 ว่า “เมื่อเกิดไฟไหม้ที่โรงนา ขงจื๊อถามว่ามีคนบาดเจ็บหรือไม่ ไม่ถามถึงม้า” เมื่อมีเรื่องผิดปกติร้ายแรงเกิดขึ้น ความปลอดภัยของมนุษย์เป็นเรื่องสำคัญก่อนสิ่งอื่น ขงจื๊อไม่ได้ถามถึงม้า อีกทั้งไม่ได้ถามถึงทรัพย์สินที่เสียหายในกองเพลิง แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าขงจื๊อไม่ใส่ใจกับชีวิตสัตว์ หรือการอยู่รอดของเผ่าพันธุ์สัตว์ เพราะในหลุนอวี่ 7:26 บันทึกไว้ว่าขงจื๊อตกลงปลาแต่ไม่ใช้แห ขงจื๊อยิงนก แต่ไม่ยิงนกที่เกาะนั่งอยู่บนกิ่งไม้ ในแง่นี้ปรัชญาสำนักขงจื๊อในสมัยราชวงศ์ชองและหมิงมองว่าจะต้องขยายครอบคลุมถึงทุกสิ่งรวมทั้งพืชพันธุ์และสิ่งไม่มีชีวิตอื่นๆ ด้วย สิ่งสำคัญประการหนึ่งก็คือไม่ว่าจะเป็นปรัชญาสำนักขงจื๊อในสมัยใด *เหริน* จะต้องมีความซับซ้อน กล่าวคือ ความรักความอาทรและการปฏิบัติที่มีต่อพ่อแม่และคนในครอบครัวย่อมมาก่อนและพิเศษกว่าความสัมพันธ์อื่น ในขณะที่การปฏิบัติต่อผู้อื่นย่อมแตกต่างกับการปฏิบัติต่อสิ่งมีชีวิต เช่น ในกรณีที่เรามี *เหริน* ต่อสัตว์ที่เราเลี้ยงไว้เพื่อเป็นอาหารหรือเป็นสัตว์เลี้ยง เราจะไม่ใช้ประโยชน์อย่างเกินความจำเป็น และไม่ทำทารุณกรรม เป็นต้น (ศรัญญา อรุณขจรศักดิ์, 2554, ออนไลน์)

¹ สังคมที่ไร้จารีตเป็นสังคมที่ขงจื๊อ *ทนมองไม่ได้* สังคมที่ “อยู่ในตำแหน่งที่สูงแต่จิตใจไม่กว้าง ปฏิบัติ *หลี่* แต่ไร้ความเคารพ ไร้ทุกข์แต่ไม่โศกเศร้า” เป็นสังคมที่ขงจื๊อไม่ต้องการข้องแวะด้วย สังคมที่ความรู้สึกอันเหมาะสมถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ไม่ดำรงอยู่ในสถานการณ์อันพึงมีไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นสังคมมนุษย์ (สุวรรณ สภาอนันท์, 2556, น. 58) กล่าวคือ ขงจื๊อเชื่อว่าจารีตพิธีกรรมทั้งดงามนั้นมนุษย์ต้องรู้จักแยกแยะและจัดวาง ในหลุนอวี่ 3: 19 กล่าวว่า “ผู้ปกครองควรใช้ขุนนางตามหลี่ ขุนนางพึงรับใช้ผู้ปกครองด้วยความซื่อสัตย์ภักดี” กล่าวคือจารีตของการตอบสนองระหว่างความสัมพันธ์นี้แสดงให้เห็นถึงจารีตที่นำไปสู่ความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสัมพันธ์ของพ่อ แม่ ลูก ซึ่งแสดงออกผ่านพิธีกรรมของชาวจีน ที่ถึงแม้บรรพชนจะล่วงลับไปแล้วแต่ยังมีพิธีกรรมที่แสดงถึงความกตัญญูต่อบรรพชนอยู่ กล่าวได้ว่าจารีตหรือ *หลี่* ไม่เพียงแต่เชื่อมร้อยสังคมหากแต่ขัดเกลาคุณธรรมภายในมนุษย์ด้วย ข้อสังเกตอีกอย่างหนึ่งที่ผู้เขียนต้องการให้ไว้ ณ ที่นี้ก็คือว่า ความกตัญญูของขงจื๊อมิได้เป็นการชี้ชวนให้เกิดความกตัญญูต่อบรรพชนอย่างจำแนก ทว่าความกตัญญูนี้ก่อเกิดขึ้นภายใต้ *หลี่* หรือจารีตนั่นเอง และ *หลี่* ก็เกิดจากการพิจารณาไตร่ตรองของเก่าเพื่อปรับเข้าของใหม่ให้สมสมัยยิ่งขึ้น

เนื่องจากขงจื๊อมุ่งความสำคัญไปที่มนุษย์เป็นอันดับแรก เราจะไม่พิจารณาขอบเขตนอกเหนือจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง ไปสู่มนุษย์กับสัตว์ ดังนั้น เหวิน ที่เรากำลังจะพูดถึงต่อไปนี้จึงมีความสำคัญในแง่ของมนุษย์เป็นหลัก หากจะถามว่า เหวิน หรือมนุษยธรรมคืออะไรเราอาจจะได้คำตอบจาก หลุนอวี่ 17:6 (สุวรรณา สถาอานันท์, 2556, น. 61) ดังนี้

จื่อจิงถามขงจื๊อเกี่ยวกับมนุษยธรรม ขงจื๊อตอบว่า “สามารถปฏิบัติให้สิ่งอย่างถ้วนทั่ว คือ มนุษยธรรม” จื่อจิงขอให้อธิบาย อาจารย์ตอบว่า “ให้เกียรติ ใจกว้าง จริงใจ มุ่งมั่น เมตตา เมื่อให้เกียรติ ผู้คนจะไม่ดูแคลน เมื่อใจกว้าง จะได้มวลชน เมื่อจริงใจ ผู้คนจะเชื่อถือ เมื่อมุ่งมั่น จะมีผลงาน เมื่อเมตตา จะใช้คนได้”

จะเห็นว่ามนุษยธรรมที่ขงจื๊อกล่าวถึงก็คือการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ความสัมพันธ์เหล่านี้เรียกว่าความสัมพันธ์ทางศีลธรรม ที่คู่สัมพันธ์ต้องปฏิบัติต่อกัน นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงออกถึงความกลมกลืนระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ความกลมกลืนในที่นี้ก็คือคู่สัมพันธ์ต่างปฏิบัติต่อกันภายใต้ขอบข่ายเดียวกัน แต่ที่ชวนานาย A จะปฏิบัติต่อนาย B ด้วยพฤติกรรม X แล้วนาย B จะปฏิบัติต่อนาย A ด้วยพฤติกรรม X ตอบแทนคืนเช่นกัน ขงจื๊อคงมิได้หมายความว่าเช่นนั้น หากแต่ความหมายก็คือว่า นาย A ปฏิบัติต่อนาย B ด้วยพฤติกรรม X เพียงเพราะอยากให้นาย B ปฏิบัติต่อตนเองด้วยพฤติกรรม Y โดยที่พฤติกรรม Y เป็นผลที่เกิดขึ้นโดยตรงกับพฤติกรรม X ในแง่ของคุณธรรมทั้งห้าอย่างที่ขงจื๊อเรียกว่า เหวิน หรือมนุษยธรรมนั้น “มีพลังดึงดูดปฏิกิริยาที่ดีงาม หรือศักยภาพทางศีลธรรม (moral potential) มาจากผู้อื่นได้” (สุวรรณา สถาอานันท์, 2556, น. 62) แต่มิใช่ว่าคู่สัมพันธ์ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะหวังผลประโยชน์จากฝ่ายตรงข้ามเท่านั้น ทว่าการปฏิบัติตามคุณธรรมห้าอย่างนี้ ช่วยให้คู่สัมพันธ์เป็นผู้มีมนุษยธรรมต่อกันอย่างตรงไปตรงมา ดังที่ในหลุนอวี่ได้บันทึกบทสนาทหาระหว่างเหยียนหุยซึ่งเป็นลูกศิษย์กับขงจื๊อซึ่งเป็นอาจารย์เอาไว้ เหยียนหุยอยากให้ขงจื๊ออธิบายเกี่ยวกับ เหวิน ขงจื๊อตอบว่า “เราไม่ควรทำอะไรที่ไม่เหมาะสม ไม่ควรฟังอะไรที่ไม่เหมาะสม ไม่ควรพูดอะไรที่ไม่เหมาะสม ไม่ควรทำอะไรที่ไม่เหมาะสม” (หลุนอวี่ 12:1) และขงจื๊อยังกำหนด เหวิน ด้วยวิธีการดังนี้คือ “อยากจะได้รับการยอมรับต้องรู้จักยอมรับผู้อื่น อยากจะเจริญงอกงามต้องรู้จักขยายให้ผู้อื่นเจริญงอกงามมากขึ้น” พูดให้ง่ายก็คือ “อย่ากระทำการกับคนอื่น หากไม่อย่าพบกับตัวเอง”

จะเห็นได้ว่าสำหรับขงจื๊อแล้ว คุณธรรมห้าประการเหล่านี้จะนำไปสู่การเชื่อมร้อยผู้คนเข้าด้วยกันผ่านสิ่งที่เรียกว่า “การต่างตอบแทน” และขงจื๊อก็มองว่าการปฏิบัติคุณธรรมห้าประการนี้ผ่านการต่างตอบแทนระหว่างคู่สัมพันธ์นำไปสู่การสร้างสังคมมนุษย์ ดังที่ในหลุนอวี่ 4: 1 บันทึกไว้ว่า “วิถีแห่งมนุษยธรรม คือองค์ประกอบของชุมชนมนุษย์อันสมบูรณ์ และผู้มีปัญญาย่อมเลือกอยู่ในชุมชนมีมนุษยธรรม” ดังนั้นก็คงไม่แปลกที่คุณธรรมห้าประการเหล่านี้ หรือ เหวิน จะนำไปสู่การต่างตอบแทนที่บรรทัดฐานของ “การต่างตอบแทน” (reciprocity) นั้น มีความประสงค์ที่ทำให้เราต้องชดใช้ในสิ่งที่คนอื่นทำเพื่อเรา และสามารถเข้าใจได้ว่าการต่างตอบแทนเป็นความคาดหวังที่แต่ละคนจะตอบสนองอย่างดีต่อกันโดยส่งมอบผลประโยชน์คืนกลับผลประโยชน์ที่ตนได้รับ (Whatley, etc., 1999, p. 251) และผลของการต่างตอบแทนยังสอดคล้องกับที่ขงจื๊อกล่าวเอาไว้ นั่นก็คือขงจื๊อบอกว่า “วิถีแห่งมนุษยธรรม คือองค์ประกอบของชุมชนมนุษย์อันสมบูรณ์” ซึ่งวิถีมนุษยธรรมที่ขงจื๊อกล่าวถึงหากมองให้เป็นรูปร่างมันก็คือการกระทำต่างตอบแทนระหว่างคู่สัมพันธ์ และผลของการต่างตอบแทนตามที่คาร์ล โพลานียอธิบายไว้ก็คือ “การดำรงชีพของมนุษย์ไม่ได้เกิดขึ้นบนฐานของการผลิตเพื่อประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น แต่เป็นไปเพื่อรักษาความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งจะเห็นว่าการต่างตอบแทนถือเป็นหัวใจสำคัญ เพราะแนวคิดนี้มุ่งไปที่ความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์” (ปีนแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2557, น. 157) ผลดังกล่าวนี้สอดคล้องกับที่ขงจื๊อบอกว่า วิถีของมนุษยธรรมจะนำไปสู่การเป็น “องค์ประกอบของชุมชนอันสมบูรณ์”

จากการพิจารณา *เหริน* ในฐานะของสิ่งซึ่งทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และยังเป็นสิ่งที่เชื่อมร้อยมนุษย์ให้เข้ากันในสังคมนั้น เหมือนมาด มุกข์ประดิษฐ์ (2547, น. 122) อธิบายเอาไว้ได้น่าสนใจมาก กล่าวคือ มนุษยธรรมในปรัชญาของขงจื๊อนั้น การทำดีไม่ใช่เรื่องส่วนตัวในความหมายที่เป็นเรื่องเฉพาะตัวที่เสร็จสิ้นในตัวคนๆ เดียว แต่การกระทำดีหมายถึง “การแสวงหาสิ่งที่ดีแก่ผู้อื่น” การแสวงหาสิ่งที่ดีแก่ผู้อื่นในความคิดของขงจื๊อ ไม่ได้มีรากฐานมาจากหลักเกณฑ์ภายนอก แต่มีรากฐานมาจากการที่ขงจื๊อมองว่าความเป็นมนุษย์เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ และมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีลักษณะประการหนึ่งที่สะท้อนความคิดทางอภิปรัชญาอันนี้ นั่นคือ มนุษย์มีความละเมียดละไมของจิตใจ ผู้เขียนเห็นว่าฐานคิดทางอภิปรัชญาของขงจื๊อซึ่งสามารถลดทอนลงมาเป็นคำอธิบายทางจริยศาสตร์ได้นั้น เป็นเอกลักษณ์สำคัญของขงจื๊ออย่างหนึ่ง กล่าวคือในขณะที่ขงจื๊อมองถึงมนุษย์ขงจื๊อไม่ได้แยกมนุษย์ออกเป็นสองขั้วตรงข้ามระหว่าง จิต (subject) กับ วัตถุ (object) ภายในตัวมนุษย์² การที่ขงจื๊อไม่ได้แยกระหว่างจิตกับวัตถุออกจากกันมิใช่ว่าเราจะมองมนุษย์ไม่ชัดเจน หากแต่เราจะสามารถมองมนุษย์ได้อย่างละเมียดละไมเมื่อพิจารณาคุณค่าทางจริยธรรมของมนุษย์ ดังนั้นขงจื๊อจึงเป็นนักปรัชญาที่พยายามเสนอหลักจริยศาสตร์ที่สร้างความเชื่อมโยงสัมพันธ์ผ่านกระแสธารของการกระทำ (ดี) ระหว่างมนุษย์ นอกจากจะสามารถมองปรัชญาของขงจื๊อว่าเป็นการสร้างคามหวังดีต่อคู่สัมพันธ์ หรือก็คือการสร้างคามหวังดีกับผู้อื่นบนฐานมนุษยธรรมแล้วนั้น ยังสามารถมองว่า *เหริน* เป็นการยืนยันถึงแก่นของความเป็นมนุษย์ผ่านความสัมพันธ์นี้ คำถามคือแก่นของความเป็นมนุษย์หรือมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นคืออะไร ขงจื๊อให้คำตอบว่าเป็น มนุษย์ที่ถูกฝึกฝนและขัดเกลามาแล้วนั่นเอง

จริยศาสตร์ของขงจื๊อจึงเป็นจริยศาสตร์ที่มองไปที่ความรู้สึกระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ความรู้สึกนี้แสดงออกผ่านอะไร? คำตอบก็คือคุณธรรมพื้นฐานห้าอย่างได้แก่ ให้เกียรติ ใจกว้าง จริงใจ มุ่งมั่น เมตตา ทำอย่างนั้นนำไปสู่ *เหริน* ซึ่งผู้เขียนมองว่าจริยศาสตร์แบบขงจื๊อให้ความสำคัญกับการปฏิบัติต่อกันด้วยความจริงใจ ไม่ใช่การปฏิบัติต่อกันเพราะเห็นแก่ประโยชน์ที่ควรจะได้รับ จริงอยู่จริยศาสตร์แบบขงจื๊อบอกว่าเราอยากให้คนอื่นทำอย่างไรกับเรา เราก็ควรปฏิบัติอย่างนั้นกับเขา ข้อนี้มิใช่การบังคับว่าคู่สัมพันธ์จะต้องตอบแทนคืนมาอย่างที่เราให้เขาไปเสมอ เพียงแต่เราสามารถรู้สึกระหว่างคู่สัมพันธ์กันว่ามนุษย์มีความเอื้ออาทรต่อกันและกัน จริยศาสตร์ของขงจื๊อจึงมิได้มุ่งประโยชน์ของความเห็นแก่ตัว แต่มุ่งไปที่การตอบแทนกันและกัน ทว่าการปฏิบัติในหลักจริยศาสตร์ของขงจื๊อมิใช่การแสดงออกจากมโนสำนึกภายใต้จิตแห่งการรู้คิดโดยตัวมันเอง หากแต่เป็นการปฏิบัติเมื่อมนุษย์ถูกฝึกฝนและขัดเกลามาแล้ว ซึ่งก็คือมนุษย์ถูกขัดเกลาผ่าน *หลี่* มาแล้วนั่นเอง

อย่างไรก็ตามดังที่ผู้เขียนได้อธิบายไปแล้ว การขัดเกลาฝึกฝนมนุษย์ด้วย *หลี่* ของขงจื๊อ มิใช่การฝึกฝนในฐานะที่จารีตหรือ *หลี่* มีคุณค่าสมบูรณ์ในตัวมันเอง เพราะจารีตบางอย่างไม่นำมาซึ่งความมีมนุษยธรรมของมนุษย์ หากแต่เป็นการขัดเกลาฝึกฝนในแง่ที่ว่าจารีตช่วยรักษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เช่น จารีตระหว่างความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นสิ่งที่ดีที่ควรรักษาความสัมพันธ์นั้นเอาไว้ โดยเฉพาะเรื่องความกตัญญู แต่ขงจื๊อปฏิเสธการแสดงออกของความกตัญญูตามจารีตที่ขาดการพิจารณาไตร่ตรอง เพราะความกตัญญูต้องแสดงออกด้วยสำนึกไตร่ตรอง มิใช่แสดงออกด้วยเพราะจารีตบังคับให้ทำ ดังนั้นการปฏิบัติตามจารีตต้องมีให้จารีตครอบงำ ทั้งนี้ก็เพราะว่าขงจื๊อใส่ใจกับความรู้และการฝึกฝนมนุษย์ในแง่ที่ว่า มนุษย์จะต้องรู้จักปรับความรู้เก่าให้เข้ากับความรู้ใหม่และสมสมัยมากที่สุด ดังนั้นการรักษาจารีตจึงมิใช่สาระสำคัญโดยตัวของจารีต

² กระนั้นก็มีนักปรัชญาจีนร่วมสมัยคนสำคัญก็คือ หลี่เจ้อฮั่ว ที่กล่าวว่าปรัชญาจีนคลาสสิกแบบขงจื๊อมีข้อบกพร่อง นั่นคือขงจื๊อไม่แยกระหว่าง จิต กับ วัตถุ จึงทำให้ปรัชญาของขงจื๊อมีความไม่ชัดเจน หลี่เจ้อฮั่วพยายามปรับแนวคิดของขงจื๊อโดยใช้แบบจากปรัชญาของค่านักรบเป็นกรอบในการอธิบายเพื่อให้ปรัชญาของขงจื๊อชัดเจนมากยิ่งขึ้น ในที่นี้จะไม่ขออภิปรายเนื่องจากเกินกว่าขอบเขตของบทความนี้ สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก Zehou, L. (1999). Subjectivity and “subjectality”: A response. *Philosophy East and West*, p. 174-183.

เอง แต่การรักษาจารีตจะเป็นไปเมื่อมนุษย์ฝึกฝนตนเองให้มีมนุษยธรรม แต่ทั้งนี้ก็พึงตระหนักว่าจารีตแบบขงจื๊อมีไขกฎเกณฑ์สัมบูรณ์ ผู้เขียนจึงเห็นว่า หลี่ หรือจารีตเป็นตัวกลางที่จะนำไปสู่ เหวิน หรือมนุษยธรรมอันเป็นการที่มนุษย์ถูกฝึกฝนขัดเกลามาดีแล้ว เพราะไม่มีหลี่มนุษย์ก็ไม่รู้จะใช้อะไรขัดเกลากตัวเอง ดังนั้น หลี่ จึงเป็นตัวขัดเกลามนุษย์ไปสู่ เหวิน ได้อย่างสมบูรณ์ นอกจากนี้ ริชาร์ด ฮัลโลเวย์ยังชี้ว่า

“มีแง่มุมหนึ่งของลัทธิขงจื๊อที่นำมันเข้ามาสู่อารมณ์แห่งศาสนา นั่นคือมุมมองต่อความตายและการเคารพนับถือบรรพบุรุษ แต่เราอาจตีความต่อได้ว่า นี่เป็นส่วนที่ต่อยอดมาจากปรัชญาของขงจื๊อ ซึ่งมองว่ามนุษย์เชื่อมโยงผูกพันกันในสังคม แม้ความตายก็มิอาจตัดขาดสายใยระหว่างเรา นั่นเป็นสาเหตุว่าทำไมในสังคมที่นับถือลัทธิขงจื๊อจึงไว้วางใจอย่างจริงจังและระลึกถึงผู้ตายอยู่เสมอ สำหรับขงจื๊อการเคารพนับถือบรรพบุรุษไม่ใช่เพียงไว้วางใจเมื่อพวกเขาจากไป คนตายไม่ได้สาบสูญ และเราไม่ได้ขาดการติดต่อกับพวกเขา แม้พวกเขาจะจากที่แห่งนี้ไปยังดินแดนไกลโพ้น แต่ก็ยังมีบทบาทในชีวิตของพวกเขาอยู่เสมอ เพียงเพราะเราไม่เห็นพวกเขา ไม่ได้หมายความว่าเราไม่คิดถึงพวกเขา ความอ่อนน้อมและความเคารพต่อผู้คนแม้พวกเขาจะตายไปแล้วคือสัญลักษณ์ของลัทธิขงจื๊อ” (ริชาร์ด ฮัลโลเวย์, 2560, น. 124)

จะเห็นว่าสำหรับฮัลโลเวย์แล้ว ปรัชญาของขงจื๊ออยู่ที่การแสดงออกซึ่งความเคารพระหว่างคู่สัมพันธ์กัน การแสดงออกนี้ นำไปสู่ความหมายของความเป็นมนุษย์เพราะมันคือรากฐานสำคัญของสังคมที่ยึดถือเอาปรัชญาขงจื๊อเป็นหลักปฏิบัติ นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นว่าแม้บุคคลที่เราเคารพได้ตายจากโลกนี้ไปแล้ว ความเคารพก็หาได้สูญสิ้นไปด้วย ดังนั้นความเคารพแบบขงจื๊อจึงมีอยู่อย่างถาวรวิสัย สำหรับผู้เขียน การที่ความเคารพที่เรามีต่อผู้ที่เราเคารพมีอยู่อย่างถาวรวิสัยเช่นนี้มันชี้ให้เห็นว่า ผู้ยึดถือปรัชญาขงจื๊อเป็นหลักปฏิบัตินั้นให้ความสำคัญกับจิตและกายไม่ต่างกัน ในแง่นี้นักวิชาการส่วนใหญ่จึงมองว่าปรัชญาของขงจื๊อไม่ได้มีลักษณะเป็นทวินิยม (Dualism) และอาจถูกโต้แย้งได้ว่าการไม่แยกกันอย่างชัดเจนระหว่างจิตกับกายนั้น ทำให้ปรัชญาของขงจื๊อไม่อาจตอบปัญหาปรัชญาได้อย่างกระจ่างชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปรัชญาตะวันตกที่มีลักษณะเป็นทวินิยมอย่างเช่นปรัชญาของค่านท์ที่มีการแยกระหว่างจิตกับวัตถุอย่างชัดเจน การแยกระหว่างจิตกับกายของค่านท์ทำให้เราพิจารณาว่า จิตนั้นอยู่เหนือกาย และจิตมีความสามารถในการเข้าถึงเหตุผลได้ ในขณะที่กายเต็มไปด้วยการรับรู้ผัสสะอารมณ์ และการมองว่าจิตกับกายแยกกันอย่างนี้จึงนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่าเหตุผลอยู่เหนืออารมณ์ทั้งหลาย จุดเด่นของปรัชญาตะวันตกอยู่ที่ตรงนี้ เพราะคุณค่าทางจริยธรรมที่มาจากการพิจารณาเชิงอภิปรัชญาดังกล่าวได้แยกเอาอารมณ์ความรู้สึกออกไปเหลือเพียงเหตุผลบริสุทธิ์อย่างเดียว และทำให้มนุษย์รับรู้ถึงคุณค่าทางจริยธรรมได้อย่างถูกต้องชัดเจนและไม่ปะปนกับอารมณ์ความรู้สึกทั้งหลาย ในทางกลับกันระบบปรัชญาที่ไม่ได้แยกระหว่างจิตกับกายโดยเฉพาะปรัชญาของขงจื๊อย่อมถูกโต้แย้งเป็นธรรมดาว่าขงจื๊อไม่แยกกันอย่างชัดเจนระหว่างอารมณ์ความรู้สึกกับเหตุผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ขงจื๊อนำเอาเรื่องความโสโครกมาเป็นคำอธิบายเกี่ยวกับความกตัญญูและเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติเพราะมีคุณค่าในทางศีลธรรมนั้นย่อมทำให้ปรัชญาของขงจื๊อไม่ได้ยกย่องเหตุผลเป็นมาตรวัดคุณค่าทางจริยธรรม ในแง่นี้จึงเกิดคำถามตามมาว่าปรัชญาศีลธรรมของขงจื๊อวางอยู่บนฐานของอารมณ์ความรู้สึกมากกว่าเหตุผลใช่หรือไม่ การตอบคำถามเรื่องดังกล่าวบนฐานคิดของขงจื๊ออาจพิจารณาได้จาก เหวิน หรือมนุษยธรรมของขงจื๊อ

หากเรากลับไปพิจารณา เหวิน หรือมนุษยธรรมของขงจื๊อ ซึ่งเป็นรากฐานทางจริยศาสตร์เราจะเห็นได้ว่า ระบบจริยศาสตร์ของขงจื๊อมองว่ามนุษย์มิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นแล้วมีความสามารถทางเหตุผลได้อย่างทันที หากแต่มนุษย์ต้องได้รับการเลี้ยงดูอบรมด้วยจารีต ราชู ศาตราวุธ (2547, น. 138-170) อธิบายไว้ว่า “มนุษย์ในทัศนะของขงจื๊อมิใช่ปัจเจกชนที่เดียวดายและยังความรู้สึกของตนไว้ภายใต้ร่างกายของตนเองเท่านั้น

หากแต่มนุษย์คือภาวะสัมพันธ์ในชุมชนที่สามารถรับรู้ร่วมทุกข์กับผู้อื่นได้ ขงจื๊อมองว่าความโศกเศร้าคือ ศักยภาพที่แฝงอยู่ในตัวของมนุษย์อยู่แล้ว อารมณ์โศกเศร้าของมนุษย์เพียงถูกปลุกให้ตื่นด้วยชนบจาริตทั้งในเชิงสัญลักษณ์และหน้าที่ของบิดามารดาที่มีต่อลูกด้วยความเอื้ออาทรเท่านั้น” จริ่งอยู่ขงจื๊อได้แยกอารมณ์กับเหตุผลออกจากกันในการอธิบายคุณค่าทางจริยธรรม แต่เราจะเห็นว่าสำหรับขงจื๊อแล้วอารมณ์ที่ดำรงอยู่ในฐานะของศีลธรรมนั้นเป็นรูปสัญลักษณ์ที่ถูกก่อตัวขึ้นภายหลังจากจาริต ซึ่งจาริตเป็นเสมือนการปลุกให้ตื่นในสภาวะศักยภาพที่มีอยู่ในมนุษย์ให้ศักยภาพนั้นปรากฏขึ้น ดังนั้นจึงไม่ถูกต้องนักที่จะกล่าวว่าขงจื๊อประเมินคุณค่าทางศีลธรรมของมนุษย์ผ่านอารมณ์ความรู้สึกโดยละเอียดเหตุผล เพราะที่จริงแล้วขงจื๊อนั้นย้ำว่ามนุษย์ควรพิจารณาไตร่ตรองปรับปรุงแบบของจาริตให้เหมาะสมเพื่อพัฒนาขัดเกลิตตนเองไปสู่ความมีมนุษยธรรม ดังนั้นก่อนที่จะนำจาริตมาใช้ขัดเกลิตมนุษย์นั้นมนุษย์ต้องเป็นผู้มีความรู้ตามที่ขงจื๊อเสนอเอาไว้เสียก่อน และรู้จักปรับความรู้นั้นด้วย ในแง่นี้อารมณ์ความรู้สึกที่ขงจื๊อฝากให้เราแสดงออกให้เหมาะสมกับสถานการณ์ โดยเฉพาะความโศกเศร้าเสียใจนั้น จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากจาริต และจาริตก็พัฒนามาจากความรู้ที่ถูกปรับให้เหมาะสมแล้ว ซึ่งก็จะนำไปสู่การพัฒนามนุษย์สู่ *เหริน* ต่อไป ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือข้อวิพากษ์ที่ว่าปรัชญาของขงจื๊อมีความบกพร่องในเรื่องของการไม่แยกระหว่างอารมณ์ความรู้สึกออกจากเหตุผลเชิงศีลธรรม นั้นผู้เขียนเห็นว่าอาจวิพากษ์เรื่องดังกล่าวได้บนฐานของปรัชญาตะวันตก แต่ทว่าหากมองไปที่พื้นฐานทางจริยศาสตร์ของขงจื๊อเป็นสำคัญแล้วจะพบว่าปรัชญาของขงจื๊อได้จัดวางอารมณ์ความรู้สึกกับคุณค่าทางศีลธรรมไว้อย่างชัดเจน ผ่านการอธิบายเรื่องจาริตกับมนุษยธรรม เพราะมนุษยธรรมมิใช่การบังคับให้แสดงออกแต่เป็นการแสดงออกโดยจาริตนั่นเอง ดังนั้นการนำเอาจริยศาสตร์แบบตะวันตกมามองผ่านจริยศาสตร์ของขงจื๊อย่อมเป็นเรื่องที่มีข้อจำกัดอย่างมาก นอกจากขงจื๊อจะอธิบายมนุษยธรรมที่เชื่อมร้อยคนในสังคมด้วยกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับสร้างความสัมพันธ์ผ่านจาริตภายในครอบครัวแล้วนั้น ขงจื๊อได้ขยายออกไปสู่สังคมด้วย และในแง่ *เหริน* ของขงจื๊อจึงมิได้จำกัดขอบเขตเพียงอยู่แต่ในความสัมพันธ์ระดับปฐมภูมิเท่านั้น หากแต่ขยายออกไปสู่ระดับสังคมหรือเรียกว่าเป็นการก่อตัวขึ้นของระบบปรัชญาสังคมของขงจื๊อเอง ต่อไปจะพิจารณาปรัชญาสังคมของขงจื๊อเพื่อชี้ให้เห็นว่ามโนทัศน์ทางสังคมของขงจื๊อวางอยู่บนรากฐานทางความคิดของจริยศาสตร์ของขงจื๊ออย่างไร

ปรัชญาของขงจื๊อสะท้อนมุมมองทางสังคมอย่างไร

1) *หลี่* กับภาพสะท้อนมุมมองทางสังคม

จากที่ได้อภิปรายมาแล้วเกี่ยวกับ *หลี่* และ *เหริน* ของขงจื๊อ เราจะเห็นได้ว่าทั้งสองอย่างมีความสัมพันธ์กัน อาจกล่าวได้ว่า *หลี่* คือสิ่งที่ทำให้ *เหริน* ปรากฏชัดแจ้งขึ้นก็ได้ ซึ่งสำหรับขงจื๊อแล้วการทำ *เหริน* ให้ปรากฏนั้นมีได้เป็นเพียงสิ่งที่จำกัดอยู่ภายในมนุษย์ในฐานะปัจเจกเพียงผู้เดียวเท่านั้น มนุษย์ต้องสร้างมนุษยธรรมผ่านการสร้างความสัมพันธ์ทางศีลธรรมต่อผู้อื่นด้วย ข้อนี้แสดงให้เห็นถึงการขยายขอบเขตการอธิบายปรัชญาของขงจื๊อมาสู่ปรัชญาสังคม กระนั้นก็ดีนักวิชาการส่วนใหญ่ตีความว่าปรัชญาของขงจื๊อปฏิเสธสิทธิในการเลือกเชิงศีลธรรมของการใช้ชีวิตของปัจเจกบุคคล ในทางกลับกันปรัชญาของขงจื๊อก็มิได้ปฏิเสธสิทธิในการเลือก แต่การเลือกวางอยู่บนฐานของการสร้างปฏิสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ การเลือกในปรัชญาของขงจื๊อจึงมิใช่ระดับปัจเจก แต่เป็นระดับสังคมที่พิจารณาว่าอะไรคือสิ่งที่ “ควร” เลือกกระทำ อะไรคือสิ่งที่ “ไม่ควร” เลือกกระทำ การเลือกดังกล่าวนี้อถือว่าเป็นจริยธรรมในระดับสังคม

นอกจากนี้ยังเห็นได้ว่าในปรัชญาของขงจื๊อ ได้พัฒนาแนวคิดพื้นฐานว่าด้วย *หลี่* กับ *เหริน* ให้เข้าไปสู่ปรัชญาสังคม โดยขงจื๊อเริ่มต้นจากจาริตพื้นฐานว่าด้วยความกตัญญู อันแสดงถึงความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ทว่าความสัมพันธ์ภายในครอบครัวไม่ได้เชื่อมโยงมาจากความกตัญญูเพียงอย่างเดียว แต่มันยังแผ่ผิงไปด้วย

ลักษณะของการต่างตอบแทนภายในนั้นด้วย ขงจื๊อเห็นว่าจารีตในข้อนี้เป็นพื้นฐานของสังคมการเมือง กล่าวคือ จารีตข้อนี้นอกจากจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในระดับครอบครัวมันยังจะนำไปสู่การก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของ มนุษย์ในระดับสังคมด้วย กระนั้นก็ดีขงจื๊อมิได้หมายความว่าหน้าที่ของบุตรต่อบิดามารดาจะกลมกลืนกับ หน้าที่ต่อรัฐเสมอไป ในหลุนอวี่ 13:18 มีบันทึกเอาไว้ว่า เชอกงกล่าวโอ้อวดขงจื๊อว่าในรัฐของตนมีพลเมืองที่ ซื่อสัตย์ เมื่อบิดาขโมยแกะ บุตรจะไปเป็นพยานในศาล ขงจื๊อได้ยืนยันดังนั้นตอบกลับว่า “ในแคว้นของข้า คนตรง จะต่างออกไป บิดาจะซ่อนความผิดของบุตร บุตรจะซ่อนความผิดของบิดา ความตรงดำรงอยู่ ณ ใจกลาง พฤติกรรมเหล่านี้แล้ว” สุวรรณ สถาอานันท์ (2556, น. 88) อธิบายว่า “คำตอบของขงจื๊อในที่นี้คงมิใช่การให้อภัยหรือสนับสนุนการขโมย และมีใช่การเชิดชูคุณธรรมแห่งการปกปิดความผิดระหว่างบิดา-บุตร แต่น่าจะเป็นข้อพิจารณาว่ารากฐานแห่งระเบียบสังคมมิใช่อะไรที่กฎหมายหรืออำนาจรัฐเป็นใหญ่ แต่อยู่ที่ความสัมพันธ์ที่ “ซื่อสัตย์” ระหว่างบิดา-บุตร ซึ่งเป็นการสืบต่อชีวิตทางสายเลือดและพันธะระหว่างวัย และเป็นข้อผูกพันชั่วอายุคนซึ่งย่อมสืบเนื่องมาจากอดีต ปัจจุบันสู่อนาคตของระเบียบสังคมด้วย หากความสัมพันธ์ตรงนี้ขาดสะบั้นลง อาจไม่มีสังคมมนุษย์เหลือไว้ให้อำนาจรัฐจัดการควบคุมตามกฎหมาย” ดังนั้นแล้วเราจะเห็นว่าความสัมพันธ์ในระดับครอบครัวเป็นรากฐานทางปรัชญาสังคมของขงจื๊อ และขงจื๊อได้ชี้ว่าความสัมพันธ์ในระดับครอบครัว ภายใต้ความกตัญญูเช่นนี้คือรากฐานของการปกครอง ในหลุนอวี่ 2:21 มีคนถามขงจื๊อว่า เหตุใดจึงไม่รับราชการ ขงจื๊อกล่าวตอบว่า หากมีความกตัญญูก็เท่ากับมีส่วนร่วมในการปกครองแล้ว กล่าวคือสำหรับขงจื๊อแล้วหากรากฐานในระดับครอบครัวซึ่งเป็นการปฏิบัติตามจารีตเพื่อแสดงถึงความมีมนุษยธรรมแล้ว ผลที่ตามมาคือในระดับสังคมก็จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมได้ เมื่อทุกคนตระหนักรู้ในหน้าที่ตามจารีตแล้ว ไชร์ สังคมก็จะถูกจัดระเบียบไปในตัวมันเอง กฎหมายจึงไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นสำหรับขงจื๊อ

ทว่าสังคมร่วมสมัยของขงจื๊อเป็นสังคมซึ่งอยู่ภายใต้บรรยากาศแห่งความวุ่นวายทางสังคมการเมือง มนุษย์อยู่ห่างไกลจากความมีมนุษยธรรม ดังนั้นขงจื๊อจึงได้หยิบยกเอาจารีตหรือ หลี่ มาเป็นกรอบในการขัดเกลาดัดแต่งมนุษย์ให้เข้าใกล้กับแก่นของความเป็นมนุษย์หรือ เหวิน ให้มากยิ่งขึ้น ขงจื๊อให้เหตุผลว่าหากมนุษย์ ตกอยู่ภายใต้ภาวะแห่งความไร้อารยธรรมที่ขาดความเห็นอกเห็นใจ ขาดความเอื้ออาทรต่อกันแล้ว สังคมก็ไม้อาจจะเข้มแข็งได้ และการใช้กฎหมายก็มิได้นำไปสู่ทางออกที่ดี ดังนั้นมนุษย์ต้องยอมที่จะได้รับการขัดเกล่าฝึกฝนเป็นสำคัญ นี่คือข้อจำกัดของการนำเอากฎหมายมาใช้ กฎหมายสำหรับขงจื๊อเป็นเพียงเครื่องมือ (Instrument) ในการปกครองเพื่อควบคุมประชาชนเท่านั้น กฎหมายมิได้มีหน้าที่ขัดเกลามนุษย์ให้สมบูรณ์พร้อมแต่อย่างใด กฎหมายมิได้มีความมุ่งหมายที่จะเข้าไปเป็นส่วนในการสร้างความละเอียดละออแห่งจิตใจ และการกระทำของมนุษย์ได้ (Hansen, 2000, น. 64-65) ดังปรากฏในหลุนอวี่ว่า

“1. ขงจื๊อกล่าวว่า “หากประชาชนถูกปกครองด้วยกฎหมายและการลงโทษ พวกเขาจะหลีกเลี่ยงการลงโทษและปราศจากความละอาย”

2. หากประชาชนถูกปกครองด้วยคุณธรรมและจารีต พวกเขาจะมีความละอายและเป็นคนดีด้วย” (หลุนอวี่ 2:3)

จะเห็นว่าสำหรับขงจื๊อแล้วเขาเชื่อว่า กฎหมายเป็นเพียงมาตรการที่ไม่ได้ก่อให้เกิดการขัดปัญหาอย่างยั่งยืน ในทางกลับกันมันเป็นเพียงเครื่องมือสร้างความหวาดกลัวให้กับผู้คนในสังคมเท่านั้น ซึ่งท้ายที่สุดเขาก็เลือกที่จะหลีกเลี่ยงกฎหมายที่จะลงโทษเหล่านั้นด้วยความกลัว ดังนั้นสำหรับขงจื๊อแล้วกฎหมายจึงไม่ได้มีลักษณะเช่นเดียวกับที่นักปรัชญาสายเสรีนิยมฝ่ายสิทธิตามธรรมชาติเสนอ เพราะกฎหมายในฝ่ายสิทธิตามธรรมชาติ เช่น ฮ็อบบส์ และรูสโซเสนอนั้น มองว่ากฎหมายก่อให้เกิดสังคมการเมืองขึ้น และยังเป็นสถาบันทางสังคมที่ทำให้คนอยู่ในสังคมด้วยกันอย่างสันติสุข จริงอยู่นักปรัชญาการเมืองทั้งโลกเห็นพ้องต้องกันว่ากฎหมายเป็นเพียงเครื่องมือ ซึ่งก็รวมถึงขงจื๊อด้วย แต่ข้อแตกต่างประการสำคัญอยู่ที่ว่าขงจื๊อไม่ได้ให้

ความสำคัญกับเครื่องมือดังกล่าว ในขณะที่นักปรัชญาในฝ่ายเสรีนิยมให้ความสำคัญกับกฎหมาย แนวคิดดังกล่าวของขงจื้อสะท้อนบริบททางสังคมที่เรียกร้องให้ใช้กฎหมายเรื่องโทษประหารชีวิตได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ในสังคมที่เรียกร้องให้มีโทษประหารชีวิตนั้น ต่างก็มองว่ากฎหมายสามารถที่จะขัดเกลามนุษย์ให้เป็นคนดีได้ เพราะกฎหมายเรื่องโทษประหารก่อให้เกิดความเกรงกลัวต่อบทลงโทษที่จะเกิดขึ้นต่อการกระทำหนึ่ง ๆ กระนั้นก็ดีแม้ว่ามีกฎหมายที่บัญญัติโทษประหารไว้อย่างชัดเจน แต่ปัญหาอาชญากรรมก็ได้ลดลงเลย ข้อนี้ชี้ให้เห็นว่ากฎหมายมิได้มีความสำคัญที่จะขัดเกลามนุษย์ได้ ทั้งนี้เราต้องไม่ลืมไปว่าแม้จะไม่มีโทษประหารแต่เราต้องมีกฎหมายอื่นๆ รองรับบทบัญญัติของการลงโทษอยู่ดี ทว่าสำหรับขงจื้อเขาเชื่อว่าเมื่อกล่าวถึงกฎหมายอย่างไรแล้วมันก็ไม่สามารถใช้ขัดเกลาก่อให้เกิดการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนได้ เขาจึงปฏิเสธที่จะให้มีกฎหมายใดๆ การปฏิเสธโทษประหารของขงจื้อแม้จะเป็นจุดตัดระหว่างปรัชญาเสรีนิยมที่มองว่า สิทธิ และเสรีภาพในความเป็นมนุษย์คือสิ่งสำคัญก็ตาม แต่แนวคิดของขงจื้อกับนักปรัชญาเสรีนิยมวางอยู่บนฐานคิดคนละอย่างกัน กล่าวคือขงจื้อปฏิเสธเพราะไม่เห็นคุณค่าของกฎหมายที่จะแก้ปัญหาสังคมได้ ในขณะที่นักปรัชญาสายเสรีนิยมปฏิเสธโทษประหารเพราะให้ความสำคัญกับสิทธิในการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ และนักปรัชญาสายเสรีนิยมก็เสนอให้มีการลงโทษในรูปแบบอื่นแทน แต่ขงจื้อไม่เสนอให้มีการลงโทษด้วยบัญญัติทางกฎหมาย และนี่เองอาจทำให้ปรัชญาของขงจื้อมีความไม่ชัดเจน คำถามคือขงจื้อให้เหตุผลอย่างไรรองรับข้อเสนอการปฏิเสธกฎหมาย?

จากหลุนอวี่ 2:3 ขงจื้อเน้นว่าเมื่อกฎหมายใช้ไม่ได้ สิ่งที่จะช่วยขัดเกลและเป็นพื้นฐานของสังคมได้ก็คงไม่ใช่เงินไดนอกเสียจากสิ่งที่เรียกว่าจารีตหรือ 礼 (หลี่) ทั้งนี้ก็เพราะว่าขงจื้อพูดถึงเรื่องการเมืองโดยมีแกนกลางอยู่ที่จารีตซึ่งมีความหมายเฉพาะ ในขณะที่เสรีนิยมของตะวันตกให้ความสำคัญอยู่ที่เรื่องรัฐ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับรัฐ นักวิชาการจีนสองคนคือ เดวิด ฮอลล์ และโรเจอร์ เอ็มส์ ชี้ว่า จารีตคือการเล่นบทบาททางสังคมและแบบประเพณีทางสังคม ผ่านรูปแบบความสัมพันธ์ที่ได้รับการกำหนดไว้ในบางลักษณะ การปฏิบัติตามจารีตในแง่หนึ่งคือการหลอมรวมตนเองเข้าไปเป็นส่วนเดียวกับสังคม ดังนั้นผู้ร่วมในจารีตถูกหล่อหลอมขัดเกลโดยจารีตนั่นเอง ในขณะที่เดียวกันการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการจารีตนั้นก็ทำให้เกิดผลบางอย่างต่อลักษณะของแบบประเพณีนั้นด้วย (Hall, & Ames, 1998, pp. 270-271) ในแง่ความสัมพันธ์ระหว่าง “จารีต” กับสมาชิกของสังคมในทัศนะของขงจื้อจึงเป็นไปในลักษณะอันมีพลวัตร ไม่ใช่เป็นการปฏิบัติตามแบบแผนพฤติกรรมอย่างตายตัว “จารีต” มีมิติของการสร้างสรรค์อยู่ กล่าวคือมีลักษณะของการปลูกเร้าและส่งเสริมให้กระทำมากกว่าการเป็นข้อห้าม “จารีต” จะมีความหมายได้ก็ต่อเมื่อมีผู้กระทำซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายมีลักษณะเฉพาะในแต่ละสถานภาพบุคคล ในแง่ “จารีต” อำนวยความสะดวกให้แก่ความแตกต่างเหล่านั้น ดังนั้นจารีตจึงเป็นที่บำรุงเลี้ยงความสำคัญในเชิงวัฒนธรรมของแต่ละบุคคลให้เป็นตัวตนออกมา (พุดวิทย์ บุณนาค, 2547, น. 173) แล้วมนุษย์ต่างก็สร้างความสัมพันธ์อันดีผ่านจารีตนี้ ซึ่งเป็นการแสวงหาความสอดคล้องกลมกลืนระหว่างบุคคล มากกว่าที่จะเป็นการทำให้ผู้อื่นเห็นพ้องตามด้วย รวมถึงการมองปัญหาจากทุกฝ่ายอย่างไม่ยึดเอาทัศนะของตนเป็นศูนย์กลาง ในเมื่อ “จารีต” ช่วยสร้างความเป็นตัวตนและความสำคัญของบุคคลขึ้นอย่างประสานกลมกลืน สังคมที่สมบูรณ์ตามคำอธิบายนี้จึงสามารถที่จะมีการจัดระเบียบของตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพากฎหมายที่มีการกำหนดบทลงโทษ (Hall, & Ames, 1998, น. 272) นั่นหมายความว่าความสัมพันธ์ของสมาชิกแต่ละคนของสังคมแห่งจารีตดังกล่าวไม่ใช่ความสัมพันธ์ในเชิง “อำนาจ” ที่ทำให้เกิดความตึงเครียดระหว่างหน่วยต่างๆ ของสังคม หากแต่เป็นความสัมพันธ์ในเชิง “พลังสร้างสรรค์” กล่าวคือการขัดเกลากันซึ่งกันและกันเท่านั้น

จากการพิจารณาการอ้างเหตุผลในปรัชญาของขงจื้อข้างต้น เราอาจจะพิจารณาในทางสังคมได้ว่า ถ้าขงจื้อให้ความสำคัญกับสิ่งที่สามารถขัดเกลามนุษย์ได้หรือก็คือจารีตนั้น เท่ากับว่าขงจื้อมองว่าจารีตสามารถ

ควบคุมสังคมทั้งหมดได้ อย่างไรก็ตามข้ออ้างนี้ผู้เขียนไม่เห็นด้วย เพราะจารีตของสังคมไม่ได้เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงผู้คนเข้าหากันอย่างที่ขงจื๊อกล่าวเสมอไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทยที่จารีตมีลักษณะเป็นขตินิยมทางวัฒนธรรม ที่ผูกโยงกับพุทธศาสนาแห่งรัฐเป็นสำคัญ ซึ่งการนำเอาศีลธรรมทางพุทธศาสนามาวางรากฐานให้กับสังคมไทยนั้น ถูกปลูกฝังมาเป็นเวลาอย่างยาวนานเสมือนหนึ่งว่าพุทธศาสนาคือระบบจารีตที่ดีงามที่สุด แต่ทว่าภายใต้รัฐสมัยใหม่ การวางรากฐานทางสังคมบนพื้นฐานจารีตแบบที่รัฐต้องการผ่านพุทธศาสนากลับเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมเท่าใดนัก เพราะพื้นที่ทางสังคมมิได้จำกัดเฉพาะศาสนาใดศาสนาหนึ่ง หากแต่จารีตที่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ทางประเพณีต้องมีหลากหลายตามศาสนาและความเชื่อนั้นๆ ด้วย ดังนั้นแล้วกรอบคิดทางสังคมเรื่องการปฏิเสธกฎหมายแล้วเสนอให้ใช้จารีตแทนของขงจื๊อจึงไม่อาจนำมาใช้ได้ในสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายได้อย่างสังคมไทย

กระนั้นก็ดี อีกแง่หนึ่งหากเราตีความคำว่า *หลี่* หรือจารีตของขงจื๊อให้กว้างขึ้น กล่าวคือนิยามของจารีตที่ควรจะเป็นนั้น มิได้จำกัดอยู่เฉพาะกับประเพณีที่ผูกติดกับความเชื่อ หากแต่ *หลี่* เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตทางสังคมที่ทุกคนเข้าใจร่วมกัน เป็นบรรทัดฐานที่กำหนดให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติอย่างเข้มงวด โดยคนในสังคมนั้นถือว่าแบบแผนการปฏิบัติดังกล่าวเป็นสิ่งดีสั่งงาม ผู้ละเมิดเป็นคนผิดคนชั่ว เป็นต้น จารีตประเพณีจึงมีลักษณะเป็นข้อห้าม (มานิตย์ จุมปา, 2548, น. 5) จารีตนั้นวิวัฒนามาจากศีลธรรม ซึ่งศีลธรรมมีอยู่ในทุกสังคมมาแต่โบราณกาล และเป็นกฎเกณฑ์ควบคุมความประพฤติอย่างเดียวกับกฎหมายเช่นกัน แต่ก็มีความแตกต่างกับกฎหมายในหลาย ๆ ด้าน เช่น ศีลธรรมมีวัตถุประสงค์มุ่งเอาความสมบูรณ์ของจิตใจ เน้นมโนสำนึกเป็นหลัก ส่วนกฎหมายนั้นเน้นรักษาความสงบของส่วนรวมเป็นหลักผ่านข้อกำหนดกฎเกณฑ์ที่ค่อนข้างชัดเจน ซึ่งบางทีก็ไม่เกี่ยวข้องกับมโนสำนึก เช่น การคิดฟ้องร้องผู้อื่นอยู่ในใจ กฎหมายไม่ถือว่าผิด แต่ทางศีลธรรมถือว่าผิดเป็นความชั่ว อย่างไรก็ตาม ศีลธรรมกับกฎหมายนั้นก็มีความสัมพันธ์กันในฐานะที่เป็นวิวัฒนาการแห่งกัน (มานิตย์ จุมปา, 2548, น. 17) ดังนั้น ในแง่นี้จารีตจึงเป็นกรอบของศีลธรรมที่กำกับการกระทำของมนุษย์ หากนิยามจารีตเช่นนี้ เราสามารถที่จะนำเอาจารีตมาเป็นกรอบการมองสังคมอีกอย่างหนึ่งที่น่าสนใจ กล่าวคือจารีตมิใช่เฉพาะจารีตที่แฝงฝังอยู่ในพิธีกรรม ความเชื่อ และวัฒนธรรมเท่านั้น แต่จารีตต้องกินความไปถึงจารีตหรือศีลธรรมที่หลายคนยอมรับร่วมกัน กล่าวคือจารีตนั้นต้องสอดคล้องกับข้อปฏิบัติร่วมกันของสังคมด้วย เช่น ข้อปฏิบัติทางศีลธรรมในสังคมประชาธิปไตย ก็มีจารีตในวิถีของประชาธิปไตยอยู่เช่นกัน

กล่าวได้ว่าในปรัชญาของขงจื๊อ จารีตจึงทำหน้าที่สมบูรณ์ในตัวเอง กล่าวคือจารีตเป็นกฎแห่งศีลธรรมที่มนุษย์ทุกคนรับรู้ร่วมกันที่สามารถนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่ามนุษยธรรมหรือ*เหวิน*ได้ เราจะเห็นว่าท้ายที่สุดแล้วหากจารีตหรือ*หลี่*ได้ทำหน้าที่ขัดเกลามนุษย์ผ่านวัฒนธรรมอันดีงามของสังคม มนุษย์ก็จะสามารถเข้าสู่ความเป็นมนุษย์อันสมบูรณ์ในโลกนี้ได้ อาจมีผู้วิจารณ์ว่าการนำจารีตของขงจื๊อมาใช้ อาจทำให้สังคมไม่พัฒนาก้าวหน้าไปได้ เพราะติดกรอบของจารีตดั้งเดิม อย่างไรก็ตามผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับข้อโต้แย้งนี้เท่าใดนัก เพราะจารีตแบบขงจื๊อมิใช่จารีตที่ทุกคนต้องทำตามๆ กันมาและทำเหมือนกันกับที่บรรพบุรุษเคยทำมาก่อนแล้ว หากแต่จารีตของขงจื๊อคือวัฒนธรรมของสังคมที่ต้องปรับให้เข้ากับความสัมพันธ์มากที่สุด ขงจื๊อจึงเน้นย้ำว่าจารีตจะต้องผ่านการขบคิดและปรับเปลี่ยนเรียนรู้อยู่เสมอ หากเชื่อและทำตามโดยขาดการไตร่ตรองก็มีถือว่าเป็นจารีตที่ดี นอกจากนี้จารีตของขงจื๊อยังเป็นการเชื่อมโยงระหว่างเหตุผลกับอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี ผู้เขียนเห็นว่าในปรัชญาของขงจื๊อ มนุษย์เรามีอาจแยกขาดจากกันได้อย่างชัดเจนระหว่างเหตุผลกับอารมณ์ความรู้สึก ทั้งนี้ก็เพราะว่ามนุษย์มิได้เป็นเพียงวัตถุนับถือจิตสำนึกแต่มนุษย์มีเหตุผลที่ถูกกำกับไว้ด้วยจารีตที่งดงามต่างหาก เหตุผลสำคัญดังกล่าวจึงทำให้ขงจื๊อเชื่อว่ากฎหมายไม่สำคัญเท่ากับจารีตนั่นเอง

2) เหริน กับภาพสะท้อนมุมมองทางสังคม

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า เहरิน หรือมนุษยธรรมในปรัชญาของขงจื๊อนั้นสื่อถึงภาวะความสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ การที่ เहरิน ในภาษาจีนสื่อถึงภาวะระหว่างมนุษย์นั้นมาจากคำว่า คน (人) กับคำว่า ความสัมพันธ์, ระหว่าง (—) เมื่อรวมกันแล้วเป็นคำว่า เहरิน (仁) ซึ่งก็คือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ (สุวรรณ สภาอานันท์, 2562, น. 102) เมื่อกล่าวถึง เहरิน หรือมนุษยธรรมนั้นเราไม่สามารถแยกขาดจาก หลี่ หรือจารีตได้เพราะทั้งสองอย่างนี้ต่างก็สนับสนุนซึ่งกันและกัน ทว่าหากจะกล่าวลงมาในมุมมองที่แคบลงเฉพาะ เहरิน หรือมนุษยธรรมนั้น ก็จะต้องเริ่มจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในฐานะของปัจเจกแล้วจึงขยายไปสู่ในระดับสังคมต่อไป

เหริน หมายถึงความเมตตากรุณา เป็นคำที่ใช้อยู่แล้วโดยทั่วไปในสมัยขงจื๊อ เป็นคุณธรรมเฉพาะระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง แต่ขงจื๊อได้ปรับเปลี่ยนความหมายใหม่ให้เป็นคุณธรรมพื้นฐานครอบคลุมถึงคุณธรรมทั้งหมดที่แสดงความรักความอาทรต่อความเป็นอยู่ของผู้อื่นทั้งในครอบครัวและชุมชน เป็นความรักความอาทรต่อบุคคลเหล่านี้ในฐานะที่เป็นมนุษย์ เहरิน จึงแปลเป็นไทยได้ว่า “มนุษยธรรม” ในบางครั้งเหรินก็มีความหมายเฉพาะ คือ เป็นอารมณ์รักและความอาทรที่มีต่อพ่อแม่ พี่น้อง หรือเพื่อน เป็นต้น (ศิริญา อรุณขจรศักดิ์, 2554, ออนไลน์) การมี เहरิน คือการรักในมนุษย์ ซึ่งการรักในมนุษย์นี้เป็นเครื่องแสดงความเมตตาอาทรระหว่างมนุษย์ ซึ่งในที่สุดแล้วพัฒนามาจากความผูกพันสนิทซึ่งระหว่างบิดามารดากับบุตรหลานเป็นเบื้องต้น ตั้งแต่ชีวิตในวัยเยาว์ ในหลุนอื๋อมีบทสนทนาหลายตอนที่แสดงความสัมพันธ์อันอาทรห่วงใยระหว่างบิดามารดา และบุตร ซึ่งเชื่อมโยงกับความกตัญญู และในที่สุดความกตัญญูนั้นเองก็เป็นรากฐานแห่งมนุษยธรรม (สุวรรณ สภาอานันท์, 2562, น. 109) ในหลุนอื๋อตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า

“ในขณะที่ผ่านฉีกกำลังขับรถม้าให้อาจารย์ อาจารย์เล่าให้ฟังว่า “เมื่อก่อนเราเรื่องความกตัญญู เราก็ตอบว่า อย่าขัดขึ้น” (หลุนอื๋อ 2:5:2)

ผ่านฉีกถามว่า “ที่กล่าวเช่นนั้นอาจารย์หมายความว่าอย่างไร” อาจารย์ตอบว่า “เมื่อบิดามารดายังมีชีวิตอยู่ก็รับใช้ท่านตามขนบจารีต เมื่อท่านสิ้นแล้วก็ทำพิธีตามธรรมเนียมและฝังศพให้ด้วยประเพณี” (หลุนอื๋อ 2:5:3)

กระนั้นก็ตามในหลุนอื๋ออีกบทหนึ่งขงจื๊อเน้นย้ำไว้ว่า

“จื่อโย่วถามถึงความกตัญญู อาจารย์ตอบว่า “สมัยนี้ความกตัญญูหมายถึงการเลี้ยงดูบิดามารดา แต่เราก็เลี้ยงดูม้าและสุนัขด้วยมิใช่หรือ ถ้าขาดความเคารพแล้ว จะมีอะไรเพื่อแยกแยะการเลี้ยงดูแบบหนึ่งออกจากอีกแบบหนึ่งเล่า” (หลุนอื๋อ 2:7)

จากหลุนอื๋อที่ผู้เขียนได้ยกมาข้างต้นจะเห็นว่าขงจื๊อได้อธิบายถึงความกตัญญูไว้ค่อนข้างชัดเจนในนิยามของเขา โดยเริ่มจากความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวที่นำไปสู่การก่อเกิดความกตัญญู ในเบื้องต้นขงจื๊อได้ชี้ให้เห็นว่า ความกตัญญูก็คือการรู้จักตอบแทน เลี้ยงดู บุพการีในตอนที่ยังมีชีวิตอยู่ และกระทำตามจารีตพิธีกรรมเมื่อท่านได้เสียชีวิตไป เราอาจจะอธิบายปรัชญาของขงจื๊อได้ว่า ขงจื๊อชี้ว่าการเลี้ยงดู รับผิดชอบ คือการแสดงถึงความกตัญญู ทว่าขงจื๊อยังได้เน้นย้ำอีกคร่าวๆ ลำพังเพียงแค่การเลี้ยงดูคนมิใช่การแสดงออกถึงความกตัญญู เพราะเราก็เลี้ยงสัตว์อื่นด้วยเช่นกัน การเลี้ยงดูจึงมีอาจบอกได้ว่ากตัญญูหรือไม่ เช่น นาย A เลี้ยงดูแม่เพราะเห็นว่าคนส่วนใหญ่มักทำมาเป็นประเพณีเลยต้องทำ แต่ไม่ได้เห็นว่าการเลี้ยงดูเป็นสิ่งที่ควรทำและมีคุณค่าในตัวเอง ส่วนนาย B เห็นว่าการเลี้ยงดูพ่อแม่เป็นสิ่งที่ควรทำโดยไม่ต้องมีการบอกว่าจะต้องทำ แต่เราควรทำเพราะเรารู้ว่ามีคุณค่าในตัวเอง และมันเกิดจากจิตสำนึกที่มนุษย์ตระหนักรู้เองว่าการเลี้ยงดูต้องเกิดขึ้นกับพ่อแม่ที่เคยเลี้ยงดูเรามาก่อน อันแสดงถึงการต่างตอบแทนที่ต่างฝ่ายต่างมิได้บังคับ ทว่าในความ

เป็นจริงการเลี้ยงดูพ่อแม่ที่เราเข้าใจในความหมายใดกันแน่ ต่อคำถามนี้เราอาจพิจารณาได้จากสภาวะการณ์ทางสังคมที่ปรากฏขึ้น โดยเฉพาะในสังคมชนชั้นอย่างสังคมไทยที่ต่างพากันประณามหยามเหยียดบุคคลที่ไม่มีเวลาดูแลใส่ใจพ่อแม่ ว่าเป็นคนไม่มีความกตัญญู ดังนั้นความกตัญญูแบบไทยจึงเป็นความกตัญญูแบบ A คือ กตัญญูเพียงเพราะคนส่วนใหญ่กระทำตามกันมาเลยต้องทำสืบต่อกันมา เพราะถ้าไม่ทำแล้วก็จะถูกประณามว่าเป็นคนอกตัญญู นั่นหมายความว่าเรามีได้เข้าใจว่าความกตัญญูเกิดขึ้นจากเบี่ยงลัดของความกตัญญูในตัวเองจริงๆ หากแต่กระทำตามเพราะคนส่วนใหญ่กระทำเท่านั้น ถ้าเป็นเช่นนั้นความกตัญญูที่เกิดจากการเลี้ยงดูพ่อแม่ตามประเพณีก็คงมีต่างไปจากการเลี้ยงมาและสุนัข ซึ่งก็ดูเหมือนว่าความเข้าใจเช่นนี้ปรากฏขึ้นในสังคมปัจจุบัน ที่มักจะแสดงถึงความกตัญญูผ่านการเลี้ยงดูที่ไม่ได้เข้าใจว่ามันมีคุณค่าอะไรที่แยกแยะว่ามนุษย์ควรมีในฐานะมันเป็นมนุษยธรรม

ด้วยเหตุนี้ขงจื๊อจึงชี้ให้เห็นว่าลำพังกฎเกณฑ์ข้างต้นนั้นมิอาจบอกได้ว่าอะไรคือความกตัญญู หากการกระทำนั้นมิได้กระทำไปเพราะ “ความเคารพ” ซึ่งความเคารพในแบบของขงจื๊อมิได้จำกัดอยู่กับผู้ที่มีฐานะเป็นผู้ปกครองเป็นผู้ยิ่งใหญ่และผู้ควรเคารพเพียงฝ่ายเดียว แต่ในปรัชญาของขงจื๊อ ต่างฝ่ายต่างต้องแสดงออกถึงความรู้สึกเคารพกันและกัน กระนั้นก็ดีความเคารพคงมิใช่ประเด็นเดียวของการมีมนุษยธรรมหรือ *เหริน* ได้ เพราะอันที่จริงแล้วมนุษยธรรมครอบคลุมการมีศีลธรรมอื่นๆ ด้วย เช่น ผู้ใหญ่ต้องเคารพผู้ใหญ่ และผู้ใหญ่ต้องอาทรผู้น้อยเป็นต้น ผู้เขียนเห็นว่านี่ก็คือการเคารพกันและกันปรัชญาของขงจื๊อและยังสอดคล้องกับ *เหริน* ในฐานะของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กล่าวได้ว่ามันโน้ตซ์ของ *เหริน* หรือมนุษยธรรมของขงจื๊อก็คือการให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งในที่นี้จะขอยกตัวอย่างที่ปรากฏในหลุนอี่ว่าด้วยความเคารพที่ผู้น้อยมีต่อผู้ใหญ่และผู้ใหญ่มีความห่วงหาอาทรและเคารพต่อผู้น้อย ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าใจความสำคัญของความเคารพในปรัชญาของขงจื๊อนั้นก็คือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย ดังปรากฏในหลุนอี่ว่า

อาจารย์กล่าวว่า “รับใช้บิดามารดา ทัดทานได้อย่างสุภาพ เมื่อเห็นว่าไม่ทำตาม ประสงค์ ยังคงความเคารพไว้ไม่ขัดขวาง หากเพียรต่อไป ไม่ปรินิพพาน” (หลุนอี่ 44:18)

หลุนอี่บทนี้ชี้ให้เห็นว่า หากบุตรไม่เห็นด้วยกับบิดามารดา บุตรสามารถที่จะโต้แย้งทัดทานได้ ซึ่งเป็นการบ่งชี้ว่าปรัชญาของขงจื๊อมิใช่การบอกว่าบุตรควรเป็นผู้ฟังโดยไม่ได้แย้ง แต่บุตรต้องโต้แย้งเมื่อไม่เห็นด้วย ทว่าการโต้แย้งทัดทานต้องกระทำอย่างสุภาพและมีความเคารพต่อบิดามารดา ซึ่งก็เป็นข้อบ่งชี้ว่าในระบบของขงจื๊อมนุษยธรรมที่สำคัญที่สุดคือมนุษยธรรมของการมีความสัมพันธ์ที่มีเสมอภาค ซึ่งก็เกิดจากการที่ไม่ทำลายซึ่งความเคารพต่อกันของมนุษย์ ถ้าบิดามารดาไม่สามารถกระทำตามสิ่งที่เราได้โต้แย้งหรือทัดทาน เราก็ควรโต้แย้งต่อไปแต่กระทำด้วยความสุภาพ ไม่ปรินิพพานกันต่ำ เพราะจะขาดซึ่งความเคารพอันเป็นบ่วงเชื่อมสายสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ภายในครอบครัว

จะเห็นได้ว่า คำกล่าวในวรรคต่างๆ ของขงจื๊อนี้ ล้วนแสดงความระมัดระวังอ่อนโยนในการแสดงออกซึ่งความเห็นที่แตกต่างระหว่างวัย หากจะพิจารณาในภาษาปัจจุบันคือ ขงจื๊อยอมรับ “สิทธิ” ของบุตรหลาน ที่จะเห็นต่างจากบิดามารดา แต่ในขณะเดียวกันวิธีแสดงออกซึ่งสิทธิดังกล่าวต้องไม่ก้าวร้าวรุนแรงจนถึงขั้นทำให้ความสัมพันธ์และพึงมี *หลี่* ในการแสดงออกซึ่งสิทธิที่จะเห็นต่างจากบิดามารดา การมีและการแสดงความเคารพต่อบิดามารดาในการมีความสัมพันธ์กับท่านนั้น เป็นหลักหมายแห่งความกตัญญูของมนุษย์ (สุวรรณาสถานอนันท์, 2562, น. 113) ในแง่ของความห่วงหาอาทรจากบิดามารดาที่มีต่อบุตรในปรัชญาของขงจื๊อนั้น มีบันทึกในหลุนอี่ไว้ว่า

อาจารย์กล่าวว่า “เมื่อบิดามารดายังมีชีวิตอยู่ ไม่เดินทางไกล ถ้าเดินทาง ต้องบอกหลักแหล่ง”

จะเห็นว่าบิดามารดานั้นมีความห่วงหาอาทรต่อบุตรเป็นอย่างยิ่ง นี่คือสิ่งที่เรียกว่า “ความรัก” อันเป็นสายสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่เป็นพื้นฐานของมนุษยธรรมตามที่ชนะของขงจื๊อ นอกจากนี้ยังอาจตีความได้ว่าเมื่อบิดามารดายังมีชีวิตอยู่นั้นเรายังต้องไม่เดินทางไกล ทั้งนี้ก็เพราะว่าจะได้รักษาความสัมพันธ์กันในครอบครัวให้เหนียวแน่น ผนวกกับความห่วงหาอาทรต่อบุตรเมื่อต้องเดินทางไกล จึงเป็นข้ออ้างต่อปรัชญาของขงจื๊อได้ว่าปรัชญาของขงจื๊อเน้นย้ำความสำคัญดังกล่าว กระนั้นก็ดีปรัชญาของขงจื๊อมักถูกตีความไปในทิศทางที่มองว่ามีลักษณะเป็นอนุรักษนิยม และมีลักษณะที่เอื้อต่อระบบชนชั้นในสังคม ซึ่งการมองในลักษณะดังกล่าวก็เป็นจริงอยู่บ้าง ทว่าในอีกแง่หนึ่งปรัชญาของขงจื๊อเชื่อว่าผู้น้อยก็ไม่ควรวางตัวนิ่งเฉยหากเห็นว่าผู้ใหญ่กระทำการไม่ถูกต้อง หน้าที่คือเราต้องทัดทานอย่างเคารพต่อสิ่งที่เราเห็นว่าไม่ถูกต้องเหมาะสม

หากเรายกเอากรณีของปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมาพิจารณา เราก็จะเห็นว่าลักษณะของความกตัญญูแบบไทยนั้น มักจะเชื่อมโยงอยู่กับระบบอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีอำนาจกับผู้อยู่ใต้อำนาจ ซึ่งสามารถอธิบายได้ด้วยความสัมพันธ์แบบศักดินาที่ผู้ถือครองที่ดินในอดีตมีอำนาจต่อรองต่อผู้เป็นทาส (วุฒิชัย ตันตระบัณฑิตย์, 2544, น. 35-36) หรือก็คือผู้มีอำนาจในฐานะชนชั้นปกครองมีอำนาจเหนือชนชั้นใต้ปกครอง ผ่านการถือครองปัจจัยการผลิตและอำนาจอื่นๆ ด้วยเหตุนี้ผู้อยู่อุปถัมภ์กับผู้ปกครองจึงมีสถานะเดียวกันคือผู้มีพระคุณ ประชาชนในฐานะผู้ได้รับการอุปถัมภ์จึงต้องตอบแทนคุณดังกล่าว ในลักษณะนี้จึงเรียกว่า “ความกตัญญู” ซึ่งการตอบแทนคุณภายใต้ระบบอุปถัมภ์นี้เป็นลักษณะของการตอบแทนเพื่อผลประโยชน์ของผู้ให้การอุปถัมภ์หรือชนชั้นปกครองนั่นเอง ด้วยเหตุนี้คำว่าความกตัญญูของไทยจึงมีลักษณะที่เป็นเครื่องมือในการบังคับต่อรองให้ผู้ที่ไม่มีโอกาสทำบุญคุณหรือสร้างบุญคุณก่อน ต้องมากระทำตามเงื่อนไขต่างๆ ของผู้สร้างบุญคุณขึ้นมาให้ จนกลายเป็นเรื่องที่ว่าผู้ถูกสร้างหรือถูกก่อบุญคุณขึ้นมา ก่อนจะต้องเป็นหนี้แล้วจะต้องหาโอกาสที่จะทดแทนไปเรื่อยๆ จนกว่าผู้กระทำบุญคุณให้ก่อนเห็นสมควร ทว่ารูปแบบนี้มีได้จำกัดในระบบโครงสร้างทางสังคมโดยรวมเท่านั้น หากแต่ยังปรากฏในระดับครอบครัวที่มักนำเอาคำสอนในลักษณะนี้มาชี้ให้เห็นถึงความกตัญญูที่ต้องบีบบังคับให้กระทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกล่าวถึงคำว่า “อกตัญญู” ซึ่งหมายถึงความไม่กตัญญูนั้น สังคมไทยมักพูดถึงเฉพาะการไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนพ่อแม่ ไม่ทำตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ เป็นต้น กล่าวได้ว่าการแสดงออกซึ่งความกตัญญูในสังคมไทยนั้นมีลักษณะเป็นการใช้ความกตัญญูมาเป็นการอ้างสิทธิ์และเรียกร้องให้มีการตอบแทนคุณ นอกจากนี้ลักษณะของการสร้างความกตัญญูในรูปแบบของสังคมไทยนั้น ทำให้เราเห็นถึงสาเหตุและที่มาของปัญหาสังคมที่เริ่มทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ เช่น การสร้างเงื่อนไขที่ยากแก่การปฏิบัติ หรือมีลักษณะของการออกคำสั่งที่เห็นแก่ประโยชน์ของบิดามารดาเป็นที่ตั้ง ทำให้เกิดความขัดแย้งภายในจิตใจอย่างรุนแรงของบุตร อันเป็นที่มาของอัตตวิบากกรรม ซึ่งก่อให้เกิดการสูญเสียบุคคลไปอย่างน่าเสียดาย

ผู้เขียนเห็นว่าประเด็นปัญหาข้างต้นนี้ เป็นการเข้าใจความกตัญญูที่ผูกโยงอยู่กับวัฒนธรรมอุปถัมภ์นิยมของสังคมไทย ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่พอสมควร และแนวทางหนึ่งที่เหมาะสมต่อการนำมาปรับใช้ต่อความเข้าใจเรื่องความกตัญญูก็คือ ความกตัญญูในปรัชญาของขงจื๊อ กล่าวคือเราต้องเข้าใจความกตัญญูอันเป็นการสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์แบบขงจื๊อ มิใช่การสร้าง ความกตัญญูแบบที่ฝ่ายหนึ่งกระทำตอบแทนอันเป็นผลประโยชน์ต่ออีกฝ่ายหนึ่งแบบไทย ซึ่งมิใช่การทำลายวัฒนธรรมไทย หากแต่เป็นการปรับความเป็นไปได้ของความสมดุลระหว่างบุคคลที่จะกระทำโต้ตอบกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งหากมองตามปรัชญาของขงจื๊อแนวความคิดเรื่องความกตัญญูในสังคมไทยนั้น เป็นแนวความคิดที่ “ไร้มนุษยธรรม” เพราะขาดความรักระหว่างเพื่อนมนุษย์ ผู้เขียนเห็นว่าปรัชญาว่าด้วยความกตัญญูของขงจื๊อน่าจะเป็นฐานคิดสำคัญที่จะช่วยให้เราตระหนักรู้ว่าความกตัญญูนั้นต้องออกมาจากจิตสำนึกของเราจริงๆ และเป็นความกตัญญูที่เราโต้ตอบกันได้ อย่างเคารพกันทั้งสองฝ่าย ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาระหว่างความขัดแย้งภายในจิตใจของบุคคลได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง

ปรัชญาของขงจื๊อว่าด้วยมนุษยธรรมอันเป็นความรักระหว่างมนุษย์นั้น มีมโนทัศน์เรื่องอัตตาดัดแปลงอยู่ ซึ่งเป็นมโนทัศน์สำคัญในทางจริยศาสตร์ที่ชี้ให้เห็นว่ามนุษย์สามารถเป็นผู้กำหนดตนเองได้โดยไม่ต้องตกอยู่ภายใต้การบีบบังคับจากปัจจัยอื่นใด การมีอัตตาดัดแปลงจะช่วยให้บุคคลไม่แปลกแยกจากตัวเอง และช่วยให้บุคคลเกิดความตระหนักถึงจิตสำนึกที่แท้จริงของแต่ละอัตตะบุคคล ดังนั้นภาพความกตัญญูของคนไทยที่เกิดขึ้นในสังคมไทยนั้น จึงขัดกับหลักการของความมีมนุษยธรรมของขงจื๊ออันเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความสัมพันธ์และความรักระหว่างมนุษย์ กล่าวได้ว่า ความกตัญญูแบบไทยยังอยู่ห่างไกลความมีมนุษยธรรมอันหมายถึงความสัมพันธ์ ความรัก ความเคารพ ความกตัญญู ความเข้าอกเข้าใจกันระหว่างมนุษย์อยู่มาก ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอยู่ในระบบปรัชญาหลายระบบ หนึ่งในนั้นคือระบบปรัชญาของขงจื๊อ ที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับความกตัญญูที่มีใช้การเห็นผลประโยชน์สูงสุดที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่เป็นการปรับสมดุลของความกตัญญูและความเคารพกันและกัน ให้เข้าใกล้กันอย่างมากที่สุด

บทสรุป

กล่าวโดยสรุปแล้ว ปรัชญาของขงจื๊อที่มีลักษณะของความเป็น “มนุษยนิยม” นั้น ขงจื๊อได้ให้ความสำคัญกับมนุษย์เป็นอันดับแรก อย่างไรก็ตาม ในแง่นี้ก็ไม่สามารถสรุปได้ว่าปรัชญาของขงจื๊อถือเอามนุษย์เป็นแกนกลางของการตัดสินคุณค่าทางศีลธรรม เพราะขงจื๊อยังให้ความสำคัญกับสิ่งมีชีวิตอื่นด้วยเช่นสัตว์ต่างๆ แต่การเรียกปรัชญาของขงจื๊อว่าเป็นมนุษยนิยมเพียงเพราะว่า ปรัชญาของขงจื๊อมักจะมุ่งแสวงหาแนวทางการจัดระเบียบแบบแผนการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นสำคัญ เมื่อขงจื๊อพยายามสร้างระเบียบแบบแผนของการอยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์ ขงจื๊อจึงให้คำอธิบายเชิงจริยศาสตร์เป็นฐานรองรับแนวคิดของขงจื๊อเอง โดยจริยศาสตร์นี้เรียกว่าจริยศาสตร์ของการขัดเกลามนุษย์สู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ผ่านกรอบของจารีต สิ่งทีเรียกว่าจารีตของขงจื๊อมีปรากฏในแนวคิดของคุณธรรมทั้ง 5 ประการ แต่จารีตถือเป็นพื้นฐานของการขัดเกลามนุษย์ ไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์คือ เป็นมนุษย์ผู้มีความมีมนุษยธรรม กล่าวคือตัวจารีตจะขัดเกลามนุษย์ไปสู่มนุษยธรรม นอกจากนี้จารีตของขงจื๊อยังแสดงให้เห็นว่า จารีตเป็นกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมที่ขัดเกลามนุษย์ในฐานะปัจเจกหรือสิ่งเฉพาะ และยังขัดเกลามนุษย์ในฐานะที่เป็นมนุษย์ร่วมกันหรือเรียกว่ามนุษย์ในฐานะสิ่งสากล ซึ่งก็คือมนุษย์ผู้มีความมีมนุษยธรรม ด้วยเหตุนี้ขงจื๊อจึงยกความสำคัญให้กับจารีตเป็นบ่อเกิดของความสำคัญในระดับพื้นฐานของมนุษย์ว่าเป็นตัวกลางในการขัดเกลามนุษย์ และนำไปสู่การปฏิเสศกฎหมายตามทัศนะของขงจื๊อ ถึงแม้เราจะพบว่าการปฏิเสศกฎหมายของขงจื๊อมีจุดตัดสำคัญที่ร่วมกันกับปรัชญาแบบเสรีนิยมก็ตาม แต่สิ่งหนึ่งที่ขงจื๊อเน้นย้ำคือ กฎหมายไม่จำเป็นเลย ซึ่งต่างจากรัฐสมัยใหม่ที่กฎหมายถือเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญต่อการจัดระเบียบทางสังคม ดังนั้น สำหรับขงจื๊อกฎหมายที่ถูกมองเป็นเพียงเครื่องมือจึงแยกขาดจากศีลธรรมอย่างชัดเจน ขงจื๊อไม่ได้มองว่ากฎหมายต้องมีมิติทางศีลธรรมซ่อนอยู่ แต่ขงจื๊อมองว่ากฎหมายเป็นอำนาจหรือเครื่องมือที่ทำให้คนเกรงกลัวเท่านั้น กล่าวได้ว่าปรัชญาของขงจื๊อเน้นศีลธรรมเชิงปฏิบัติที่เห็นได้จริง และสามารถที่จะบรรลุสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ ดังนั้นปรัชญาของขงจื๊อจึงมีความสำคัญสำหรับอธิบายจริยศาสตร์ในแบบของเตส์การ์ตที่มองจิตกับกายในฐานะองค์รวม แต่ไม่เหมาะสมที่จะนำไปอธิบายจริยศาสตร์ในแบบของคานท์ที่มองว่าเหตุผลทั้งปวงวางอยู่เหนือความรู้สึก

สำหรับปรัชญาของขงจื๊อว่าด้วยมนุษยธรรมหรือ เหริน นั้น ขงจื๊อได้เน้นย้ำถึงความสำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ซึ่งถือเป็นใจความหลักในมนุษยธรรมแบบขงจื๊อ ความสัมพันธ์ดังกล่าวก็คือการรักเพื่อนมนุษย์ ในที่นี้ขงจื๊อได้เน้นย้ำถึงความกตัญญูว่าเป็นความกตัญญูระหว่างคู่สัมพันธ์ และมีใช้การกตัญญูที่จะเอื้ออำนวยให้ผู้ที่มีอำนาจมากกว่ากระทำการที่เป็นไปในลักษณะของการบังคับให้แสดงออกซึ่งความกตัญญู แต่ความกตัญญูในแบบของขงจื๊อเป็นการสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์อย่างลงตัว กล่าวคือ

บุตรต้องดูแล ตอบแทน เชื่อฟังบิดามารดาก็จริง แต่เท่านั้นมิใช่ความกตัญญู เพราะจะต้องแสดงออกซึ่งความเคารพ ซึ่งความเคารพในปรัชญาของขงจื้อได้ให้ความสำคัญกับการเคารพซึ่งกันและกัน จึงกล่าวได้ว่า แนวความคิดเรื่องมนุษยธรรมของขงจื้อได้ทำให้เกิดการเชื่อมต่อนำมาสู่การสร้างความสัมพันธ์อันสมดุระหว่างมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขงจื้อได้เน้นย้ำในระดับครอบครัวเป็นพื้นฐาน รากฐานความคิดแบบขงจื้อจึงเป็นรากฐานความคิดที่เปิดพื้นที่ให้มนุษย์มีสิทธิอย่างเต็มที่ที่จะท้าทายโต้แย้งในสิ่งที่ตนเห็นว่าไม่ถูกต้อง แต่ทั้งนี้ การท้าทายโต้แย้งจะต้องเป็นไปในลักษณะของความเคารพซึ่งกันและกัน ในทางตรงกันข้ามตัวอย่างภาพของความกตัญญูที่สังคมไทยรับรู้ มีลักษณะที่ต่างไปจากความกตัญญูในแบบของขงจื้อ กล่าวคือความกตัญญูของไทยนั้นมีลักษณะที่วางอยู่บนฐานของระบบอุปถัมภ์นิยม ซึ่งสุดท้ายแล้วมันจะนำไปสู่ความแปลกแยก การถูกบังคับ การสับสนชดแย้งภายในจิตใจ ท้ายที่สุดก็เกิดปัญหา ลักษณะเช่นนี้ชี้ให้เห็นว่าความกตัญญูของสังคมไทยเป็นความกตัญญูเชิงบังคับ ผู้คนในระบบอุปถัมภ์นิยมไม่ใช่มนุษย์ที่มีเสรีภาพ ตลอดจนไม่ใช่มนุษย์ที่สามารถกำหนดตนเองได้ จึงเกิดปัญหาภายในจิตใจที่ถูกแปลกแยกจากตัวเอง และนำไปสู่ปัญหาความทุกข์ที่เกิดขึ้นเพราะความกตัญญูตามรูปแบบสังคมเป็นสิ่งที่บีบบังคับตัวเอง ในแง่นี้ปรัชญาของขงจื้อจึงมีความสำคัญที่จะทำให้เราปรับเปลี่ยนวิถีของความเข้าใจแบบใหม่ กล่าวคือปรัชญาของขงจื้อมีพื้นที่ของการกำหนดตนเอง ช่วยให้นักมนุษยธรรมทบทวนคุณค่าทางศีลธรรมของความกตัญญูโดยไม่ต้องโดนบีบบังคับ ปรัชญาของขงจื้อจึงมีความเป็นมนุษยธรรมที่สรรสร้างสมดุระหว่างมนุษย์ได้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2557). เศรษฐกิจเชิงแก่นสาร คาร์ล โปแลนด์ และวิธีการดำรงชีพ ใน วสันต์ ปัญญาแก้ว (บรรณาธิการ), *สังคมเปลี่ยนผ่าน เปลี่ยนผ่านสังคม รวมบทความวิชาการในวาระครบรอบ 50 ปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*. (น. 139-180). เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พุมวิทย์ บุญนาค. (2547). แนวคิดเรื่องสิทธิในปรัชญาขงจื้อ ใน สุวรรณา สถาอานันท์ (บรรณาธิการ), *รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการพัฒนานักวิจัยทางปรัชญาตะวันออกรุ่นใหม่*. (น. 171-189). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- มานิตย์ จุมปา. (2548). *ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รชฏ สาตราวุธ. (2547). จริยศาสตร์แห่งความโศกเศร้าในปรัชญาขงจื้อ ใน สุวรรณา สถาอานันท์ (บรรณาธิการ), *รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการพัฒนานักวิจัยทางปรัชญาตะวันออกรุ่นใหม่*. (น. 138-170). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ริชาร์ด ฮัลโลเวย์. (2560). *ศาสนา: ประวัติศาสตร์ศรัทธาแห่งมวลมนุษย์*. แปลโดย สุนันทา วรรณสินธ์ เบล. กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส พับลิชชิง เฮาส์.
- วุฒิชัย ตันตระบัณฑิตย์. (2544). *ปัญหาการใช้ความกตัญญูทเวทีของสถาบันครอบครัวในสังคมไทย*. (การศึกษาอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น).
- ศรีญญา อรุณขจรศักดิ์. (2554). *ปรัชญาสำนักขงจื้อ/Confucianism: สารานุกรมปรัชญาออนไลน์*. สืบค้น 28 กุมภาพันธ์ 2563. จาก <http://www.parst.or.th/philospedia/confucianism.html#31>.
- สุวรรณา สถาอานันท์. (2556). *กระแสธารปรัชญาจีน: ข้อโต้แย้งเรื่อง ธรรมชาติ อำนาจ และจารีต*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

- _____. (2546). *คัมภีร์ขงจื้อ (เล่มที่ 1-8) เอกสารประกอบการสอนวิชาสัมมนาปรัชญาจีน*. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2562). *หลุนอี่ว: ขงจื้อสนทนา*. กรุงเทพฯ: โอเพ่น โซไซด์.
- แสงสว่าง กิตติสยาม. (2547). มโนทัศน์พื้นฐานในจริยศาสตร์แบบขงจื้อ ใน สุวรรณา สถาอานันท์ (บรรณาธิการ), *รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการพัฒนานักวิจัยทางปรัชญาตะวันออกรุ่นใหม่*. (น. 102-117). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- เหมือนมัต มุกข์ประดิษฐ์. (2547). น้ำใจวิญญาณ: จริยศาสตร์แห่งความเอื้ออาทรในปรัชญาขงจื้อ ใน สุวรรณา สถาอานันท์ (บรรณาธิการ), *รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการพัฒนานักวิจัยทางปรัชญาตะวันออกรุ่นใหม่*. (น. 118-137). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- Ebrey, P. (2010). *The Cambridge Illustrated History of China*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Evans, C. S. (2002). *Pocket Dictionary of Apologetics & Philosophy of Religion*. Downers Grove, IL: InterVarsity Press.
- Hall, D. L., & Ames, R. T. (1998). *Thinking from the Han: Self, truth, and transcendence in Chinese and Western culture*. New York: State University of New York Press.
- Hansen, C. (2000). *A Daoist theory of Chinese thought: A philosophical interpretation*. New York: Oxford University Press on Demand.
- Havens, T. (2013). Confucianism as humanism. *CLA Journal*, 1, 33-41.
- Jaspers K. (1962). *The great philosophers*. London: Rupert Hart-Davis.
- Juergensmeyer, M. (2005). *Religion in Global Civil Society*. New York: Oxford University Press.
- Runes, Dagobert D., ed. (1983). *Dictionary of Philosophy*. New York: Philosophical Library.
- Tsai, D. F. (2005). The bioethical principles and Confucius' moral philosophy. *Journal of Medical Ethics*, 31(3), 159-163.
- Whatley, M. A., Webster, J. M., Smith, R. H., & Rhodes, A. (1999). The effect of a favor on public and private compliance: How internalized is the norm of reciprocity?. *Basic and Applied Social Psychology*, 21(3), 251-259.
- Yao, Xinzong. (2000). *An Introduction to Confucianism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zehou, L. (1999). Subjectivity and "subjectality": A response. *Philosophy East and West*, 49(2), 174-183.

คำแนะนำผู้นิพนธ์บทความ

1. ลักษณะของบทความที่ตีพิมพ์

- 1) ต้นฉบับบทความพิมพ์ด้วยโปรแกรม Microsoft word ตัวอักษร TH SarabunPSK ตั้งค่าหน้ากระดาษขนาด A4 โดยให้ห่างจากขอบบน 2.54 เซนติเมตร ขอบล่าง 2.54 เซนติเมตร ขอบซ้าย 2.54 เซนติเมตร และขอบขวา 2.54 เซนติเมตร และระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 ซึ่งความยาวของบทความกำหนดดังนี้
 - บทความวิจัยไม่เกิน 15 หน้ากระดาษ A4
 - บทความวิชาการไม่เกิน 17 หน้ากระดาษ A4
 - บทวิจารณ์หนังสือและบทความปริทรรศน์ไม่เกิน 10 หน้ากระดาษ A4
- 2) บทความที่ส่งมาจะต้องเป็นบทความที่เขียนใหม่ทั้งหมด ผู้เขียนจะต้องไม่เคยตีพิมพ์บทความนี้มาก่อน หรือ บทความที่ส่งมาตีพิมพ์จะต้องไม่อยู่ในขั้นตอนการพิจารณาของวารสารอื่น ทั้งนี้หากเป็นบทความจากการนำเสนอสัมมนา ประชุมวิชาการ งานวิจัย หรือวิทยานิพนธ์ จะต้องเขียนกำกับไว้ในเชิงอรรถหน้าแรกของบทความ
- 3) บทความที่ส่งมาตีพิมพ์จะต้องไม่ผิดจริยธรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการคัดลอกผลงานของผู้อื่น รวมถึงการคัดลอกผลงานของตนเอง และการบิดเบือนข้อมูล รวมถึงข้อมูลเท็จ
- 4) การจัดเตรียมต้นฉบับในการส่งมายังวารสารเพื่อพิจารณาตีพิมพ์นั้น จะต้องจัดเตรียมต้นฉบับให้มีความชัดเจน ครบถ้วนตามกฎหมายของวารสาร

2. การส่งบทความเพื่อตีพิมพ์

ผู้นิพนธ์บทความจะต้องเตรียมบทความตามเกณฑ์และเงื่อนไขของวารสาร จากนั้นส่งบทความมาที่ระบบของเว็บไซต์ที่ <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JSSP/about> โดยจะต้องส่งไฟล์ได้แก่

- 1) ไฟล์บทความฉบับสมบูรณ์ตามเกณฑ์เงื่อนไขของวารสาร
- 2) ไฟล์แบบขอส่งบทความลงลายมือชื่อยืนยันว่าบทความไม่เคยตีพิมพ์และไม่ได้ส่งตีพิมพ์กับที่อื่นมาก่อน
- 3) ไฟล์แนบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งบทความ (ถ้ามี)

3. การจัดเตรียมต้นฉบับบทความ

ต้นฉบับบทความจะต้องเป็นบทความที่พิมพ์ด้วยโปรแกรม Microsoft word ตัวอักษร TH SarabunPSK ตั้งค่าหน้ากระดาษขนาด A4 โดยให้ห่างจากขอบบน 2.54 เซนติเมตร ขอบล่าง 2.54 เซนติเมตร ขอบซ้าย 2.54 เซนติเมตร และขอบขวา 2.54 เซนติเมตร และระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 โดยส่วนประกอบหลักต้องประกอบด้วย

- 1) ชื่อเรื่องภาษาไทย (ตัวหนา ขนาด 18) และ ชื่อเรื่องภาษาอังกฤษตัวพิมพ์ใหญ่ (ตัวหนา ขนาด 16) จัดชิดซ้าย

- 2) ชื่อผู้นิพนธ์บทความภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ (ตัวอักษรขนาด 16) เว้นระยะห่าง 1 บรรทัด จากชื่อเรื่องลงมา จัดชิดซ้าย
- 3) บทคัดย่อภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ (ตัวอักษรขนาด 16) จัดให้อยู่ในกรอบที่เทมเพลตวารสาร จัดไว้เท่านั้น โดยไม่เกิน 350 คำ
- 4) คำสำคัญภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ ให้มี 3-5 คำ และจัดอยู่ในส่วนที่วารสารกำหนดไว้ในเทมเพลตของวารสาร
- 5) เนื้อหา การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจาก หัวข้อใหญ่ 3-5 ตัวอักษร และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ให้เว้นระยะห่าง 1 บรรทัด
- 6) การใช้ตัวเลข คำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็นสากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ดังนี้ (Student centred learning)
- 7) เอกสารอ้างอิง ใช้รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม – ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA 6th edition)

ในการจัดเตรียมต้นฉบับบทความ ให้ผู้นิพนธ์จัดเตรียมต้นฉบับบทความซึ่งจะต้องมีส่วนประกอบตามประเภทต่าง ๆ ของบทความเรียงลำดับดังนี้

3.1 บทความวิจัย

บทความวิจัยคือบทความที่ได้จากการทำวิจัยในสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับขอบข่ายเนื้อหาที่ทางวารสารเปิดรับ ซึ่งบทความวิจัยจะต้องประกอบด้วยส่วนประกอบเรียงลำดับดังนี้

- 1) ชื่อเรื่อง ภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ
- 2) ชื่อผู้แต่งและสังกัด ภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ
- 3) บทคัดย่อ ความยาวไม่เกิน 350 คำ
- 4) คำสำคัญ 3-5 คำ
- 5) บทนำ เป็นส่วนของที่มาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย ในส่วนนี้จะต้องเขียนแสดงการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเข้ามาในส่วนเดียวกันนี้เลย รวมถึงคำถามของการวิจัยด้วย
- 6) วัตถุประสงค์ของการวิจัย เป็นส่วนเขียนแสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย อาจจะเขียนโดยรวมหรือเขียนแยกเป็นข้อ ๆ ก็ได้
- 7) วิธีดำเนินการวิจัย ประกอบด้วยรูปแบบของการวิจัย การดำเนินการวิจัย เครื่องมือในการวิจัย กลุ่มประชากรและตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุป และในส่วนนี้อาจจะเขียนกรอบแนวคิดของการวิจัยด้วย (ถ้ามี)
- 8) ผลการวิจัย แสดงผลการวิจัยตามผู้วิจัยค้นพบ
- 9) อภิปรายผล เขียนอภิปรายผลการวิจัยให้ละเอียด นำเสนอถกเถียงโต้แย้งอย่างลุ่มลึกและครอบคลุม

- 10) **สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ** สรุปผลการวิจัยอย่างครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ และเขียนข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย
- 11) **เอกสารอ้างอิง** เขียนอ้างอิงท้ายเรื่องตามที่ปรากฏในเนื้อเรื่อง เรียงตามตัวอักษรชื่อผู้แต่ง โดยเอกสารอ้างอิงภาษาไทยจนครบแล้วค่อยตามด้วยเอกสารอ้างอิงภาษาอังกฤษ

3.2 บทความวิชาการและบทความปริทรรศน์

บทความวิชาการคือบทความที่เขียนขึ้นซึ่งได้มาจากประสบการณ์วิจัยอันเป็นเวลายาวนานของผู้วิจัย หรือเป็นบทความที่นำเสนอข้อถกเถียง แนวคิด หรือกรอบการศึกษาใหม่ ๆ ในวงการวิชาการ ส่วนบทความปริทรรศน์คือบทความที่เขียนขึ้นแสดงถึงการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นสำคัญของการวิจัย ประเด็นใดประเด็นหนึ่งจากอดีตถึงปัจจุบัน รวบรวมแล้วนำเสนอเพื่อนำไปสู่ปัญหาใหม่ในการวิจัย โดยมีส่วนประกอบดังนี้

- 1) **ชื่อเรื่อง** ภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ
- 2) **ชื่อผู้แต่งและสังกัด** ภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ
- 3) **บทคัดย่อ** ความยาวไม่เกิน 250 คำ
- 4) **คำสำคัญ** 3-5 คำ
- 5) **บทนำ**
- 6) **เนื้อหา** แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ
- 7) **บทสรุป**
- 8) **เอกสารอ้างอิง** เขียนอ้างอิงท้ายเรื่องตามที่ปรากฏในเนื้อเรื่อง เรียงตามตัวอักษรชื่อผู้แต่ง โดยเอกสารอ้างอิงภาษาไทยจนครบแล้วค่อยตามด้วยเอกสารอ้างอิงภาษาอังกฤษ

3.3 บทวิจารณ์หนังสือ

เป็นการแนะนำหนังสือที่น่าสนใจ ทั้งนี้จะต้องแสดงจุดเด่น จุดด้อย และข้อเสนอแนะต่อหนังสือที่นำมาวิจารณ์ ส่วนประกอบมีดังนี้คือ

- 1) **ชื่อเรื่อง** ภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ
- 2) **ชื่อผู้วิจารณ์และสังกัด** ภาษาไทย และ ภาษาอังกฤษ
- 3) **เนื้อหา** แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ
- 4) **บทสรุป**
- 5) **เอกสารอ้างอิง**

กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้น เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบทั่วไป ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับไปแก้ไข ถ้าผ่านจะเข้าสู่การพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิเมื่อผลการประเมินผ่านหรือไม่ผ่าน หรือมีการแก้ไข จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบ โดยการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึง ความหลากหลายและความเหมาะสม

4. ระบบการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงทางวิชาการพร้อมตัวอย่างประกอบ

เอกสารที่นำมาอ้างอิงควรได้มาจากแหล่งที่มีการตีพิมพ์ชัดเจน อาจเป็นวารสาร หนังสือหรือข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตทั้งนี้ผู้เขียนบทความต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารอ้างอิงทั้งหมดก่อนส่งต้นฉบับผู้เขียนบทความควรตรวจสอบถึงความถูกต้อง ของการอ้างอิงเอกสาร เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้องจะไม่ได้รับการส่งต่อเพื่อพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้ถูกต้อง

4.1 การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม – ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้วงเล็บ เปิด-ปิด แล้วระบุชื่อ-นามสกุลของผู้เขียนและเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง เอกสารที่อ้างอิงในบทความจะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ และเจ้าของบทความต้องรับผิดชอบถึงความถูกต้องของเอกสารที่นำมาอ้างอิงทั้งหมด โดยรูปแบบของการอ้างอิงเอกสาร มีดังนี้

อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1) พระไตรปิฎกและอรรถกถาให้อ้างชื่อคัมภีร์เล่มที่ชื่อเครื่องหมายวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น (พระไตรปิฎกภาษาไทย/20/12/50), (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล/18/100)

2) ผู้แต่งหนึ่งคนให้อ้างชื่อผู้แต่งเครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่พิมพ์เครื่องหมายจุลภาค (,) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น (เด่นพงษ์ แสนคำ, 2562, น. 20)

3) ผู้แต่งสองคนให้อ้างชื่อของผู้แต่งสองคนเครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่พิมพ์เครื่องหมายจุลภาค (,) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น (บัวพันธ์ พรหมพักพิง และ สุวิทย์ อธิ์ ศาสวัต, 2563, น. 32) หากมีเอกสารที่นำมาอ้างอิงมากกว่า 1 รายการให้ใช้เครื่องหมายอัฒภาค (;) คั่นระหว่างรายการอ้างอิง เช่น (พระพรหมบัณฑิต ประยูรธมมจิตโต, 2550, น. 45; ป.อ. ปยุตโต, 2560, น. 52)

4) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 คนให้อ้างชื่อของผู้แต่งคนแรกเว้นวรรคหนึ่งครั้งเพิ่มคำว่า “และคณะ” เครื่องหมายจุลภาค (,) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น (สังเวียง สาผาง และคณะ, 2558, น. 36)

5) ให้เรียงลำดับการอ้างอิงตามลำดับพยัญชนะตัวแรกของชื่อผู้แต่งเช่นเดียวกับลำดับการอ้างอิงในส่วนเอกสารอ้างอิง

6) กรณีอ้างอิงสื่อออนไลน์ อ้างชื่อผู้แต่งเครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่แต่งเครื่องหมายจุลภาค (,) และใส่คำว่า “ออนไลน์” เช่น (หลวงพ่อบราโมทย์ ปาโมชโช, 2562, ออนไลน์)

อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1) ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งคนให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง เครื่องหมายจุลภาค ปีที่พิมพ์ และ หน้า ที่นำมาอ้างอิง เช่น (Rawls, 1999, p. 16)

2) ถ้ามีผู้แต่งสองคนให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งสองราย เครื่องหมายจุลภาค ปีที่พิมพ์ และหน้าทีนำมาอ้างอิง เช่น (Barry & Larope, 2010, p. 46) และให้ใช้เครื่องหมาย อัฒภาค (;) คั่นกลางระหว่างเอกสารทีนำมาอ้างอิงมากกว่า 1 เอกสาร เช่น (Rawls, 1999, p. 87; Barry & Larope, 2010, p. 78)

3) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 คนให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรกตามด้วย et al, ปีที่พิมพ์ และหน้าทีนำมาอ้างอิง (Rawls et al., 2008, p. 95)

4) ให้เรียงลำดับการอ้างอิงชื่อผู้แต่ง

5) กรณีอ้างอิงสื่อออนไลน์ อ้างชื่อผู้แต่งเครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่แต่งเครื่องหมายจุลภาค (,) และใส่คำว่า “ออนไลน์” เช่น (Doyle, M. W., 2004, Online)

หลักเกณฑ์ทั่วไปในการพิมพ์รายการสำนักพิมพ์/โรงพิมพ์

กรณีเป็นสำนักพิมพ์หรือบริษัทให้คงไว้เฉพาะชื่อ ดังตัวอย่าง

- 1) บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด ใช้ นานมีบุ๊คส์
- 2) สำนักพิมพ์เทียนวรรณ ใช้ เทียนวรรณ
- 3) กรณีที่เป็นโรงพิมพ์ให้ใช้รูปแบบเต็ม เช่น โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4.2 เอกสารอ้างอิงท้ายบทความ

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อพระไตรปิฎกอรรถกถา./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(2) หนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อหนังสือ./ (ครั้งที่พิมพ์)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2516). ประวัติพระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: อภิธรรมมูลนิธิมหาธาตุวิทยาลัย.

Coady, D. (2012). *What to believe now: Applying Epistemology to Contemporary Issues*. Oxford: Blackwell.

(3) บทความในหนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ),/ชื่อเรื่อง./ (เลขหน้าที่อ้าง)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

ดำรงค์ เดช. (2560). การสร้างความปรองดองในสังคมไทยด้วยหลักพุทธศาสนา ใน อนันต์ แจ่มชื่น (บรรณาธิการ), *ธรรมโอศถกับการเยียวยาสังคม*. (น. 112-125). กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์.

Greco, J. (1999). Introduction What is Epistemology?. In Greco, J. & Sosa, E. (Eds.). *The Blackwell Guide to Epistemology*. (pp. 1 – 32) Oxford: Blackwell.

(4) บทความจากวารสาร

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร./ปีที่(ฉบับที่), /เลขหน้าแรก ที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง :

สมภาร พรหมทา. (2539). มนุษย์กับการแสวงหาความรู้: ข้อเสนอจากพุทธปรัชญาว่าด้วยธรรมชาติและบทบาทของความรู้. *วารสารพุทธศาสนศึกษา*, 3(2), 5-28.

Hernon, P. (1995). Disinformation and misinformation through the Internet: Findings of an exploratory study. *Government Information Quarterly*, 12(2), 133-139.

(5) หนังสือแปล

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่องที่แปล/[ชื่อต้นฉบับ]/(ชื่อผู้แปล, ผู้แปล)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

บาร์กเกอร์, อาร์. บี. (2552). *ศพคนดัง* [High profile] (อิสริยา ชมภูผล, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: นกฮูก พับลิชชิง.

บริกแฮม, อี. เอฟ., และฮุสตัน, เจ. เอฟ. (2544). *การจัดการการเงิน* [Fundamentals of financial management] (เริงรัก จำปาเงิน, ผู้แปลและเรียบเรียง). (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บุ๊คเนท.

(6) บทความในสารานุกรม

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน ชื่อสารานุกรม,/(เล่มที่อ้าง, น. เลขหน้าที่อ้าง)./สถานที่พิมพ์: /สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

ไพฑูรย์ นามวิจิต. (2540). ช้าง ม้า วัว ควาย. ใน *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน*, (น. 200-215). กรุงเทพฯ: เสริมสร้างความรู้.

Landesman, C. (1967). Consciousness. In *The Encyclopedia of Philosophy*, (Vol. 2, pp.191-195).

(7) หนังสือพิมพ์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์./เลขหน้า.

ตัวอย่าง :

อนเนก พูลทรัพย์. (10 สิงหาคม 2560). ปัญหาการเมืองไทย. *มติชน*, น. 10.

(8) วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

รูปแบบ :

ชื่อผู้เขียน./ (ปีพิมพ์)./ชื่อวิทยานิพนธ์./ (ระดับวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/หรือการค้นคว้าแบบอิสระ./ชื่อมหาวิทยาลัย)

ตัวอย่าง:

อัญชลี ปิยปัญญางศ์. (2547). *มโนทัศน์เรื่องเหตุการณ์อัศจรรย์ของเดวิด ฮูม*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

(9) รายงานการวิจัย

รูปแบบ:

ชื่อผู้เขียน./ (ปีพิมพ์)./ชื่อวิจัย./ (รายงานวิจัย)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง :

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2558). *สถานภาพการประยุกต์ใช้ ICT เพื่อการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานรองรับการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร.

(10) เอกสารการประชุมทางวิชาการ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน/ชื่อบรรณาธิการ(บรรณาธิการ หรือ Ed. หรือ Eds.)/ชื่อการประชุม./ (เลขหน้า)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

นันทน์ เขียวขำ และธิดาทิพย์ ปานโรจน์. (2561). ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความเคลื่อนไหวดัชนีราคาหลักทรัพย์ กลุ่มขนส่งและโลจิสติกส์ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติ ม.อ. ตรัง วิจัย ประจำปี 2561 สาขาวิชาการบัญชี/การเงิน “วิจัยก้าวใหม่ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”* (น. 59-68). ตรัง: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตตรัง.

Soutar, G., & Mazzarol, T. W. (1995). Gaining competitive advantage in education services exports: Forward integration and strategic alliances in a maturing market. In G. Tower (Ed.), *Proceeding of the Academy of International Business Southeast Asia Regional Conference, Asia Pacific International Business: Regional integration and global competitiveness* (pp. 85-110). Perth: Murdoch University.

(11) สัมภาษณ์

รูปแบบ:

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์./ (ปี)./ตำแหน่ง./สัมภาษณ์./วัน เดือน.

ตัวอย่าง :

พระมหาหรรษา ธาณเมธี, ดร.. (2558). เจ้าอาวาส วัดศรีศาสดา. สัมภาษณ์. 5 มีนาคม.

(12) สื่อออนไลน์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่เผยแพร่)./ชื่อบทความ./สืบค้น วันที่ เดือน ปี./จาก แหล่งที่อยู่ไฟล์ (URL)

ตัวอย่าง :

หลวงพ่อบุญมา ปาโมชโช. (2562). *มัจฉาทิฎฐิ*. สืบค้น 4 สิงหาคม 2563. จาก

<https://www.dhamma.com/download/micchaditthi>.

Doyle, M. W.. (2004). *Liberal Internationalism: Peace, War and Democracy*.

Retrieved 2 September 2013. from

http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/themes/peace/doyle/index.html.



แบบขอส่งบทความตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา

ข้าพเจ้า (ชื่อ – นามสกุล)
ขอส่งบทความเรื่อง (ชื่อภาษาไทย).....

ชื่อ (ภาษาอังกฤษ).....

เป็นบทความประเภท () บทความวิชาการ () บทความวิจัย () บทวิจารณ์หนังสือ
โดยมีผู้ร่วมเขียนดังนี้

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ เรื่อง

ระดับการศึกษา

สถาบัน

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าบทความที่ข้าพเจ้าส่งมาพิจารณาตีพิมพ์ ไม่ได้อยู่ในระหว่างการพิจารณาจากวารสารอื่น และเป็นผลงานที่ไม่ผิดจริยธรรมทางวิชาการ หากมีความผิดพลาดข้าพเจ้าขอถอนการตีพิมพ์โดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ

ลงชื่อ.....ผู้เขียนบทความ

(.....)

...../...../.....